

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MOORE'UN DEMOKRASİ KURAMI AÇISINDAN
LATİN AMERİKA DENEYİMLERİNİN
İNCELENMESİ

ALİ ÖZDEŞ AKYUVA

2501030406

TEZ DANIŞMANI
PROF.DR. ADALET ALADA

İSTANBUL 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **KAMU YÖNETİMİ** Anabilim Dalında ders dönemindeki Eğitim-Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2501030406** numaralı **ALİ ÖZDEŞ AKYUVA'nın** hazırladığı "**Moore'un Demokrasi Kuramı Açısından Latin Amerika Deneyimlerinin İncelenmesi**" konulu **YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **26.03.2010 CUMA** günü saat **14.00'da** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezininne* **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

Kabülüne

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF. DR. BİRSEN ÖRS	Kabul	<i>[Signature]</i>
PROF. DR. ADALET B. ALADA	Kabul	<i>[Signature]</i>
DOÇ. DR. HATİCE KURTULUŞ	Kabul	<i>[Signature]</i>
YRD. DOÇ. DR. ZEYNEP GÜLER	Kabul	<i>[Signature]</i>
YRD. DOÇ. DR. ENGİN SELÇUK	Kabul	<i>[Signature]</i>

ÖZ

Moore'un Demokrasi Kuramı Açısından Latin Amerika Deneyimlerinin İncelenmesi

Ali Özdeş Akyuva

Barrington Moore'un eserlerinde, toplumların çağdaşlaşma süreçlerinin demokrasiyle sonuçlanabilmesi için; burjuvazinin diğer sınıflarla kurduğu güç ilişkisiyle açıklanan bir demokrasi kuramı mevcuttur. Bu kurama göre, demokrasi mücadelesinde asıl olan süreç, ticaret ve manifaktürle uğraşan kesimin ayrıcalıklı sınıflara karşı hak mücadelesini içeren, kapitalist bir gelişmedir.

Kuram, özellikle ABD, İngiltere ve Fransa'nın çağdaşlaşmasında, burjuvazi ve aristokrasi ilişkisinin, karşılaştırmalı tarih yöntemiyle incelenmesi üzerine geliştirilmiştir. Bu tezde, bu ülkelerdeki somut tarihsel süreçleri, Moore'un kuramsal çerçevesinin dışına çıkarak incelemeye çalıştık. Ardından, çağdaşlaşma süreci ve sınıf ilişkileri Moore'un incelediği örneklerden oldukça farklı olan Latin Amerika ülkelerinden, Meksika ve Brezilya'daki devrimci süreçlerin tarihini inceleyip, burjuvazinin sınıfsal konumunun merkezde olduğu bu demokrasi kuramının, bu iki ülkedeki demokrasi deneyimini ve sınıfların rolünü açıklamadığı sonucuna vardık.

ABSTRACT

Analyzing the Experiences in Latin America According to Moore's Democracy Theory

Ali Özdeş Akyuva

Barrington Moore's democracy theory, advances the power of bourgeoisie and its relations with other classes in modernization of societies, for resulting as democracy. According to this theory, the actual process in the struggle for democracy is a capitalist development, which includes the struggle of trade and manufacture, against the aristocratic privilege.

The theory is built up as analyzing the relations between bourgeoisie and aristocracy, with comparative history method, especially in modernization of USA, Britain and France. In this thesis, we tried to analyze the historical facts in those countries, outside the paradigm of Moore. Then, we analyzed the history of revolutionist progress of Mexico and Brazil, two Latin American countries which were much different in modernization and relations between social classes from the samples Moore had analyzed. Finally we have the conclusion that the theory focusing on the status of bourgeoisie, does not explain the democratic experiences and the roles of classes, in these two countries.

ÖNSÖZ

Bir toplumda, demokrasiyle sonuçlanan bir devrimin tarihsel ön koşulu, o toplumda güçlü bir burjuvazinin varlığı mıdır? Çağdaş demokrasiyle çelişen, otoriter sistemlerin toplumsal kökeni, güçlü bir burjuvazinin eksikliği midir?

Çağdaş demokrasi kuramına örnek olan deneyimlerin, bu niteliklerini, bir burjuva devrimi yaşamış olmalarına bağlayan söylemin önemli yazarlarından biri olan Barrington Moore JR'ın, karşılaştırmalı tarih yöntemiyle incelediği devrimler üzerine vardığı sonuçlar, bize ilk olarak bu soruları sordurmaktadır. Ardından, bu söylemde burjuvazinin, kentin hangi kesimi olduğunun tanımlanması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Meksika ve Brezilya'daki demokrasi deneyimlerini, Moore'un İngiltere, Fransa ve ABD devrimlerine ilişkin tespitleriyle kıyaslamak bize, bu iki Latin Amerika ülkesinde, çağdaş demokrasi olma niteliğinin, sömürü düzeni sayesinde değil, sömürü düzenine rağmen; hangi süreçlerle elde edildiğini ve bir ülkede güçlü bir burjuvazinin varlığını mümkün kılan bedellerin, demokrasinin tarihsel ön koşulları olup olmadığını araştırma fırsatı verdi. Bununla birlikte, Latin Amerika ülkelerinin çağdaşlaşma süreçleriyle ilgili eserlerin, karşılaştırmalı tarih yönteminin aksine, daha çok somut incelemeler olması, tezin bölümleri arasında diyalog kurmanın zaman almasına neden oldu.

Bu tezin hazırlanmasında yardımını hiç esirgemeyen hocam Adalet Alada'ya ve aileme teşekkür ederim.

Ali Özdeş Akyuva

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: BARRINGTON MOORE VE ESERLERİ.....	5
1.1.‘Sovyet Politikaları’ndan ‘Tarihte Ahlaki Safiyet ve Eziyet’e.....	6
1.2.Temel Eser: ‘Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri’, Çağdaş Demokrasiye Giden Yollar.....	11
1.2.1. Çağdaş Demokrasiye Burjuva Devrimiyle Giden Yollar Üzerine.....	15
1.2.2. Çağdaş Demokrasiye Burjuva Devrimi Olmadan Giden Yol : Hindistan Örneği.....	17
2.BÖLÜM: İNGİLTERE, FRANSA ve ABD DEVRİMLERİ	22
2.1. Amerikan İç Savaşı’nda Sınıflar.....	22
2.1.1. Burjuvazinin Devrimci-Dönüştürücü Gücü	23
2.1.2. Gümrük Sorunu.....	24
2.1.3. Kuzey-Güney yada Aristokrasi-Burjuvazi Çatışması.....	25
2.2. Fransa’da Burjuvazi-İşçi Sınıfı İttifakıyla Başlayıp, Burjuvazinin Giderek Dışında Kaldığı Art Arda Devrimci Süreçler.....	27
2.2.1. ‘Burjuva Devrimi’nden Fazlası.....	27

2.2.2. Devrime Giden Yol.....	28
2.2.3. '1789': Devrimci Durum.....	30
2.2.4. '1830': Yeniden Buruvazi-İşçi Sınıfı İttifakı.....	32
2.2.5. '1848': Burjuvazinin Devrimci Eylemden Tasfiyesi.....	33
2.2.6. Paris Komünü.....	35
2.3. İngiltere, Monarşiye Rağmen Demokrasi yada Demokrasiye Rağmen Monarşi.....	38
2.3.1. İngiliz İç Savaşı'na Giden "Parlamento-Monarşi Kutuplaşması".....	40
2.3.2. Chartism.....	44

3. BÖLÜM: LATİN AMERİKA ve DEVRİMLER.....47

3.1. Latin Amerika; Meksika ve Brezilya.....	49
3.2. Simon Bolivar ve Büyük Kolombiya Devleti Adımı.....	51
3.3. Meksika Birleşik Devletleri.....	52
3.3.1. Meksika ve Demokrasiye Giden Köylü Devrimi.....	52
3.3.1.1. Hidelgo ve Devrim'in İlk Adımları.....	55
3.3.1.2. Bağımsız Meksika'da Demokrasi Hareketleri.....	56
3.3.1.3. İlk Anayasa.....	59
3.4. Brezilya: Dünyanın Güneyi.....	61
3.4.1. İmparatorluk Erkinin Sona Erişi.....	62
3.4.2. Brezilya'nın Demokrasiye Geçiş Sürecinde Devrimci Köle Ayaklanmaları.....	63
3.4.3 Cumhuriyet Yıllarından Günümüze Demokratik Haklar İçin Ayaklanmalar.....	66

3.5. Latin Amerika'daki Demokrasi Deneyimlerinin Sınıfsal Boyutu Üzerine.....	69
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA.....	82

GİRİŞ

Barrington Moore JR, özellikle 1966 yılında basılan ‘Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri:Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü’ başlıklı eseri başta olmak üzere, kitaplarında, çağdaş demokrasinin yaratılmasında, güçlü bir burjuva sınıfının varlığının zorunlu olduğu çerçevesinde bir yaklaşım geliştirmiştir. Barrington Moore’un bu yaklaşımının kabul edilebilir olup olmadığını tartışmak amacıyla yazılan bu tez, Latin Amerika ülkelerinden, çağdaş demokrasinin konusu olduğunu düşündüğümüz Meksika ve Brezilya’nın, bu demokrasiye geçiş süreçlerinin ve Moore’un yaklaşımının konusu olan üç ülkenin, ABD, Fransa ve İngiltere’nin bu yöndeki tarihsel süreçlerinin incelenmesi amacıyla yazılmıştır.

Moore, ‘Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri’nde, demokrasiyi tanımlarken, sınıflandırırken, devrimler tarihi içinde yerini belirlerken, demokrasiyi, liberal ve kapitalist devlet sistemleriyle özdeşleştirmektedir. Farklı ülkeler üzerinde, karşılaştırmalı yöntemle geliştirdiği yaklaşımında, “Birkaç sözcükle özetlemeye çalışırsak, biz, toprak sahibi yukarı sınıflarla köylülerin, kapitalist demokrasiyle sonuçlanan burjuva devrimlerinde, faşizmle sonuçlanan başarısız burjuva devrimlerinde ve komünizmle sonuçlanan köylü devrimlerinde oynadıkları rolü anlamaya çalışıyoruz”¹ diye yola çıkılmaktadır. Ülkelerin demokrasi deneyimleri kıyaslanırken, özlenen ve tercih edilen çağdaş demokrasinin, dengeli bir monarşi-aristokrasi ilişkisi sürmekteyken ve ancak aristokrasi karşısında güçlü bir burjuva sınıfının var olduğu toplumların (İngiltere,Fransa,ABD) farklılaşmasında ortaya çıkabildiği savunulmaktadır. Moore’un savında, çağdaş dünyanın yaratılmasında soyluluğun ve köylülüğün rolü, genel olarak ticari tarıma geçişle (İngiltere ve ABD için pamuk, Fransa için şarap üretimi ekseninde) burjuva sınıfıyla kurduğu ilişkiler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Tarımın ticaretle ilişkisi, soyluluğun ve köylülüğün

¹ Barrington Moore JR,Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri,Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü,Çev. Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel,İmge Kitabevi 2003,s.4

burjuvaziyle ilişkisidir. (İç Savaş'tan önce Amerika'nın güneyindeki pamuk üreticilerinin, kuzeydeki liman işletmecileri yada sanayicilerle ilişkisi gibi)

Yazarın burjuva sınıfı derken tanımladığı, kentin ticaret ve manifaktürle uğraşan üst katmanlarıdır. Özellikle İngiliz Püriten Devrimi'nden önce, İngiliz soylu ve köylü sınıfına dair tanımlarda, 'burjuvazi'den kastedilenin bu olduğu daha açıktır.

“...böylelikle İç Savaş'ın çıkmasında, tek olmasa da en önemli rolü oynayan kesimin, toprak sahibi yukarı sınıflarla, daha sınırlı bir ölçüde olmak üzere 'yeoman'ler arasından çıkan tacir kafalı ögeler olduğu tezini reddetmek için ortada bir neden bulunmasa gerek. 16. ve 17. yüzyıllarda ticaretin kentlerde gösterdiği gelişme, İngiltere'nin kırsal bölgelerinin tarım ürünleri için bir pazar yaratmış ve böylece doğrudan doğruya kırsal bölgelerde ticarete yönelik ve kapitalist işletmeciliğe dayalı bir tarıma geçilmesi olanağını doğuran süreci başlatmıştır”² “... Bakışlarını geleceğe çevirmiş bulunan 'gentry'nin, kentlilerin üst katmanları, yani sözcüğün benimsenen dar anlamıyla 'burjuvazi' ile çok çeşitli kişisel ilişkileri ve iş ilişkileri vardı.”³

Buradan hareketle diyebiliriz ki bu yaklaşımın çağdaş demokrasinin oluşması için ileri sürdüğü ön koşul, kentte ticaretle uğraşan (ekonomik açıdan) bir üst sınıfın varlığıdır. Bu savdaki burjuvazi tanımı, Fransız Devrimi'nde kentteki yoksul sınıfı belirten, bu devrim sırasında Vendeé karşı devriminin bir göstergesi olarak, şiddetin öznesi olan 'sans-coulette' ları kapsamaz.

Güçlü bir burjuva sınıfının var olmadığı toplumlarda, köylülüğün ve (yazarın, burjuva sınıfının dışında tanımladığı bir toplumsal kesim olan) 'kent plebleri'nin, ya devrim teşebbüsünden uzak olduğu yada ancak totaliter yönetim biçimleriyle sonuçlanabilen başarısız devrimler yapabileceği önermesi etrafında ilerlenmektedir. Buna göre, örneğin Amerikan Devrimi'nde, devrim teşebbüsünün güneydeki plantasyon kölelerinden yada kuzey doğudaki işçi sınıfından değil de, kuzey doğuda, kentin üst katmanlarını oluşturan tüccar sınıfından gelmiş olması, genel olarak

² A.e. 18

³ Tawney'den aktaran Barrington Moore J.R., A.e.18

çağdaş demokrasinin başka bölge ve zamanlarda da ancak böyle bir sınıftan gelebileceği varsayımını yaratmaktadır. Bu tezde amaçladığımız, bu yaklaşımın, İç Savaş öncesinin ABD'sine benzeyen büyük plantasyonların varlığına karşın, demokrasiye geçiş sürecinde güçlü bir burjuva sınıfına sahip olmayan iki Latin Amerika ülkesinin; Meksika ve Brezilya'nın çağdaşlaşma sürecini ne ölçüde açıklayabildiğini araştırmaktadır.

Ülkelerin siyasi tarihlerinde demokrasiye geçişin karşılaştırmalı incelenmesinde, Moore'un ileri sürdüğü zorunlu koşullar, çağdaş demokrasiyi; liberal ve kapitalist ekonominin doğasını içkin, onun doğal bir sonucu gibi tanımlamaktadır. Bu doğrultuda, büyük devrimlerin ve iç savaşların, kapitalizmle batı demokrasisinin birlikte ve eşzamanlı olarak varolmalarına yol açtığı 'burjuva devrimleri'nde, geçmişten devralınmış engellere savaş açan grubun, bağımsız bir ekonomik tabana dayanan, kentlerin ticaret ve manifaktüre uğraşan sınıflarından gelebilmiş olduğu savunulmaktadır. Çağdaş demokrasinin ön koşulunun, ancak güçlü bir burjuvaziden gelebilecek devrimci bir eylem olmasının yanı sıra, çağdaş demokrasi bazen isim değiştirmekte, köylü devrimlerinin dünyada sürmesi halinde alacağı biçimin 'demokratik kapitalizm'⁴ olmasının zayıf bir olasılık olduğu belirtilmektedir.

Bu tezde, bir ülkede 'çağdaş demokrasi'nin oluşabilmesi için, o ülkenin farklılaşma sürecinde, güçlü bir burjuvazinin varlığının ön koşul olmadığını ve 'çağdaş demokrasi'nin, Moore'un savında tanımlandığı gibi; kapitalist gelişmenin, kendi kurumlarını oluşturması sürecinden ibaret olmadığını ileri sürmekteyiz. Bu bağlamda, demokrasiye geçiş süreci için, devrimci eylemin, Moore'un savında örneklenen ülkeler olan İngiltere, Fransa ve ABD'den farklı olarak; güçlü bir burjuvazisi olmayan ülkelere, hangi toplumsal sınıflardan geldiği tanımlanacak, bununla birlikte Moore'un savını örneklediği bu üç ülkede demokrasiye geçiş sürecindeki farklılaşmada, burjuvazinin konumu ve etkinliğinin, bu savda ileri sürülen koşullara ne ölçüde uyduğu tartışılacaktır.

⁴ A.e. 557

İlk olarak, bir sosyal bilimci olarak Barrington Moore'un karşılaştırmalı tarih yöntemi ve çağdaş demokrasi anlayışı incelenecek, ilk eserinden son eserine kadar tarihe ve demokrasiye bakışı, başta çağdaş demokrasiye ve diktatörlüğe giden tarihsel yollar için ileri sürdüğü ön koşullar, bu doğrultuda İngiltere, Fransa ve ABD'de sınıf ilişkilerine bakışı ve 'çağdaş demokrasiyle sonuçlanabilecek devrimler'le ilgili ileri sürdüğü savı, Hindistan'ın siyasi tarihinde hangi çerçevede kavramsallaştırdığı araştırılacaktır. Ardından çağdaş demokrasi anlayışını örneklendirdiği bu üç ülkede, çağdaş demokrasiye giden devrimler daha ayrıntılı incelenecek ve bu incelemede, bu ülkelerin devrimci süreçlerinde burjuvazi dışında, işçi sınıfı, köylülük ve soyluluğun rollerinin, Moore'un yaklaşımında ve incelemesinde tanımlanan rollerinden farkları olup olmadığı, özellikle Fransa'daki devrimci süreçlerde işçi sınıfının rolü araştırılacaktır. Bu çalışmada, bu ülkelerin demokrasi tarihlerinin kuramsal düzlemde incelendiği diğer kaynaklardan yararlanılacak ve söz konusu tarihsel süreçlerde burjuvazinin rolü, Moore'un savıyla kıyaslanacaktır.

Son bölümde, İngiltere, Fransa ve ABD'den farklı olarak, çağdaşlaşma süreçlerinde güçlü bir burjuvazisi olmayan Latin Amerika ülkelerinden, Meksika ve Brezilya'da, çağdaş demokrasiye geçiş süreçleri ve bu ülkelerin demokrasi deneyimleri araştırılacak; Meksika'da çağdaş demokrasiye geçiş sırasında gerçekleşen köylü devrimi ve Brezilya'nın demokrasi öncesi dönemlerinde gerçekleşen büyük çaplı köle ayaklanmaları incelenecektir. Bu iki ülkenin demokrasi deneyimleriyle ilgili araştırma sırasında, yine Moore'un 'çağdaş demokrasi' tanımı kullanılacaktır. Bu sayede, Moore'un savında belirtilen ön gereklerin var olmadığı bu toplumlarda gerçekleşen devrimlerle, bu 'çağdaş demokrasi' tanımının ne şekilde var olabildiği araştırılarak, sözü edilen ön gereklerin; çağdaş demokrasiye giden yolda güçlü bir burjuva sınıfının varlığının, zorunlu olup olmadığı tartışılacaktır.

1. BÖLÜM: BARRINGTON MOORE ve ESERLERİ

Barrington Moore 1913'te dünyaya geldi. 20 yaşına kadar New York'taki St.George's School'da eğitim gördü, ardından Williams College'da lisansını tamamladı, Yale'de sosyoloji doktorası yaptı, ardından II.Dünya Savaşı'nda ABD'de stratejik incelemeler dairesinde ve Adalet Bakanlığı'nda çalıştı. Savaştan sonra, önce Chicago Üniversitesi'nde dersler verdi ve daha sonra, birçok kitabını yazacağı Harvard Üniversitesi'nde Rus Araştırmaları Merkezi'nde çalıştı.

Lisans eğitimi sırasında Yunan ve Latin klasiklerinin etkisinde bir eğitim gördü. Bunun etkisi, İç Savaş'tan önce ABD'nin güneyindeki aristokrasi için, geçmişte varolduğuna inanılan büyük erdemlerin, Cumhuriyet Roması'yla kıyaslanmasında, yada Lyncoln-Periskles kıyaslamasında açıkça görülmektedir.

Moore, akademik hayatının önemli bir bölümünde, siyasi görüşleri kendisinden önemli ölçüde ayrılan Herbert Marcuse'yle hem çalıştı hem de yakın bir dostluk kurdu. Harvard'da öğretim üyeliği yaptığı yıllarda, bu tezde eserlerinden sıkça yararlandığımız Charles Tilly (Tilly'ye kendisi de çok atıf yapıyor, özellikle Vendeé konusunda) ve Theda Scocpol öğrencileri arasındaydı. Bir bakıma güç ulaşılan, sadece seçtiği bazı öğrencilere ders veren bir bilim adamı olmayı tercih etti. Akademik hayatı dışında, babası ve büyükbabası gibi New York yat kulübünün üyelerindendi.⁵ 1944'te, kendisi gibi akademisyenlik de yapmış ve Adalet Bakanlığı'nda çalışmış olan Elizabet Ito'yla evlendi. Elizabeth Moore, Barrington Moore'un pek çok kitabının yayına hazırlanması aşamasında kendisiyle çalıştı. Moore son kitabını 2000 yılında, 87 yaşında yazdı.⁶ Amerikan Sosyoloji Derneği (ASS) tarafından, 2002 yılından beri her yıl, karşılaştırmalı tarih alanında bir çalışmaya Barrington Moore ödülü verilmektedir.⁷

⁵ Charles Tilly, **"In Memoriam: Barrington Moore Jr"**
(Çevrimiçi) <http://www.cjsonline.ca/soceye/moore.html>, 18 Eylül 2009

⁶ **"Barrington Moore Jr., 92, Harvard Sociologist"**, Harvard Gazette Archives,
(Çevrimiçi) <http://news.harvard.edu/gazette/> 26 Kasım 2009

⁷ Bkz. Barrington Moore Award, <http://www2.asanet.org/sectionchs/awards.html#bm>

1.1.‘Sovyet Politikaları’ndan, ‘Tarihte Ahlaki Safiyet ve Eziyet’e

Rus Araştırmaları Merkezi’nde ilk eserleri olan ‘Soviet Politics-The Dilemma of Power’ – ‘Sovyet Politikaları-İktidarın Açmazları’ (1950) ve ‘Terror and Progress,USSR’, ‘SSCB, Korku ve Gelişme’ (1954), bundan sonra yazmaya başlayacağı ve karşılaştırmalı tarih alanının önemli eserleri olan kitaplarından önce, Rusya’da otoriterleşmekte olan yönetimin açmazlarının, Rusya’da sanayideki gelişmenin değerleriyle siyasal değerlerin çelişmesinin ve Stalin’nden sonra uygulanan politikaların incelemesidir. Özellikle ‘Sovyet Politikaları-İktidarın Açmazları’nın alanı, devlet iktidarının giderek otoriterleşmesi ve bu iktidar karşısında örgütlü muhalefetin güçlüğüydü. Yazar, ‘SSCB, Korku ve Gelişme’de daha çok Stalin’in ölümünden sonraki olası yolları ve o zamana dek Sovyetler Birliği’nde oluşan bürokrasiyi inceledi.

‘Sovyet Politikaları-İktidarın Açmazları’, yeni bir toplumun kurulması yolunda, Bolşevik düşüncenin gelişimini, Sovyetler Birliği’nin sanayi gelişimi çelişkisi içinde, Lenin döneminde ve Lenin sonrasında idari yapıların ve (yeni ekonomi politikası gibi) kararların tanımlanmasıyla anlatmaktadır. Moore bu yolda, Leninist düşüncenin, Sovyet siyasal hayatıyla çelişkili bir tutum içinde geliştiğini, ancak her iki olgunun toplum hayatında önemli etkiler bıraktığını düşünmektedir. Özellikle Stalin döneminde farklılaşma ve Moore’un deyimiyle “Marx’ı gayriresmi olarak sınırdışı etme”⁸ bu çelişkiyi oluşturan süreçlerin başında gelmektedir. Bu eser, Marksist düşünceyle, SSCB’deki reel siyasetin, iki ayrı olgu olarak birbiriyle etkileşimi üzerinde durmaktadır. ‘Sovyet Politikaları-İktidarın Açmazları’nda Moore’un henüz karşılaştırmalı tarih çalışmaları başlamamıştır. Ancak incelemenin, SSCB üzerinden, benzer tüm siyasal yapıları anlamaya yönelik bir çalışma olduğu belirtildiğinden, bilimsel yöneliminin buralara doğru gitmekte olduğu anlaşılmaktadır. Moore, ‘Sovyet Politikaları-İktidarın Açmazları’nda Rusya tarihi

⁸ Barrington Moore JR,Soviet Politics: **The Dilemma of Power : The Role of Ideas in Social Change**, M.E.Sharp Inc.,1976, s.1

üzerine, yada ‘Adaletsizlik-Boyun Eğmenin ve Başkaldırmanın Toplumsal Kökenleri’nde Almanya tarihi üzerine yazarken, hiçbir zaman bir monografi yazarı olmamıştır. Moore’a göre bu eser (Sovyet Politikaları) sadece komünist düşüncenin, SSCB’deki reel siyasette ne kadar uygulanabildiğini araştırma amacıyla değildir. Bu sayede aslında, genel olarak siyasal doktrinlerin siyasal yaşamda uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek çelişkileri araştırmak amaçlanmaktadır.

1966’da, demokrasiye giden yollar savının geliştirildiği ve karşılaştırmalı tarihin köşe taşlarından biri olan ‘Social Origins of Dictatorship and Democracy-Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri’ yayınlandı. Bu eser sosyal bilimler dünyasında büyük yankı uyandırdı, daha sonraki yıllarda Max Weber’in ve Emile Durkheim’in kitaplarıyla kıyaslanan bir temel eser olarak görüldü.⁹ Bazı eleştirilerde, karşılaştırmalı tarih alanının en önemli eseri olarak nitelendirildi.¹⁰

Moore, ‘diktatörlük’ tanımını hem komünist hem de faşist rejimler için, ‘demokrasi’ tanımını ise çağdaş kapitalist demokrasi için kullanmaktadır. İngiltere, Fransa ve ABD’deki demokrasinin, Japonya ve Çin’de diktatörlüğün kökenlerinin araştırıldığı eserde Hindistan da, 1947’ye dayanan oldukça genç demokrasisiyle, sözü edilen iki yolun koşullarından farklı süreçleriyle ayrı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Burada, Hindistan’da köylülüğün ve sınıfsal eşitsizliğin en az Çin’deki kadar büyük oluşu karşısında, neden 1860’taki Bengal Ayaklanması dışında, köylülükten gelen kapsamlı bir devrimci girişim olmadığı* araştırılmıştır.

Hindistan, ayaklanma kültürü açısından Latin Amerika’dan da önemli ölçüde ayrılmaktadır. Ülkelerinin sömürge ülkesi olması ve dillerini bilmedikleri, ayrıcalıklı, emek ezici, toprak sahibi üst sınıflar tarafından yönetiliyor olmalarının ortaklığı

⁹ Dennis Smith, **Barrington Moore, Author of a Daring Sociological Classic**, (Çevrimiçi) <http://www.independent.co.uk/news/obituaries/barrington-moore-515628.html>

¹⁰ James Mahoney, Dietrich Rueschemeyer, **Comparative Historical Analysis in the Social Sciences**, (Çevrimiçi) <http://books.google.com.tr/> 26 Mart 2009

*(Hindistan’da köylüler) ‘...1860’lı yıllarda, İngiliz üst beylerinin (onları) birdenbire genişleyen dokuma pazarı için, son derece düşük ücretlerle çivit üretmeye zorlamaya kalkmalarına tepki göstermiş, bu tepki Bengal’in birçok bölgesinde köylülerin kitlesel biçimde karşı çıkmalarına yol açmış ve kırsal bir ayaklanma korkusu yaratmıştır.’ (A.e. 548)

karşısında, bu iki bölgede köylülüğün, ayaklanma kültürü açısından büyük farklar taşımasında, dini kurumların da önemli etkisi bulunmaktadır. Gerek Hidalgo devriminde, gerek bugünkü Topraksız Kır Emekçileri hareketinde, Latin Amerika’da din kurumlarının zaman zaman köylülük için önemli bir kamusal alan olduğunu görüyoruz. Bundan farklı olarak Hindistan’da dini kurumlar için, ayaklanma ihtimalini önleyen bir işlevden söz etmek mümkündür.

1978’de ‘Injustice-The Social Bases of Obedience and Revolt, Adaletsizlik-Boyun Eğmenin ve Başkaldırmanın Toplumsal Kökenleri’ adalet ve adaletsizlik üzerine, bir tür ‘toplum sözleşmesi’ gibi tarih aşırı kavramların incelendiği kuramsal bir bölümün yanı sıra, 19. ve 20. yüzyılda Alman işçi sınıfı üzerine tarihsel bir incelemenin yapıldığı bir eserdir. Birinci bölümde, biz neye adil diyoruz, toplumun ve insanların adaletsizlik olarak algıladığı koşullar hangileridir, gibi evrensel sorulara yanıt aranmış, ikinci bölümde, I.Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda, Ruhr’daki bir başkaldırıyı durdurmak için, SDP (Sosyal Demokrat Parti) hükümetinin ordudan yardım almasıyla, eylemin gerici bir tepkiyle bastırıldığı ve kötü bir siyasal geleneğin nasıl başladığı anlatılmıştır.¹¹

Barrington Moore ‘Sovyet İncelemeleri’nden sonra ‘Political Power and Social Theory-Siyasal İktidar ve Sosyal Kuram’(1958), rasyonel otoritenin gerekliliğini savunduğu ‘Reflections on the Causes of Human Misery-İnsan Sefaletinin Nedenleri Üzerine Düşünceler’(1972) Injustice-Adaletsizlik’ten sonra ‘Privacy, Studies in Social and Cultural History-Mahremiyet, Sosyal ve Kültürel Tarih Araştırmaları (1984), ‘Authority and Inequality Under Capitalism and Socialism-Kapitalizm ve Sosyalizmde İktidar ve Eşitsizlik’ (1987), ‘Moral Aspects of Economic Growth – İktisadi Büyümenin Ahlaki Yönleri’(1998) ve ‘Moral Purity and Persecution in History- Tarihte Ahlaki Safiyet ve Eziyet’ (2000) adlı kitaplarını yazmıştır.

Son kitapları olan ‘Moral Aspects of Economic Growth –İktisadi Büyümenin Ahlaki Yönleri’ ve ‘Moral Purity and Persecution in History-Tarihte Ahlaki Safiyet

¹¹ Dennis Smith, “Olguların ve Değerlerin Keşfi, Barrinton Moore’un Tarihsel Sosyolojisi”, **Tarihsel**

ve Eziyet' karşılaştırmalı tarih yöntemiyle, siyasal ve ekonomik gelişmenin, seçilen 'ahlaki' kavramların tarihinin incelenmesiyle yapılmış çalışmalardır. 'İktisadi Büyümenin Ahlaki Yönleri' İngiltere ve yine SSCB örneklerinde, iktisadi gelişmeyle; sosyal ve ahlaki gelişmenin, adalet, eşitsizlik ve otorite bağlamında çelişkileri üzerine bir incelemedir. Bu eserde ahlak üzerine, Moore'un kendi deyimiyle yapılan 'soruşturma' elbette, şimdiye dek geliştirmiş olduğu karşılaştırmalı tarih çalışmaları üzerine kurulan bir soruşturmadır. İngiltere'yle ilgili inceleme, İngiltere'de ortaçağda ve sanayi devrimi sırasında ticaret ve sanayi liderlerinin ahlaki tutumlarıyla ilgilidir. İki dönemin kıyaslanma nedeni, sanayi devriminin bu tutuma yaptığı etkinin tespit edilmesini sağlamaktadır. Burada sanayi devrimi için, insanların ve toplumun, hangi ahlaki tanımlar içerisinde çalışmakta olduğu sorusuna da yanıt aranmaya çalışılır. Ahlaki tanımların en önemli göstergesi, bu ahlakın toplumu ne yapmamaya ittiğini bilmektir: Nasıl davranmak suçtur, ayrıca hangi davranışlar, tarihin farklı dönemlerinin ortak suç anlayışı olarak kabul edilebilir, gibi sorulara cevap aranmaktadır. Kitabın önemli bir bölümünde hırsızlık suçunun tarih aşırı olmasından ve her toplum için geçerliliğinden söz edilir.

Moore, araştırmaya her zaman sorularla başlar. Yöntemiyle ilgili olarak, (İktisadi Büyümenin Ahlaki Yönleri'nin bir bölümünde) sosyal bilimleri, doğa bilimlerindeki yöntemlerle bilimselleştirmeye çalışmayı asla uygun bulmadığını belirtir.¹²

'İktisadi Büyümenin Ahlaki Yönleri'nden iki yıl sonra gelen 'Tarihte Ahlaki Safiyet ve Eziyet' benzer bir soruşturmayı, Fransız toplumu ve Asya toplumları karşılaştırmasında yapar. Bu kez 16.yüzyıl Fransası ile 'Devrim Fransası' ahlaki tanımlar açısından karşılaştırılır. Burada araştırılan, tarihin farklı dönemlerinde ve farklı toplumlarda, farklı siyasal, dini, ideolojik görüşlerin, hangi koşullarda adam öldürmeye yada şiddete başvurmaya yol açtığıdır. Şiddete başvurma, şiddete

¹² Barrington Moore JR, **Moral Aspects of Economic Growth**, Cornell University Press, 1998 s.162

* impurity

başvuranlar açısından ahlaki safiyeti bozan şeye* yönelik olarak nitelendirilmiştir. Bu eserde önemli ölçüde, safiyetten çok (Moore'a göre) şiddetin konusu olan ve 'ahlaki safiyete uygun olmayan' örnekler incelenmiştir. Bir şeye bozulmuş diyenler için, onlar açısından safiyetin varlığının da zorunlu olduğu belirtilmiştir.

İncelenen tarihsel süreç dışında, Fransa ve Asya toplumlarında, şiddete başvurma olgusunun 20. yüzyılın ortalarında Japonya'da ve sonlarında Fransa'da aşırı milliyetçilik üzerinden sürmekte olduğu hatırlatılmıştır. Bilindiği gibi, Japonya II.Dünya Savaşı sürecinde saldırgan bir dış politika izlemiştir. Fransa'da ise 1990'lı yıllardan itibaren, Le pen öncülüğünde aşırı milliyetçi bir siyasal hareket başlamıştır. Ancak araştırmanın temel sorusu, incelenen bölgelerde safiyetten uzaklaşmanın ve şiddete başvurma ne zamana dayandığıdır. Fransa'yla ilgili bölümlere geçmeden önce, eski ahitteki ahlaki çerçeve incelenir. Ardından 16.yüzyıl Fransası'nda din savaşları ve kilisenin yönetimde gücünü kaybetmesi süreci çerçevesinde safiyetten uzaklaşma yada safiyetin tanımının değişmesi olarak adlandırılan süreçten söz edilir. Fransız Devrimi'yle ilgili bölümde, toplumda ahlaki kirliliğin* ve bu nedenle şiddetin ve ölüm cezasının konusu olarak görülen şey, karşı devrimciliktir.

Son olarak, şimdiye dek sorulan soruların kavramları, Moore'un karşılaştırmalı tarihsel analizine uygun olarak, budizm, hinduizm ve konfüçyanizm için sorulmakta ve benzerlikler, farklar araştırılmaktadır. Moore, doğu ve batıyı kıyaslama açısından islamiyeti incelememe nedenini, islamiyet ve yahudilik arasında önemli benzerlikler olmasıyla (eski ahitteki ahlak tanımı ayrıntılı biçimde incelenmektedir) ve bunun dışında kendisinin, islamiyete ait yazına uzak olmasıyla açıklamaktadır.¹³

Barrington Moore'un, eserlerinde neden karşılaştırmalı tarih yöntemini benimsemiş olduğunu anlamak için, bu yöntemin Amerikan sosyoloji yazınında

¹³ Barrington Moore "Moral Purity and Persecution in History" Princeton University Press, 2000s.viii

*moral pollution

önemli yeri olduğunu hatırlamak gerekir. ABD’de sosyoloji biliminin öncülerinden olan Wright Mills, karşılaştırmalı tarih yöntemini kullanarak ve önererek bu yazını etkilemiştir. Bu etki, özellikle 1959’da ‘Sociological Imagination-Toplumbilimsel Düşün’ adlı kitabının basılmasının ardından yaşanmıştır. Barrington Moore’dan sonra ABD sosyoloji yazınında, Tilly ve Wallerstein gibi çok sayıda önemli karşılaştırmalı tarihçi yer almıştır.

1.2.Temel Eser: ‘Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri’, Çağdaş Demokrasiye Giden Yollar

İlk kez 1966 yılında basılan ‘Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü’ Barrington Moore’un çağdaş demokrasi üzerine görüşlerini ve araştırmalarını en ayrıntılı ve kapsamlı biçimde anlattığı, belki de en önemli eseridir. Moore bu karşılaştırmada, çağdaş demokrasi örneği olarak İngiltere, Fransa ve ABD demokrasilerini, bunlara ek olarak demokratik yönetime, bu üç ülkeye kıyasla oldukça geç ve farklı bir tarihi süreçle geçmiş olan Hindistan’ı seçmiş ve bu ülkelerde demokrasiye geçiş süreçlerini incelemiştir. Eserin temel amacı, tarihsel süreçlerinin, toplumları hangi durumlarda demokrasiye, hangi durumlarda faşizme ve hangi durumlarda komünizme yönelttiğini saptamaktır. Bu amaçla Moore, karşılaştırmalı tarih anlayışına uygun olarak, farklı ülkelerde, siyasal sistemlerin değiştiği farklı zamansal aralıklarda, benzer koşul ve kavramların, varlığını araştırmıştır.

Eserin isminin ‘Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü’ olmasına karşın, Moore’un savında, özellikle ticari tarıma geçişte, toplumların sınıf ilişkilerinin farklılaşması sonrasında, monarşi, aristokrasi, burjuvazi ve köylülük ilişkilerinde devrimin, demokratik kapitalizm, faşizm yada komünizmle sonuçlanmasını saptayan belirleyici etken, burjuvazinin gücü ve konumudur. Bu sava göre, toplumların tarihlerinde yaşanan bu farklılaşma sırasında, dengeli bir monarşi-aristokrasi ilişkisinin de varlığı koşulunda, hakların yeniden belirlenmesi sürecinde

aristokrasinin karşısında güçlü bir burjuvazi olması durumu, (Moore'un çağdaş demokrasi olarak da tanımladığı) demokratik kapitalizmle sonuçlanacaktır. Bu yolla çağdaş demokrasiye geçiş açısından incelenen örnekler İngiltere, Fransa ve ABD'dir. Sınıf ilişkilerinin farklılaşması sırasında burjuvazinin güçsüzlüğü ise, ya güçlü bir aristokrasinin varlığı halinde emek ezici bir aristokrasi-burjuvazi işbirliği içinde, faşizmle sonuçlanan tepeden inme bir devrime, yada asalak ve güçsüz bir aristokrasinin varlığı halinde, komünizmle sonuçlanan bir köylü devrimine neden olacaktır. Eserde birinci durum için Japonya incelenmiş, ayrıntılı incelenmemekle birlikte Almanya ve İtalya tarihinden örnekler verilmiş, ikinci durum için Çin Devrimi incelenmiş ve yine ayrıntılı incelenmemekle birlikte Rusya tarihinden örnekler verilmiştir.

‘Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında’ izlenen yol, demokratik kapitalizmle de sonuçlansa, faşizmle yada komünizmle de sonuçlansa, Moore bu süreçlerde “...şiddet,sömürü ve iktidar ilişkilerinin oynadığı rolü daima analizinin merkezine koymuştur”¹⁴ Demokrasinin kökenlerine ilişkin incelediği örneklerde, burjuvaziden gelmesi gereken mutlak bir isyanın varlığı zorunludur. İzlenen yol demokrasiye gidiyor da olsa, ancak belirli bedeller ödenerek yolun sonuna gelinebileceği ve çağdaşlaşma yolunda şiddetin kaçınılmazlığıyla ilgili, son kitabına kadar sürdürdüğü genel düşüncesi, bir açıdan stratejist olarak çalıştığı ve akademisyenliğe başladığı yıllarda ABD’de yükselen ‘realist ekol’ün* de etkilerini taşımaktadır. ‘Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri’nde, İngiltere, Fransa ve ABD dışında, bu ülkelerden çok sonra demokratik yönetime geçen Hindistan, güçlü bir burjuvazisi olmadığı ve bir burjuva devrimi yaşamadığı için, ayrı bir bölümde incelenen bir örnektir. Yazar, Hindistan’da güçlü bir burjuva sınıfı oluşmadan ve bu nedenle bir burjuva devrimi de yaşamadan demokratik yönetime geçişin

¹⁴ Dennis Smith, **Barrington Moore, Author of a Daring Sociological Classic**, (Çevrimiçi) <http://www.independent.co.uk/news/obituaries/barrington-moore-515628.html>, 6 Ağustos 2009

*II.Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda realist ekolün savunucularının ortak olduğu noktalardan biri, insan doğası hakkında karamsarlıklarıydı.

gerçekleşebilmiş olmasını, burada aynı zamanda güçlü bir aristokrasi de olmamasına, İngiliz üst beylerin varlığı nedeniyle ülkedeki toprak beylerinin gücünün zayıflatılmış olmasına yada bu sınıfın güçlenmesine izin verilmemiş olmasına bağlamaktadır.

Moore, Hindistan’da büyük bir köylü sınıfı olduğu halde, neden bir köylü devriminin yaşanmadığı sorusunun yanıtını aramaktadır ve “...Hindistan köylülerinin ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca, en az Çinli köylüler kadar maddi sıkıntı içinde yaşadıkları halde, kapsamlı bir devrimci eyleme yönelemeyişlerini görmek, insanı bu iki toplumda olup bitene getirilen geleneksel açıklamalara kuşkuyla bakmaya yöneltir...”¹⁵ demektedir. Buna koşut olarak, bu tezde sorulması gereken sorulardan biri; her ikisi de Avrupa’nın sömürgesi konumunda olan Latin Amerika ve Hindistan’ı karşılaştırdığımızda, Latin Amerika’da yüzyıllardır ve bugün de bir ayaklanma kültürüne rastlarken, Hindistan’da 1850’li yıllarda yaşanan Bengal Ayaklanması dışında büyük çaplı bir köylü hareketine neden rastlamadığımız ve Fransız Devrimi’nin etkilerinin Latin Amerika’da yaşananın aksine bu ülkedeki aydınları neden değişimci bir tutuma itmediğidir. Bu nedenle, Moore’un demokrasi kuramını etraflıca tanımladığı bu eserinde incelenen tek sömürge ülkesi olan Hindistan’ın demokrasi deneyimi, bu bölüm içinde ayrıca incelenecektir.

‘Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri’ yayınlandıktan sonra sosyal bilimlerde büyük etkiler yaratmasının yanı sıra, elbette büyük eleştirilere de konu oldu. Bu eleştirilerin başlıcaları, araştırmanın iktisadi koşullar ve ticari tarım özelinde yapıldığıdır. Bununla birlikte, çağdaşlaşma sürecinde ideolojilerin, ideolojik görüşler ve güçler arasında rekabetin, (20.yüzyıl başından II.Dünya Savaşı’nın bitimine kadar Avrupa’nın şekillenmesinde gördüğümüz gibi) siyasi partilerin ve askeri kurumların etkilerini önemsizleştirdiği eleştirilmektedir. Ancak, öğrencisi ve meslektaşı Theda Scopol tarafından yazılan bir eleştiride, ‘Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri’nde bunun bilinçli bir tercih olduğu belirtilmekte, Moore’un eserinde, marksist siyaset sosyolojisinin temel

¹⁵ Barrington Moore JR, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, Çev. Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi 2003, s.2

kavramlarının kuramsal dayanaklarına duyulan güvenin belirtilmesinin, eseri marksist bir çalışma yaptığı ileri sürmektedir.¹⁶ Scocpol, bu kitabın ‘...kaleme alınmasının modernleşmeyi anlama yolundaki bilimsel çabaya ve entelektüel düşünceye katkısının eşsiz...’¹⁷ olduğunu düşünmektedir.

Bizce eserin, araştırma yönteminin, sınıfların iktisadi ilişkileri üstüne olması açısından marksizmin, özellikle altyapı-üstyapı ilişkisinin açıklaması üstüne kurulduğu doğrudur. Göreceğimiz gibi Moore, İngiliz İç Savaşı’nın iktisadi niteliğine, dinsel niteliğinden çok daha fazla önem vermektedir. Bunun dışında, Hindistan örneğinde köylü ayaklanmaları olmayışını açıklamada kast sisteminin tek başına yeterli olmadığını, iktisadi koşulların ve sınıflar arası iktisadi ilişkilerin de belirleyici olduğunu düşünmektedir. Ancak felsefî yada ideolojik açıdan bu eser, marksist bir çalışma olduğu kanısına varabileceğimiz hiç bir düşünce taşımamaktadır. Aksine eserde sık sık ‘çağdaş demokrasi’yle kastedilenin, ‘demokratik kapitalizm’ olduğu vurgusu yapılmakta, ayrıca Rusya ve Çin örnekleri de diktatöryel olmaları açısından Japonya ve Almanya’da oluşmuş ‘faşist rejimle’ aynı kategoride değerlendirilmektedir.

Esere ve karşılaştırmalı yaklaşıma özellikle Peter Gourevitch, George Ross ve Tony Smith tarafından getirilen diğer eleştiriler,¹⁸ devletler ve toplumların birbirleriyle olan ilişkilerinin, çağdaşlaşma süreçlerini inceleme sırasında göz ardı edilmiş olduğu etrafında toplanmaktadır. Gerçekten de, Moore’un yöntemi, ülkelerin değişme süreçlerini kendi içsel dinamikleri içinde açıklamaya çalışmakta, devletler ve toplumlar arası ilişkilerin etkisinin yadsınamayacağı, eski bir sömürge ülkesi olan Hindistan üzerine tespitlerin pek çoğunda dahi, çağdaşlaşmayı yavaşlatan temel

¹⁶ Theda Scocpol’dan aktaran John T.Jost, **Profiles in Social Justice Research Barrington Moore Jr**, sy.335 (Çevrimiçi) <http://www.springerlink.com/content/kw81t827rh34t511/>, 4 Eylül 2009

¹⁷ Theda Scocpol, **A Critical Review of Barrington Moore's Social Origins of Dictatorship and Democracy**, s.18 (Çevrimiçi) http://pas.sagepub.com/cgi/pdf_extract/4/1/1?ssource=mfc&rss=1, 4 Eylül 2009

¹⁸ Bu eleştiriler için bkz. Theda Scocpol, “Barrington Moore’un Toplumsal Kökenler’i ve Ötesi: 1960’lardan Günümüze Toplumsal Tarih Çözümlemesi”, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, Ed.by. Şirin Tekeli, İmge Kitabevi, 2003, s. 202-207

sorunların İngiliz yönetimi öncesinden miras kaldığı savunulmaktadır. Bununla birlikte, eserde İngiltere-ABD ilişkisine yeterince önem verildiğini söyleyemeyiz. Moore, toplumların çağdaşlaşma girişimlerini ve geldikleri sonucu incelerken, başka toplumların etkisini önemsizleştirerek, kendi yapılarına uygun çağdaşlaşma koşullarını oluşturduklarını savunmaktadır.

1.2.1. Çağdaş Demokrasiye Burjuva Devrimiyle Giden Yollar Üzerine

Barrington Moore, demokrasi kuramını anlattığı ‘Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri’nde, toplumların tarihlerinde gerçeklerşen bir farklılaşma sırasında, burjuvazinin diğer sınıflarla ilişkisinin, bu farklılaşmanın yol açtığı devrimin demokrasiyle sonuçlanmasında tayin edici olduğunu belirtiyor. Bu demokrasi kuramı, monarşi ve aristokrasiye karşı, ancak burjuvaziden gelebilecek başarılı bir devrim için, bir toplumda güçlü bir burjuvazinin varlığı önkoşulunu taşıyor. Toplumların tarihinde, güçlü bir burjuvazinin oluşabilmesi ve sınıf ilişkilerinde böyle bir farklılaşmanın ortaya çıkabilmesi için gereken ön koşulun da ticari tarıma geçiş olduğunu belirtiyor.

Moore, demokrasi teorisini kanıtlamak amacıyla, demokratik yönetime ilk adımları atan, İngiltere, Fransa ve ABD’yi inceliyor. Bu ülkelerde ticari tarıma geçişin ardından oluşan, güçlenen, ticaret ve manifaktürle uğraşan (İngiltere örneği hariç) tamamı kentlerde yaşayan ve ekonomik açıdan kentin üst tabakasını oluşturan sınıfların, genel siyasal hakları açısından, aristokrasinin aksine ayrıcalıklı olmayışlarından kaynaklanan mağduriyetleri; özellikle temsil edilememenin ve siyasal karar alma sürecinde etkili olamamanın, ticari ilişkileri de dahil olmak üzere, yasalar karşısında eşit olmayışlarının hayatlarını olumsuz yönde etkilemesi nedeniyle, bu hakları devrimci bir savaşım ile elde etme süreçleri inceleniyor. Bu devrimci savaşımın başarılı olması için, bu sınıfın aristokrasi karşısında güçlenmiş olması gerektiği, aksi takdirde (başarısız bir burjuva devrimiyle) elde edilen sonucun demokrasi olamayacağı, aynı kuram çerçevesinde tanımlanıyor. Bu düşünce, totaliterleşen siyasal sistemlerin, totaliterleşme nedenlerinin sanayileşme süreçleri olduğu görüşünü de yadsıyor. Burjuvazinin yeterince güçlenmemiş olması nedeniyle,

toprak beylerinin siyasi gücünün, burjuvaziye kıyasla çok fazla olduğu Japonya ve Almanya örneklerinde yaşanan emek ezici ittifakların, bu kurama uygun olarak faşizmle sonuçlandığı, yada güçlü bir burjuvazinin olmadığı durumlarda ortaya çıkan köylü devrimlerinin, Çin rneğinde olduğu gibi komünizmle sonuçlandığı ileri sürülüyor. Ancak Moore, zel bir örnek olarak, güçlü bir burjuvazisi olmadığı ve burjuva devrimi yaşamadığı halde, ağdaşlaşma süreci faşizm yada komünizmle sonuçlanmayan Hindistan'daki deneyimi, güçlü olmayan burjuvazi karşısında, İngiliz yönetiminin varlığı nedeniyle, güçlü bir aristokrasinin de var olamadığı saptamasıyla inceliyor. Bu yüzden Hindistan rneği barışçı (non-violence) değişme olarak tanımlanıyor. Burada Hindistan'da barışçı değişmeyle kastedilen elbette, bu ülkenin ağdaşlaşma sürecinde şiddeti yaşamadığı değil, burjuvazi yada köylülükten gelen devrimci bir savaşının var olmadığıdır.

Moore'un, demokrasi kuramını sınamak açısından seçtiği tarihsel süreçler içinde (araştırmaya hep sorularla başladığını hatırlayarak) kuramı en çok doğrulayan cevapları bulduğu rnek, Amerikan İç Savaşı'dır. Bu bölümde, ilk olarak burjuvazi ve aristokrasinin üretim biçimleri kıyaslanıp, bu üretim biçimlerinde kullanılan emeğin farkının (ahlaki nedenlerin varlığı da göz ardı edilmeyerek) lkeyi bir iç savaşa sürüklemesinin ardından, sınıfların siyasi güçleri arasında eşitsizliğin, burjuvazi lehine hangi noktada bozulduğu, ağdaş demokrasiyle sonuçlanacak olan, emeğin özgürleşmesi savaşının neden emekçi sınıftan değil burjuvaziden geldiği sorularına yanıt aranıyor. Buna ek olarak, İç Savaş'tan sonra, emeğin özgürleşmesinin bir sonraki adımı olan sınıflar arası sosyal adalet (Afrika kökenli emekçilere toprak dağıtılması) girişimlerinin, iç savaşa kadar emeğin özgürleştirilmesi taraftarı olan kişi ve gruplarca da karşı çıkılarak nasıl başarısızlıkla sonuçlandığı anlatılıyor. Eserdeki sıralama, demokratik yönetime geçiş adımları açısından kronolojik olarak İngiltere, Fransa ve ABD şeklinde de olsa, biz kuramsal çerçevenin aslında ilk olarak ABD tarihinde en sağlam yerini bulduğunu ve İngiltere, Fransa deneyimlerinde benzer kavramların bu devrime kıyasla arandığı bir etnosantrik yaklaşımın var olduğunu düşünüyoruz.

İngiliz İç Savaşı'yla ilgili bölümde, İngiltere'de ticari tarıma (nc olarak) geçişin ardından oluşan sınıfların tanımlanması yapılmıştır. ABD ve Fransa'dakinden

farklı olan bu toprak sahibi ticaret sınıflarının, burjuvazi olarak tanımlanması gerektiği ön açıklamasıyla, iç savaşı doğuran nedenler, daha önce belirttiğimiz gibi, iktisadi nedenlerin asal etkinliği kabul edilerek incelenmiştir. Bu bölümde, tıpkı Hindistan’da İngiliz sömürgeci güçlerin varlığı nedeniyle aristokrasinin güçlenemeyişinin bir tepeden inme devrimi engellemesi saptamasında olduğu gibi, çitleme hareketleri çerçevesinde İngiltere’de köylülüğün çöküşünün, bu ülkede bir köylü devrimini engelleyen nedenlerden biri olduğu savunuluyor. Çitleme hareketleri üzerine yapılan incelemede, bundan öncelikli olarak, monarşi, aristokrasi ve burjuvazi çelişkisinin, nasıl devrimci bir savaşı başlattığı sorularına yanıt aranıyor.

Fransa’da çağdaş demokrasinin oluşumu incelenirken, özellikle aristokrasinin ticaretle ilişkisinin İngiltere’den farklılığı nedeniyle, bu ülkede bu sınıfın zayıflamaya ve çökmeye mahkum olduğu, bununla birlikte Vendeé karşı devrimine ayrılan özel bir bölümle, köylülükten gelen eylemin her zaman proleterya haklarıyla bağdaşmayabileceği anlatılıyor. ‘Soylunun ve Köylünün Rolü’ne ilişkin en ayrıntılı analiz burada yapılıyor ve Turgot’nun tahıl ticaretini serbestleştirmesinin ardından gerçekleşen bir eylemin anlatılması¹⁹ hariç, bu devrimde proleteryanın etkisinden neredeyse hiç söz edilmiyor.

1.2.2. Çağdaş Demokrasiye Burjuva Devrimi Olmadan Giden Yol : Hindistan Örneği

1947’de bağımsızlığını kazanan ve parlamenter demokrasiyle yönetilen Hindistan, bir burjuva devrimi gerçekleşmesi için gerekli koşulların oluşamamasına karşın, tepeden inmecî bir devrimin yada bir köylü devriminin de gerçekleşmesi için gerekli koşulların oluşmadığı bir örnek. Bu yüzden Moore’un demokrasi kuramı kapsamında, burjuva devrimlerinden ayrı bir bölümde inceleniyor. Ayrıca yazarın, çağdaş demokrasi kuramına örnek oluşturduğu için incelediği ülkeler arasında, geçmişte sömürge ülkesi olan tek örnek. Diğer üç ülkeden farklı olarak Hindistan, bir

¹⁹ Barrington Moore JR, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, Çev. Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi 2003, s.2

sanayi devrimi de yaşamadı, eski bir sömürge ülkesi olarak, bir sanayi devrimi yaşayacak noktaya da gelmedi.

Hindistan’da sınıfların, özellikle köylülüğün yapısında pek çok özellik, İngiliz yönetimi döneminden önce, Moğol yönetimi sırasında da varlığını sürdürmekteydi. Bu büyük topraklarda, çok sayıda emekçiden oluşan ancak isyan etmeyen, büyük köylü sınıfının karakterini oluşturan nedenlerden biri, yabancılar tarafından yönetilmenin yüzyıllar öncesine dayanmasıydı. Elbette ki, Moğol yönetimi öncesinde de, sonrasında da, İngiliz yönetimi sırasında ve bugün de, kast sisteminin toplumsal hayatın her alanını düzenliyor olması durumu mevcuttu. Bu nedenle Hindistan’da köylülüğün başkaldırmasını önleyecek, geçmişten miras kalan ve İngiliz yönetimi sırasında da güçlendirilen engeller bulunuyordu. İngiliz yönetimine karşı gerçekleştirilen en büyük ayaklanma 1857’de köylülükten değil, askeri sınıftan, İngilizler tarafından yetiştirilmiş, batıdaki gibi askeri eğitim almış Hintli askerler olan ‘sepoy’lardan gelecekti. Bu ayaklanmanın başarısızlığı, bölgede İngiliz yönetiminin gücünü arttırmasıyla sonuçlanacaktı. Eziyet karşısında köylülüğün gösterdiği en büyük tepki ise kaçmaktı.

Toprak beyleri, sadece vergi toplayarak köylünün ürettiği artıya el koyan, Avrupa ve Amerika’dakinden farklı olarak girişimcilikten uzak ve İngiliz yönetiminden önce de ticari tarıma yönelmemiş bir sınıftı. Vergi toplamak için Hindistan’ın pek çok bölgesinde ‘zemindari sistem’ denilen bir sistemle, toprak beyleri adına vergi toplamakla yükümlü olan birer zemindar bulunuyordu. Topraksız bir köylülük, üretime karışmayan bir toprak beyi ve onun için vergi toplayan bir aracı mevcuttu. Bu sistem, Hindistan’da toprak mülkiyetinin varlığını da bir soru işareti haline getiriyordu. İngiliz yönetimi sırasında da ticari tarıma geçilemeyişiin nedeni, İngilizler’in bölgede üretim yapmak yerine, ülkedeki aristokrasinin üstünde, birer ‘üst bey’ olarak, köylüden artıyı yine vergi toplayarak elde etmeyi tercih etmesi oldu.

Kast sisteminin, köylülüğün ayaklanmamasında temel neden olup olmadığı sorusu için Moore’un görüşü, bu sistemin sadece Hindistan’da olması açısından etkisinin yadsınamaz olmasıyla birlikte, köylülüğün dini, kentlilerden ve soylulardan daha az coşkulu yaşıyor olması ve köylülük içinde brahmanlara duyulan nefretin

biliniyor olması nedeniyle (hemen her eylem için dini tören yapıp brahmana ödeme yapılması gerekiyordu) tek başına açıklayıcı olmadığı yönündedir. Hintli köylüler en alt kastlarda yer alıyordu ve bilindiği gibi, hindu inancında, bir sonraki hayatta daha üst bir kastta dünyaya gelmek için, insanın şimdiki yaşamındaki koşullarından şikayetçi olmaması gerekiyordu. Yine de Moore sorunun “...bundan (kasttan) çok, edilgin kabullenmeyi yaratan mekanizmanın kavranması...”²⁰ olduğunu düşünmektedir. Ona göre, kastın somut ve iktisadi destekleri sistemi güçlendiriyordu.

İngilizler’in Hindistan yönetiminde asıl etkisi 19.yüzyıldan itibaren başlamaktadır. Hem Moğol sisteminin gerilemekte oluşu, hem güçlü bir merkezi otoritenin var olmayışı, ilk önce fetihlerle ve korsanlık yoluyla bazı bölgelerin ele geçirilmesine, ardından bölgenin hem uluslararası ticaret hem de askeri üs olarak değerlendirilmesi neticesinde, bölgesel işgallerin, işgal edilen bölgelerdeki aristokrasinin gelir kaynaklarına (vergilere) el konarak hızlanması ve işgalcilerin mali açıdan güçlenmesi, İngilizler’i zamanla ülkenin asıl yöneticisi haline getirdi. Bu süreçte köylüden elde edilen artı, İngilizler tarafından da hiçbir zaman, ülkede sanayileşmeyi başlatacak bir yatırımda kullanılmadı.

İngiliz yöneticiler, mülkiyet haklarını tanımlayan bir toprak sistemi getirerek, var olan toprak beylerinin gücünü zayıflatarak, Hindistan’da Japonya yada Almanya’dakine benzer bir tepeden inmeci devrimin gerçekleşmesine de engel oldu. 1793’te Bengal’de yürürlüğe giren ‘Kalıcı Çözüm’ (Permanent Settlement) toprakta resmi mülkiyeti olmayan zemindarlara, mülkiyet hakkı veriyordu, ancak bu kişiler vergi toplamaya devam edecekti. Bunun amacı zemindarlar aracılığıyla, sahip oldukları ve sorumlu oldukları topraklar üzerinde İngiltere’dekine benzer bir girişimci toprak beyliği sisteminin oluşturulacağının düşünülmesiydi. Ancak beklendiği gibi olmadı. Zemindarlar, İngilizler’in beklediği kazancı sağlayamayıp işten çıkarıldı, topraksız kaldı. (Bu sistemde ne kadar vergi toplanacağı önceden

²⁰ Barrington Moore JR, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, Çev. Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi 2003, s.397

belirleniyordu) Bu kişiler, 1857’de gerçekleşen askeri ayaklanmanın destekçisi oldular. Bu ayaklanmayı hazırlayan koşullardan biri de, başka bir toprak çözümünün; aracı olmaksızın, köy birliklerinin vergi toplamaktan sorumlu olduğu bir sistemdi. Bu sistem de, Hintli toprak beylerini en çok zayıflatan kararlardan biri olmuştu.

Askeri ayaklanmanın başarılı olması, destekleyicilerinin toprak seçkinleri olması açısından, Hindistan’da, Japonya ve Almanya’dakine benzer bir sonuç doğurabilirdi. Ancak ayaklanma İngilizler tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı ve bölgedeki İngiliz gücünün neredeyse bir yüzyıl daha, eskisinden daha güçlü olarak sürmesine neden oldu. Üstelik ayaklanmanın başarısızlığı Hint toplumunda, İngiliz güçlerinin varlığına ilişkin görüşler konusunda bölünmeye neden oldu. Moore ‘Daha derin bir nedensellik içinde askeri ayaklanma, ticarete ve sanayiye verdiği önem, nesneler dünyasına karşı laik ve bilimsel tutumu, bir iş adamı alırken soydan devaralınan konumdan çok kanıtlanabilir beceriye verdiği önem ile Batı’nın girişinin, Hint toplumu için nasıl büyük bir tehlike yarattığını göstermektedir²¹ demektir. Bu görüşü son derece taraflı buluyoruz. ‘Sepoy’lardan oluşan ordu, askerlerinin Hintli olmaları ve silahlı güce sahip olmaları açısından, bağımsızlık için, Moore’un da deyimiyle bu ülkede “korsanlıktan bürokrasiye evrim geçirmiş”²² İngilizler’e karşı silahlı bir mücadelenin öncüsü olabilecek, belki de tek kurumdu. 1857’den sonraki İngiliz yönetimi, Hindistan’daki idari, askeri örgütlenmesini yeniledi. Bundan sonra bu ülke doğrudan İngiliz kraliyetine bağlı ve merkezi yönetime yakın hukuki ve siyasal kurumlarla, varlığını sürdürdü. Kırsal kesimde yönetim, Hintli prenslerin saraylarında İngiliz danışmanların varlığıyla sürdü. Kır proleteryasının yoksulluğu, diğer sömürge ülkeleriyle de kıyaslanamayacak büyüklükteydi. Bundan sonra bir ulusçu hareketin başlaması için yüzyıl sonuna gelmek gerekecekti.

1885’te kurulan, daha çok yerli ticaret önderlerinden oluşan Hindistan Ulusal Kongresi’nin 1921’de yürütme görevine getirilen Gandhi’nin başlattığı, bağımsızlık için pasif direnme hareketi, bağımsızlık yolunda halkı şiddete başvurmamaya ancak

²¹ Barrington Moore JR, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, Çev. Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi 2003, s.414

²² A.e. 406

İngilizler’le de işbirliği yapmamaya çağırıyordu. Bu direniş, İngiliz yöneticilerin söylediklerini yapmamayı kapsıyordu. Gandhi’nin muhalafetini oluşturan eylemler, ölüm oruçları yada 1930’daki tuz vergisini protesto etmek için binlerce kişiyle birlikte yaptığı ‘Tuz Yürüyüşü’ gibi eylemlerdi. Gandhi, II.Dünya Savaşı’nın başlamasının ardından, İngilizler’i Hindistan’ı terketmeye çağırdı. Terketmemeleri halinde Hindistan’ın İngiltere’ye destek vermeyeceğini açıkladı. 1947’de ülkenin bölünmesine neden olacak savaş, Hindistan’ın İngilizler’den bağımsızlığını da elde ettiği savaş olacaktı.

2.BÖLÜM: İNGİLTERE, FRANSA ve ABD DEVRİMLERİ

İncelemede yaptığımız sıralama, ‘Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri’nden farklı olarak, kronolojik olmayıp, kuramın başlangıç noktası olduğunu düşündüğümüz ABD İç Savaşı’ndan başlayacak.

Moore’un demokrasi kuramında, İngiltere, Fransa ve ABD’de ‘burjuva devrimleri’ne ve farklı bir demokrasi deneyimi olan Hindistan’daki ‘barışçı değişme’ye genel bakışının ardından, çağdaş demokrasi kuramını geliştirirken kullandığı tarihsel dayanak olan üç devrimin tarihini daha detaylı inceleyeceğiz. Böylece kuramın, bu üç devrimde, toplumsal sınıfların hangi koşullarında somutlaştırıldığını, buna karşın hangi koşullar için yetersiz kaldığını ve üç ülkenin demokrasi deneyimlerinin farklarını görmüş olacağız.

2.1.Amerikan İç Savaşı’nda Sınıflar

“1860’lara doğru Birleşik Devletler’de ülkenin farklı bölgelerinde, birbirinden çok farklı üç toplum biçimi gelişmiş bulunuyordu: bunlar, pamuk üreticisi olan Güney, bir özgür çiftlikler ülkesi olan Batı ve hızla endüstrileşen Kuzey Doğu idi”²³

Genel analizde de, ABD’de ekonomik yapının ve İç Savaş’ın tarafı olan üç bölgeden; Kuzey’den, Güney’den ve çağdaş demokrasinin oluşumuna katkısını savaşın başlamasından sonra gösteren Batı’dan söz edilir. Bu bölgelerde sınıflar, Kuzey’de sermaye sahipleri ve özgür-ücretli işçiler, Güney’de plantasyon sahipleri ve köleler ve daha sonra Batı’da Güney’dekinden farklı, plantasyonlardan oldukça küçük, köleliğe dayalı üretim yapmayan, sahipsiz topraklara yerleşen küçük girişimci-çiftçileridir. Görüldüğü gibi, Avrupa’dakine benzeyen bir köylü sınıfı bulunmamaktadır. Bu sınıflar içinde, Güneyli plantasyon sahipleri, sanayiye değil, sahip oldukları büyük

²³ Barrington Moore JR, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, Çev. Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi 2003, s.94

topraklara bağılı tarım üretiminden kazanç elde etmeleri ve üretim biçiminin ötesinde, haklar açısından da sınıfsal ayrıcalıkların geçerliliğine inanmaları açısından, Avrupa'daki arsitokraziye en çok benzeyenlerdir.

“...Güney’de kapitalist bir uygarlık vardı ama, bunun bir burjuva uygarlığı olduğu söylenemezdi. Kent yaşamına dayanmadığı apaçıktı ve Güney’in plantasyoncuları, Avrupa burjuvazisinin, aristokrasinin ülkeyi yönetme haklarına karşı çıktığı zaman yaptığı gibi, soya dayalı statü kavramına meydan okuyacak yerde, kalıtal ayrıcalıkların savunmasını üstlendiler. Ortada (burjuva sınıftan) gerçek bir farklılık ve çatışma vardı”²⁴

Sanayinin gelişmesinin ardından, Güneyliler’in ekonomik olarak Kuzey’in daha gerisinde olmaları, Birleşik Devletler’in Kuzeyli yöneticilerini bir tür plütokrazi olmakla suçlamalarına neden olmuştur. Bununla birlikte, Kuzeyliler’i kaba, para düşkünü olmakla suçlayan, İç Savaş’tan önce Güney’deki yaşantıyı bir tür “...son dönem Cumhuriyet Roması’nın geçmişte var olduğuna inanılan erdemlere karşı beslediği hayranlık gibi”²⁵ kibarlık ve kültürlülükte özdeşleştirip, yücelten bir Güneyli (beyazlar) toplumundan söz edilir.

2.1.1. Burjuvazinin Devrimci-Dönüştürücü Gücü

ABD İç Savaşı’ı üzerinde yaptığı incelenmede Moore’un; güçlü bir burjuvazinin, demokrasinin ön gereği olduğu yönündeki tezinin öznesi, İç Savaş’ın devrimci-dönüştürücü gücü olan Kuzey Batı’daki sermaye sahipleridir. Bu devrime giden yolda, köleliğe dayalı üretim sistemi, bu sınıfın ekonomik yaşam ve örgütlenmesine aykırı olmuştur. Bununla birlikte, İç Savaş’ın elbette (köleliğin kaldırılmasına yönelik) ahlaki nedenleri de vardır ancak söz konusu ahlak da zaten bu ekonomik yaşantı ve örgütlenmenin ahlakıdır.

“Kuzeybatı kapitalizminin, herhangi bir hükümetten beklediği şey, özel mülkiyetin korunması ve yasallaştırılmasıydı. Kuzeyli kapitalistlerin bir beklentileri de, kapital birikimi sürecinde ve pazar ekonomisinin işletilmesinde bir parça hükümet desteğinden yararlanmak...bazı gümrük korumalarının sağlanması...sağlam bir para sisteminin

²⁴ A.e.99

²⁵ A.e. 100

benimsenmesi ve merkezi bir banka sisteminin kurulması idi... Kuzeyli kapitalistlerin gereksinim duyduğu bir başka şey de, ödeyebilecekleri ücretle çalışmayı kabul edecek, oldukça bol bir işgücünün bulunmasıydı.”²⁶

Son olarak, İç Savaş’ta Kuzey’in yanında yer almakla, ABD demokrasisinin seyrini değiştiren Batı, sonradan yerleşmeye açılan ve sonradan eyalet olan bölgelerde, daha önce Kuzeydoğu’da çalışmış olan işçilerin birer küçük girişimci olarak yerleşimleriyle gelişmiş olan bir bölgedir. İlk önce Güney tarafından (sanayi üretimi dışında olduğu için) bir müttefik toplum gibi algılanmıştır. Ancak göçler, Kuzey’de işgücü açığının artmasına neden olduğu halde, Kuzeyli iş çevreleriyle bir tür pazarlık neticesinde, Batı’daki çiftlik sahipleri ve çiftlik sahibi olmak isteyen kişiler, toprak isteklerinin desteklenmesi karşılığında, Kuzeyli yöneticilere oy vermiş ve gümrük tarifelerini desteklemiştir. Böylece de sahipsiz topraklar adeta Kuzeybatı’daki kapitalizmin, kendisiyle işbirliği içindeki işçilere sunduğu sosyal güvenceler haline gelmiştir. Görüldüğü gibi Kuzeybatı’daki bu sınıfın mensupları, Güney’deki kölelik yada Avrupa tarihindeki serflik gibi, şiddet uygulanarak, bulundukları yerde kalmaya zorlanmamıştı.

Kuzeydoğu ve Batı arasındaki bu yakınlaşma, köleliğe dayalı üretime karşı çıkan duyguların Kuzey’in her tarafında yayılmasına ve artık Güney için Batı’nın da bir tehdit olmasına neden olmuştur. “Batı ile Kuzey, değerleri Güney’in değerleriyle gittikçe daha fazla çatışan bir toplum ve kültür yarattılar. Aralarındaki ayrılığın odak noktasında kölecilik vardı.”²⁷

2.1.2.Gümrük Sorunu

Kuzey’le Güney arasındaki başlıca sorunlardan biri gümrük tarifeleriydi. Güney’de üretilen hammaddenin, Kuzey’deki sanayide işlenerek dışsatımı büyük ölçüde yine Kuzey’de gerçekleşiyordu. “Dışsatıma yollanan pamuğun büyük bir bölümü, en önemlisi New York olmak üzere, Kuzey limanlarında yükleniyordu. Böylece Güneyliler,

²⁶ A.e. 102-103

²⁷ A.e 100

gelirlerinin önemli bir bölümünü, pamuğu pazarlamak için gerekli hizmeti satın almak...”²⁸
için harcıyordu.O dönemde Güney’in yaygın deyiimiyle, “Kuzey,Güney’i haraca bağlamıştı”²⁹

Güneyli plantasyon sahipleri yüksek gümrük tarifelerine karşıydı. Kuzey tarafından bu durum, Güney’in, Kuzey’in gelişmesini veto etmesi olarak algılanıyordu. Kuzeyli sermaye sahipleri, pamuğun ucuz fiyata ve hammadde olarak dışsatımının, sadece İngilere yararına olduğunu düşünüyordu ve bağımsızlıktan sonra, Güneyli plantasyon sahiplerinin İngilere’yle köle ticareti karşılığında böyle bir yakınlaşmaya gitmesinden rahatsızdı.

2.1.3.Kuzey-Güney yada Burjuvazi-Aristokrasi Çatışması

Amerikan İç Savaşı’nın çıkış nedenleriyle ilgili analizler, sanayi ekonomisi koşulları gelişen ve gereksinimleri artan Kuzey’le, plantasyon* ekonomisi koşulları gelişmiş olan ve bu tür ekonominin doğasında bulunan kölelik sistemini korumak isteyen Güney’in, ekonomik, siyasal, ahlaki çatışmaları üzerinedir. Bu çatışmalar, zaman içinde iki bölgenin halklarını karşılıklı olarak öfkeli bir tutuma, yaşam biçimlerini, ikisi aynı anda, aynı ülkede olamayacak kadar farklılaşmaya itmiştir. Bu farklılaşma ve öfke 1861-1865 arasında ülkede yüzbinlerce can kaybıyla biten kanlı bir savaşa neden olmuştur.

Kuzey’in sanayi üretimi için, ücretli-özgür işgücüne ihtiyacı vardı ve Kuzeyliler Güney’de sürmekte olan köleci tarım üretimini ahlaki bulmamaktaydı.

²⁸ A.e.102

²⁹ A.e.103

* Plantasyon, genellikle tek bir ürün yetiştirilen, ticari tarıma yönelik büyük çiftliklerdir. Genelde ürünler dışsatım için üretilir. Bu tür tarımsal üretim mantığı ,Roma İmparatorluğu’ndaki ‘latifundia’lara benzetilir. Plantasyon tarımı genellikle sömürge ülkelerinde bulunur ve üretilen mal, sömürgeci ülkenin hammadde ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Bu üretimde kullanılan emek gücü genellikle sömürge ülkesinin yerlileri ve kölelerdir.

Güneyli plantasyon sahipleri için, Kuzey'deki sermaye sahibi sanayiciler, erdemden uzak ve paracıydı. Kuzey'deki sanayi ekonomisi için neden kölelik yerine ücretli işgücüne ihtiyaç vardı yada Güney'de plantasyon ekonomisi için neden ücretli işgücü kullanılamıyordu gibi sorular, Güney'de köleliğin daha az maliyetli olduğu ve Kuzey'de üretimde çalışmak dışında, ürünleri satın alacak bir ücretli emeğe ihtiyaç olduğu varsayımlarıyla yanıtlanabiliyor. Moore, Amerikan İç Savaşı üzerine yaptığı incelemenin büyük bölümünde, savaş olmadan da bir uzlaşma sağlanabilir miydi sorusuna yanıt arıyor. Ancak Kuzey ve Güney'in, birbirini tehdit olarak gören ve bambaşka ideolojilere sahip iki komşu ülke kadar çatışmaya açık olduğu saptamasında bulunuyor .

Amerikan İç Savaşı'nın resmen başlangıcını, 1861'de (kölecilik karşıtı olan) Abraham Lincoln'un* başkan seçilmesi üzerine, güneydeki on bir eyaletin ABD'den** ayrılma isteği üzerine çıkan çatışmalara dayandırmak mümkündür. Görüldüğü gibi köleliğin tüm ABD'de kaldırılmasını isteyen ve bu ayrılmayı tehdit olarak gören Kuzey'deki sanayi üretiminin sermaye sahipleridir, yani kölelik karşıtı savaş, ABD'de köle sınıfından gelmemiştir. 1865'te Kuzey'in galibiyetiyle biten ve köleliğin tüm ABD'de yasaklanmasını sağlayan, bu açıdan çağdaş ABD demokrasisinin dönüm noktası olan bu savaşın devrimci-dönüştürücü eyleminin Güney'deki kölelikten yada Kuzey'deki işçi sınıfından değil; Kuzey'deki burjuvaziden gelmesi, bu demokrasiyi, Moore'un, ticari tarıma geçişin ardından aristokrasi karşısında güçlü bir burjuvazi olması zorunluluğu tezini doğrulayan bir deneyim kılmaktadır.

* Karşılıklı öfke, İç Savaş'ın bitmesinin ardından Lincoln'un bir süikastle öldürülmesini ve beyazların, Afrika kökenlilere verilen hakları geri istemesini de kapsayan olaylarla devam etmiştir.

** ABD'den ayrılma kararı alan Güney Eyaletleri, Konfedere Devletler adını almıştı. Savaş sırasında, Kuzey eyaletlerinden Union (Birlik) olarak söz edilir.

2.2.Fransa’da Burjuvazi-İşçi Sınıfı İttifakıyla Başlayıp, Burjuvazinin Giderek Dışında Kaldığı Art Arda Devrimci Süreçler

Fransız Devrimi’nin, Moore’un, demokrasiye giden yolun ancak bir burjuva devriminden geçebileceği yolundaki savını kanıtlaması bakımından başlıca örnek olduğunu düşünmek için bazı koşullar mevcuttur, burjuva devrimi denince akla ilk Fransız Devrimi gelir. Üstelik bu devrim, demokrasi tarihinde başlıca yeri olan ve önemi tartışılmaz olan bir devrimdir. 26 Ağustos 1789’da, kurucu meclis tarafından kabul edilen, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, insanların özgür doğup, özgür ve eşit şartlarda yaşaması, tüm yurttaşların yasalar karşısında eşit olması, tüm yurttaşların şahsen yada temsilciler vasıtasıyla yasaların yapılması sürecine katılma hakkına sahip olması gibi,³⁰ bugünkü çağdaş demokrasilerin de başlıca ilkelerinin, çağdaş anayasaların başlangıç bölümlerinin yada çağdaş demokrasilerdeki genel hukuk kurallarının belirlendiği, beyan edildiği ve kabul edildiği bir evredir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, Fransız Devrimi’nin tüm dünyayı etkileyen ve ulusun monarktan üstünlüğü inancını yayan sonuçları, 1789’dan ve bu tarihteki devrimci süreçten ibaret değildir.

2.2.1.‘Burjuva Devrimi’nden Fazlası

Devrimci dönüşüm için 1789 sadece bir başlangıçtır ve Moore’un, demokrasinin bitmeyen bir mücadele olması tanımına da uygun olarak, özellikle devrimden sonraki yüzyılın, 1848’in ve Paris Komünü’nün, devrimin dünyaya kazandırdığı ilkelerin yerleşmesini sağlayan mücadeleler olduğunu ifade etmek gerekir. Bu eylemleri burjuva devrimi olarak adlandırmak mümkün değildir *

Moore’un, demokrasiye giden tarihsel yol için, güçlü bir burjuvazinin varlığının bir ön koşul olduğu yolundaki savının belirlenimciliğini, dünyanın başka

³⁰ bkz. “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi-Declaration of the Rights of Man and of the Citizen” <http://www.hrcr.org/>

* Latin Amerika’daki bazı devrimler ve devrimci ayaklanmalar, Argentinazo, Paris Komünü’yle kıyaslanmaktadır. (Kürkçügil,2004:203)

lkelerinde, başka tarihsel koşullarda demokrasiye geçiş sürecinin farklı olabileceği yönünden eleştirmemiz dışında; Fransa’da demokrasiye geçiş ve restorasyonlar, darbeler ardından demokrasinin yerleşmesi sürecini, burjuva devriminden ibaret görmenin de mümkün olmadığını düşünüyoruz. Ayrıca, kurucu meclisin (zellikle mülkiyet haklarının koruma altına alınmasının temel bir mesele olması sonucunu da doğal olarak getiren) daha çok burjuva sınıfının mensuplarından oluşan bir kurum olmasına karşın 1789’a kadar gelen süreci de, bütünüyle bir burjuva devrimi olarak tanımlamak doğru olmaz. Devrimin resmen başlaması olarak kabul edilen Bastille’in ele geçirilmesi eyleminin üyelerinin yada XVI.Louise’nin, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’ni onaylamaması zerine Versailles’a yürüyen kitlelerin, sadece ticaret ve manifaktürle uğraşan kesim olmadığı açıktır. Bu eylemlerde kent pelblerinin istekleri yada bu tarihe kadar Fransa’da görülen bazı köylü ayaklanmalarında köylülerin istekleri hep kapitalizmle çelişmektedir, bu sistemin işleyişine düşmanlık içermektedir. Hatta bu devrimi, Amerikan ve İngiliz i savaşları gibi bir kapitalist burjuva devrimi olarak nitelemenin yeterli olmadığını Moore da belirtmektedir.³¹

2.2.2. Devrime Giden Yol

Devrimin başlamasına neden olan sürece baktığımızda, 1700’lerin sonlarında Fransa’nın içine düştüğü ekonomik bunalım neticesinde alınan kararların, özellikle 1774 kararnamesiyle tahıl fiyatlarının serbestleşmesi sonucunda yiyecek fiyatlarının artmasının, 1787’de yapılan vergi reformuyla, Fransa’da üçüncü sınıfın yaşam koşullarının giderek düşmesinin ardından, Paris ve başka pek çok kentte devrimin habercisi olan ayaklanmaların varlığını görürüz.

Ekonomik bunalımda, Amerika’nın bağımsızlık savaşı için yapılan mali yardımlardan kaynaklanan sorunların, ayaklanmaların ve şiddet olaylarının başlamasında önemli etkisi olduğuna dair yaygın bir düşünce mevcuttur. Buna karşın, üçüncü sınıfın zorlu yaşam koşullarından ötürü aristokrasiye duyduğu öfkenin çok eskilere dayandığını düşünmek daha rasyoneldir. Fransa’daki aristokrasi,

³¹ Barrington Moore JR, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri,ağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, ev. şirin Tekeli-Alaeddin şenel, İmge Kitabevi 2003, s. 103

İngiltere'dekinden farklı olarak ticaret yapması yasak olan, vergilerden muaf bir sınıftı. Paris dışında yaşayanlar, 'ortakçılık' sistemine dayalı bir tarımsal üretim ilişkisiyle, köylülerin artı emeğiyle geçinmekteydi. Devrimden yüz yıl önce, onyedinci yüzyıl boyunca da Fransa'da çok sayıda köylü ayaklanması gerçekleşmişti.

Devrimden önceki Fransa'da sınıflara baktığımızda, ünvanını genelde satın almış olan kostüm soylularına (noblesse de robe) kıyasla, ünvanı çok daha eskilere dayanan ancak mali gücü kostüm soyluları kadar iyi olmayan kılıç soylularından (noblesse d'epée) oluşan bir aristokrasi, yine üyelerinin mali gücü önemli farklılıklar gösteren, hatta bu yüzden bir kısmını üçüncü sınıfa dahil etmemiz gereken bir ruhban sınıfı; burjuvazi, köylülük, zanaatkarlar ve kent yoksullarından (sans-culeottes) oluşan bir üçüncü sınıf (tiers-etat) görürüz. Bu üçüncü sınıf içindeki toplumsal kesimlerin en güçlü olanı, kentin ticaret ve manifaktürle uğraşan, ekonomik durumu güçlendikçe, kapitalist gelişmeyle çelişen kent loncalarının kaldırılması ve vergilerin düşürülmesi gibi isteklerle 18. yüzyıl sonlarında Fransa'nın siyasi hayatında yerinin belirginleşmesi bakımından, Moore'un savında çağdaş demokrasiye giden yolda aristokrasiyle ve monarşiyle mücadele edebilecek tek sınıf olarak görülen burjuvazidir. Aristokrasinin Paris'te yaşayan mensupları, genel olarak monarşiden alınan aylıklarla yaşamını sürdürmekte, "...ilerlemesini kraldan bağımsızlaşarak sağlayacak yerde, kralın çevresinde, onun beslediği bir süs durumuna gelmiş.. ." ti.³² Paris dışındakilerse, İngiltere'dekinden farklı olarak ticari tarıma yönelmemiş, ya köylülerden toplanan vergilerle ya da köylülerin üretim için kullandıkları araçları kiralayarak yaşamını sürdürmekteydi. Bu durum, üçüncü sınıf açısından, "...ekmek yiyen ancak buğday üretmeyen sınıfları beslemek..."³³ sorununu yaratmaktaydı. Belirttiğimiz gibi, aristokrasinin ticaretle uğraşmasının önünde, İngiltere'den farklı olarak kültürel ve yasal engeller vardı ve buna uygun davranmayan soylular, soyluluk statüsünü yitirme riskiyle karşı karşıyaydı. Bunun nedenlerinden biri, monarşinin kendisiyle rekabet edebilecek ekonomik gücü olan bir aristokrat sınıfının

³² A.e.71

³³ A.e.76

oluşmasını istemeyişiydi. Bu durumda, ekonomik olarak güçlenmekte olan sınıf, yasal ayrıcalıkları olmayan burjuvaziydi. Üstelik devlet memurluklarının ve görevlerinin satılması, burjuvaziye devlet bürokrasisine girme fırsatı vermekteydi. Bununla birlikte, aynı durum tersinden okunarak, buruvazinin aristokratlaştırılarak, monarşi yanlısı hale getirilmesi açısından, bazen monarşinin lehine işlemekteydi.

2.2.3. ‘1789’ : Devrimci Durum

“Devrimci durum, tam olarak ne zaman oluşmuştu?...devrimi Etats-Généraux’nun toplanmasıyla (5 Mayıs 1789) başlatabiliriz...Tiers-Etat’nın kendini millet meclisi ilan etmesi (17 Haziran 1789)...Bastille düştüğünde (14 Temmuz 1789)... 5 Mayıs’la 14 Temmuz arası bir zamanda, tarihin en derin devrimci durumlarından biri başlamıştı”³⁴

XVI.Louse’nin, vergileri yükseltmek istediği reformlar için Paris Paramentosu’nda gerekli siyasal desteği bulamaması ve hükümet karşıtı ittifakların oluşması üzerine, Etats-Généraux’yu (sınıflar meclisi) toplamaya karar vermesinin ve Nisan 1789’da yapılan seçimlerin ardından üç sınıfın (soylular, ruhban sınıfı ve üçüncü sınıf) temsilcilerinin oluşturduğu meclis göreve başladı. Üçüncü sınıfın temsilcileri burjuvazi kökenliydi. Bu üç sınıfın temsilcileri arasındaki kavgalar, 17 Haziran 1789’da Tiers-Etat’nın kendisini millet meclisi ilan ederek bir anayasa yapılması için girişimlerde bulunması ve 9 Temmuz’da kendisini ‘kurucu meclis’ ilan etmesini izleyen siyasal gelişmelerle devam etti. Bu gelişmelerin ardından kralın, askeri birlikleriyle meclisi kuşatması, Paris halkının buna tepki olarak, Bastille’i ele geçirmesiyle ‘art arda devrimci durumlar’ yaşanmaktaydı. Kırsal alanda da, özellikle aristokrasinin yönetimi yeniden ele geçireceği söylentilerinin etkisiyle; vergi isyanları, ürünlerin yakılması, toprak sahiplerine düzenlenen saldırılar ve silahlı eylemlerle, Büyük Korku (La Grande Peur) olarak anılan bir dönem sürmekteydi. XVI.Loïuse, Bastille’in ele geçirilmesiyle Paris halkının açtığı savaş karşısında, yeni rejimi kabul etti ve kurucu meclis 1791’e kadar görevde kaldı. Fransa’da devrimden

³⁴ Charles Tilly, “Avrupa’da Devrimler (1492-1992)”, Çev.Özden Arıkan, Afa Yayınları, 1.bs, İstanbul,1995,s.231

sonra yeni yönetim birimlerinden oluşan, yeni bir idari yapı oluşturuldu* Meclisin bundan sonraki yapısı, cumhuriyetçi Jacobenler, meşrutiyetçi Feulliantlar, ardından Jacobenler'den ayrılan, küçük burjuvaları ve sans-culeottes'ları temsil eden, meclisin üst-arka sıralarında oturdukları için bu ismi alan Montagnardlar, burjuvazinin daha üst tabakasını temsil eden Girondenler gibi gruplardan oluşacaktı.

1791'de İngiltere'ye kaçmaya çalışıp, Varennes'de yakalanarak Paris'e geri getirilen kral, 1792'de Avusturya ve Prusya'ya açılan savaşın yenilgisi sonucunda vatana ihanet suçundan tutuklanarak, aynı yıl kurulmuş olan Konvansiyon Meclisi tarafından yargılandı ve idam edildi. Konvansiyonun yönetim yapısında, yürütme yetkisi beş üyeden oluşan bir direktuvara, yasama yetkisi iki meclisten oluşan bir parlamentoya aitti. 1799'da Napoleon Bonaparte'ın önderliğindeki askeri bir darbeyle** direktuvar kurumu ortadan kaldırılmış, devrimin sona erdiği ilan edilmiş ve Bonaparte'ın konsüllük dönemi başlamıştır. Bu dönem Bonaparte'ın kendi yönetiminde, kendi soylular sınıfını yarattığı yeni bir imparatorluk dönemi olan gerici bir süreçtir. Bu tarihlerde “Balkanlar'da, İspanya'da ve Haiti de dahil olmak üzere Latin Amerika'da Napoleon'un etrafı devrimlerle kuşatılmıştı ama Fransa'da devrim olmadı”³⁵

Daha önce belirttiğimiz gibi Moore, Fransız Devrimi'nin; devrimi gerçekleştiren erkin, sadece ekonomik güçlenmesi sonucu aristokrasinin karşısında durabilecek kesimlerden oluşmaması ve devrimin gerçekleşmesi sürecinde kentli pleblerin ve köylülüğün eylemleri itibarıyla, tam olarak bir burjuva devrimi

³⁵ A.e. 250

*Département,arrondissement,canton ve commune'ler

Devrim takviminin bir ayı olan Brumaire'de gerçekleştiği için Brumaire darbesi denmektedir. 9 Kasım 1799'da gerçekleşmiştir. Daha sonra bahsedeceğimiz, III.Napoleon'un 18 Brumaire'de yaptığı (Marx'ın, 'tarihin komedya olarak tekrarı' diye tanımladığı, bkz. Karl Marx, “Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i**”, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, 1979, s.14) darbenin de meşruiyetini hazırlamıştır Gerçekten de Bonaparte, Fransız Devrimi'yle elde edilen hakların, askeri darbelerle ortadan kaldırılabilmesi yolunda, Fransız Devrimi sürecinde kötü bir gelenek başlatmıştır.

olmadığını kabul etmektedir. Ancak ona göre sonuçları itibarıyla “Devrim, birbiriyle kenetlenmiş bütün aristokratik ayrıcalıklar düzenini, monarşiden, toprak arsitokrasisinden ve senyörlük haklarından oluşan karmaşık birliğin, yani ‘ancien regime’in (eski düzenin) özünü bir daha belini doğrultamayacak biçimde yaraladı. Devrim söz konusu düzene öldürücü darbeyi, özel mülkiyet ve yasa önünde eşitlik adına vurdu. Dolayısıyla devrimin en büyük itici gücünün burjuvalar ve başlıca sonucunun kapitalizm olduğunu yadsımak, incir çekirdeğini doldurmayacak bir tartışmaya girişmek olur.”³⁶ Oysa bizce, başlıca sonucun kapitalizm olduğunu düşünmek ve bunu yadsımaya meydan vermemek, devrimden sonra 19.yüzyıl Fransa’sında işçi hareketlerini, 1848 Devrimi’ni ve Paris Komünü’nü yok saymayı gerektiren bir düşünsel tutumdur.

2.2.4. ‘1830’ :Yeniden Buruvazi-İşçi Sınıfı İttifakı

Bonaparte’ın 1815’te Waterloo Savaşı’ndaki yenilgisinin ardından tahttan indirilerek sürgüne gönderilmesinin ardından, Fransa’da Restorasyon Dönemi başladı. Bu, XVIII.Louise’nin krallığı ve iki meclisli bir yasamayla sürdürülen bir meşrutiyetti. XVIII.Louise’den sonra iktidara gelen X.Charles döneminde, aristokrasi ve ruhban sınıfı yanlısı bir politika izlendi. Bu durum sonucunda, 1820’lerin sonlarında buruvazi-işçi sınıfı ittifakıyla, bir cumhuriyetçi hareket başladı. 1829’da kral, X.Charles, bir aristokrat olan ve aristokrasi-ruhban sınıfı ayrıcalıklarını savunan bir politika uygulayacak olan Polignac’ı başbakanlığa getirmişti. Burjuvazi-işçi sınıfı ittifakı, hükümetin değişmesini isteyen bir muhalefet örgütlenmesiyle, 1830’da yeniden seçim yapılmasını sağladı. Bu seçimlerde Polignac başarısız olduğu halde, başbakanlıktan ayrılmadı ve hükümet tarafından bu seçimler ve sonuçları iptal edildi. Kralın Temmuz 1830’da, Polignac’ın başbakanlığının meşru olmadığını ileri süren temsilciler meclisini (iki meclisten biri) feshetmesi, hükümet tarafından seçimlerin iptaline karar verilmesi, basın özgürlüğünün kaldırılması ve seçim sisteminin, seçmen sayısının azalması yönünde değişmesini sağlayan kararnameler çıkarılması, krallık tarafından yapılmış bir darbe niteliğindeydi. İşte bu darbeden sonra, Fransa’daki ayaklanma kültürünün uzun yıllar boyunca tekrarlanacak yöntemi olan,

³⁶ Barrington Moore JR, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, Çev. Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi 2003, s.144

barikatlar kurularak kentin kuşatılması ve belediye binasının (Hotel de Ville) ele geçirilmesi, Fransa’da işçi sınıfı tarafından gerçekleştirilen bir savaşım biçimidir. Bu ayaklanma karşısında Polignac iktidardan çekildi. Liberal milletvekilleri tarafından tahta Louise-Philippe getirildi “...böylelikle o da devrim tarafından atanan bir kral olmayı kabul ediyordu”³⁷ Bu durumda X.Charles’ın tahhtan feragat etmek zorunda kalmasıyla da, artık Fransa’da ulusun iradesi dışında, bir meşruiyete yer olmadığı fikri (Polignac başbakanlığı bırakmazken de kendisinin tanrı tarafından görevlendirildiğini ileri sürüyordu) yerleşmiş oldu. Bu durum aynı zamanda aristokrasi erkinin meşruiyetini şüpheli hale getirmekteydi. Bu yeni aşama aynı zamanda burjuvazi ve işçi sınıfının, şimdiye kadarki cumhuriyetçi ittifakının ve aristokrasiye karşı, işçi sınıfının desteğiyle kazanılan başarıların ardından, iktidara sadece burjuvazinin siyasal önceliklerinin ve ayrıcalıklarının gelmesiyle, burjuvazi-işçi sınıfı çelişkisinin netleştiği bir dönemdir. 1789 devrimi sırasında da köylülerin, feodal vergilerin ve ayrıcalıkların kaldırılmasına yada kent pleblerinin, gereksinim maddelerinin adil dağıtılmasına yönelik istekleri, kapitalizm karşıtı bir tutum içindeydi; ancak 1830’un hemen ardından Lyon’da ve Paris’te, çalışma şartlarının iyileştirilmesi için burjuvaziye karşı büyük çaplı işçi ayaklanmalarının gerçekleştirilmesini de göz önünde bulundurduğumuzda, çelişkinin netleştiği anlaşılmaktadır.

2.2.5. ‘1848’: Burjuvazinin Devrimci Eylemden Tasfiyesi

1848 Devrimi, bu art arda gerçekleşen devrimci durumlar içinde işçi sınıfının öncülüğünün belirginleştiği, devrimci eylemin burjuvazi-işçi sınıfı ittifakından çok, işçi sınıfının siyasal haklarını kazanabilmesi için yapıldığı ve cumhuriyet isteğinin artık sosyal cumhuriyet isteği haline geldiği bir devrimdir. Bu dönem, 1830’lar boyunca tüm Avrupa’da, sanayileşmenin sonucu büyüyen ve sıkıntıları, yoksulluğu artan, çalışma koşulları güçleşen işçi sınıfının siyasal taleplerini ifade ettiği 1831

³⁷ Charles Tilly, **Avrupa’da Devrimler (1492-1992)**, Çev.Özden Arıkan, Afa Yayınları, 1.bs, İstanbul, 1995, s.250

Lyon, 1834 ve 1839 Paris işçi ayaklanmaları gibi³⁸ eylemlerin ardından gelen, ancak bu kez 1830'dan çok daha büyük çaplı bir hareketin doğduğu bir dönemdi. 1845'ten beri süre gelen ekonomik bunalımın yarattığı zorlu yaşam koşulları, işsizliğin artması, işçilerin ücretlerinin düşmesi, Fransa'da işçileri, artık burjuvazinin, özellikle büyük burjuvazinin etkili olduğu yönetime muhalefet etmek için örgütlenmeye, dernekler kurmaya ve yeniden seçim yapılarak yönetimin değiştirilmesini istemeye yöneltmişti. Toplumdaki bu harekete karşılık, devletin yönetimindeki Louise Philippe, bu muhalefeti askeri yollarla bastırarak, derneklerin yöneticilerini tutuklatarak, özgürlüklerin kısıtlandığı ve sertlikle müdahelenin tercih edildiği bir politika izlemekteydi.

1848 Devrimi tam olarak ne zaman başlamıştı? Buraya kadar gelen sürecin ardından, toplumdaki muhalefetin, siyasal haklardan yoksun işçi sınıfının ve köylülüğün ve hatta seçmen vergisinin yüksekliğinden ötürü parlamentoda temsil edilemeyen küçük burjuvazinin seçim reformu isteklerini paylaşıp tartıştığı bir alan olan ve bir yıldır Fransa'nın çeşitli yerlerinde yapılan şölenlerden birinin; 1848 Şubat'ında Paris'te yapılacak bir şölenin, kral Louise Philippe tarafından yasaklanması³⁹ üzerine gerçekleşen bir ayaklanmayla resmen başladığını söyleyebiliriz. Louise Philippe'in, bu ayaklanmanın da askeri güçle bastırılmasına karar vermesi, ayaklanmayı gerçekleştiren eylemcilere silahlı saldırıda bulunulması, Paris halkının yeniden barikatlar kurarak hükümetin askeri güçleriyle savaşıma karar vermesine neden oldu.

22 Şubat 1848'de yapılması planlanan ve yasaklanan bu şölenin ardından sarayın işçiler tarafından kuşatılmasını izleyen eylemler; kralın kaçması ve belediye binasının yeniden kuşatılmasına, 24 şubatta bir geçici hükümet kurulmasına, 25 şubatta cumhuriyetin ilanına⁴⁰ gelen süreç, monarşinin, bu kez burjuvazi değil, işçi sınıfı tarafından devrildiğinin göstergesiydi.

³⁸ "1848 Avrupası", **Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi**, Gelişim Yayınları, C:IV, 1975, s.494

³⁹ A.e.498

⁴⁰ A.e.500

Fransa’da art arda yaşanan devrimlerde, burjuvazinin devrimci eylemden tasfiye edildiği bu “...koalisyonun son ‘ortağının’ da devrimci mücadeleleri terk etmesinin tarihi 1848’dir ve kopuşun temelinde sosyal haklara ilişkin farklı sınıfsal bakışlar vardır. Daha sonraki dönemde emekçiler yollarına tek başlarına devam ettiler”⁴¹

2.2.6. Paris Komünü

Yaklaşık iki buçuk ay süren Paris Komünü, tarihte işçi sınıfının ilk siyasal iktidarıydı. Görüldüğü gibi Fransa’da askeri darbeler sonucu kesintiye uğrayan devrimler yada art arda devrimci durumlar, arsitokrasiye karşı burjuvazi-işçi ve köylü sınıfı ittifakıyla başlayan bir yoldan, önce büyük burjuvazi karşısında küçük burjuvazi-işçi sınıfı ittifakını, ardından burjuvazinin devrimci eylemden tasfiyesi süreçlerini içermiştir.

Haziran 1848’de hükümet tarafından alınan kararlarla, ulusal atölyeler kapatıldı. Ulusal atölyeler, burjuvazi açısından, işçi sınıfının örgütlenmesi tehlikesini taşıyan kurumlar olarak görülmekteydi. Bunun üzerine, çalışma hakkına yönelik işçi eylemlerini bastırmak için seyyar muhafız birliklerinin görevlendirilmesi, Nisan 1848’de yapılan seçimler sonucunda parlamentodaki temsilcilerinin çoğu burjuvazi mensuplarından olan hükümetin,⁴² işçi sınıfının isteklerini karşılamak bir yana, bu isteklerle şiddetli bir tavırla çeliştiğini, burjuvazi ve işçi sınıfı ittifakının artık devam edemeyeceğini, devrimci eylemin artık sadece işçi sınıfından gelebileğini göstermiştir.

1871’deki devrimci eylemi harekete geçiren, Prusya’yla yapılan savaşta yenilgidir. Ancak bundan önce, 1848’de cumhurbaşkanı seçilen Louise Napoleon’un 1851’de askeri bir darbe yaparak, 1852’de kendisini imparator ilan etmesi,⁴³ Napoleon Bonaparte’ın 1789 Devrimi’yle elde edilen haklara ve kazanımlara verdiği

⁴¹ Charles Tilly’den aktaran Ferdan Ergut, “Demokratikleşme ve Çatışmalı Siyasetler”, **İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004, s.457

⁴² A.g.e.498

⁴³ “1871 Paris Komünü”, **Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi**, Gelişim Yayınları, C:III, 1975, s.5

zararın bir benzerini yaratmıştır.(18 Brumaire) Bu durumda, Prusya'yla yapılan savaştan önce de işçi sınıfıyla devlet arasında çelişki süregelmektedir.

Savaşın sonunda imparator III.Napoleon'un Sedan'da esir olduğu duyulunca Paris'te halk parlamentoyu ve belediye sarayını işgal etti. Bu durum, imparatorluk hükümetinin devrilmesi anlamında geliyordu. Belediye sarayında bir devrim hükümeti kuruldu. Lyon ve Marsilya'da ise cumhuriyetin kurulduğu ilan edildi.⁴⁴

“Almanlar, düzenli ordunun silahlarını almış; ama büyük ölçüde Paris ve çevresindeki işçilerle atölye sahiplerinden oluşan Ulusal Muhafızlar'a dokunmamıştı”⁴⁵ Bu yıllarda, Paris'te işçiler 'Enternasyonel'in buradaki yönetim merkezinde örgütlenmekteydi. Bu örgütlenmeye ait bir komite, Prusya işgaline karşı yardım etmeyi önermişti. Bunun için seçimler yapılacak ve hükümet silah yapımına devam ederek 'ulusal muhafızlar'a yardımcı olacaktı. Ancak hükümetin, bir işçi kurumunun bu şekilde yükselmesini istemeyişi nedeniyle beklenen yardım yapılmadı. Komite tarafından istenen seçimler de yapılmadı. Ulusal muhafızlar, Prusyalı işgalcilere karşı başarılı olamamıştı. Bu süre içinde, Versailles hükümetinin, Prusya'yla yaptığı barış antlaşmasının ardından Paris'in işgal edilen yerlerinin geri alınması için ulusal muhafızların bazı silahlarının da ellerinden alınmasına karar vermesi, hem Paris halkı tarafından vatana ihanet olarak, hem de işçi sınıfı tarafından burjuvazinin kendilerine açtığı bir savaş olarak algılanmıştı. Bunun üzerine başta belediye binası olmak üzere tüm kamu binaları Ulusal Muhafızlar tarafından işgal edildi. Bu işgali, Paris'te yapılan genel oylamayla komün seçimlerinin yapılması ve parlamentonun kurulması izledi. Böylece Paris Komünü iktidarı başlamıştı. Bu iktidar tarihte işçilerin ilk siyasi iktidarıydı. Fransa demokrasi tarihinde önemli bir yeri olan bu hareket, bütünüyle bir halk hareketiydi ve oluşumu, aristokrasi karşısında, onunla rekabet edebilecek güçte, ticaretle güçlenmiş bir burjuvazinin varlığını zorunlu kılmıyordu.

⁴⁴ Charles Tilly, **Avrupa'da Devrimler (1492-1992)**, Çev.Özden Arıkan, Afa Yayınları, 1.bs.İstanbul,1995, s.251

⁴⁵ A.e.s.252

Komün yönetimin aldığı kararlar, yöneticilerin aylıklarının işçilerle eşitlenmesi, okullarda din eğitiminin kaldırılması, kötü evlerde oturan kişilerin yaşam şartlarının iyileştirilmesi⁴⁶ gibi, sosyal adalet inancı çerçevesindeydi. Özellikle çalışma komisyonu, işçilerin çalışma şartlarının iyileştirilmesi üzerinde duruyordu. Ancak komün yönetimini mali sıkıntılar bekliyordu. Askeri harcamaları karşılamak da güçleşmişti. Versailles Hükümeti, komünle savaşabilmek için Prusyalı işgalcilerle, savaşta esir olan Fransız askerlerinin serbest bırakılması ve kentte Prusya işgali altındaki bölgelerin kendileri tarafından kullanılması için işbirliği yaptı. Böylece Mayıs 1871’de, Versailles Hükümeti’nin ordusunun Paris’e girmesiyle, yaklaşık iki buçuk ay süren Paris Komünü yönetimi sona erdi.⁴⁷

Paris Komünü sırasında kentin savunması, 1830 ve 1848’de olduğu gibi, halk tarafından barikatlar kurularak yapılmıştı. Versailles Hükümeti’nin kenti geri almasının ardından Paris’in caddeleri, bir daha barikatlar kurulmasına engel olacak şekilde değiştirildi.* Hükümet güçlerinin kente girmesinin ardından on binlerce komüncü kurşuna dizildi. Ancak komünün ve işçi sınıfının iktidarı ele geçerebiliyor olmasının Fransa siyasal hayatındaki kalıcı etkisi, bundan sonra cumhuriyetten monarşiye dönüş çabası görülmemesidir. 1873’te Almanları’nın çekilmesinden sonra kurulan “...Üçüncü cumhuriyet, 1789’dan sonra kurulan diğer tüm rejimlerden daha uzun süre,70 yıl ayakta kaldı”⁴⁸

⁴⁶ “1871 Paris Komünü”, **Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi**, Gelişim Yayınları, C:III, 1975, s.18

⁴⁷ A.e.28-29

*Baron Haussman planı, dar sokakların yıkılıp geniş caddeler açılması, A.e. 23

⁴⁸ Charles Tilly, **Avrupa’da Devrimler (1492-1992)**, Çev.Özden Arıkan, Afa Yayınları, 1.bs.İstanbul,1995, s.253

2.3.İngiltere, Monarşiyeye Rağmen Demokrasi yada Demokrasiye Rağmen Monarşi

İngiltere'deki anayasal demokrasinin, burjuva devrimleriyle demokrasiye giden üç yol içinde incelenen diğer ülkelere kıyasla önemli açmazları bulunmaktadır. Halen devletin ve kilisenin başkanlığını yapmakta olan, orduyu denetleyen, demokratik haklar için bir tehlike olmaması ve 'temsili' sıfatıyla varlığının, İngiliz toplumunda genel bir rahatsızlık yaratmamasına karşın, görevi soya bağlı bir monarkın varlığı bunlardan biridir. Bundan daha önemlisi, yasama organının sekiz yüze yakın üyesini oluşturan lordlar kamarasının üyelerinin önemli bir bölümünün bu monark tarafından atanması ve 1999'a kadar birçok üyenin görevinin babadan oğula geçmesi⁴⁹ gibi kurallarla; İngiltere, ABD ve Fransa'daki demokratik sistemden önemli ölçüde farklıdır. Genel hukuk kurallarının geçerliliği, kraliçenin ve lordlar kamarasının yetkilerinin kısıtlı olduğu "...asimetrik bir iki meclislilik..."⁵⁰ bu ülkede demokratik hak ve özgürlüklerin Fransa ve ABD'den daha az olmasını sağlamaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, bu ülkede siyasi ve yönetsel yapının demokratik hak ve özgürlükler için bir engel teşkil etmemesinde, ülkenin varsıllığının, eski bir emperyalist güç oluşunun ve bu sayede demokratik kurumlar oluşturulurken, bağımsızlık mücadelesi gibi ikinci bir sorunu yaşamamasının etkisi olmuştur. Tüm bu nedenlerden ötürü İngiltere, pek çok yazara göre demokrasinin beşiği* olarak kabul edilse de, demokrasi deneyimleri ve özellikle yasalar önünde eşitlik ilkesi açısından, Fransa'da işçi sınıfının önderliğinde gerçekleşen devrimci süreçlerle yada Meksika'daki köylü devrimiyle alınan yoldan farklı bir yerdedir.

⁴⁹ "Lordlar Kamarası Reformu-The House Of Lords: Reform" (Çevrimiçi) <http://www.official-documents.gov.uk/> 16 Temmuz 2009

⁵⁰ Arendt Lijphart, **Demokrasi Motifleri-Otuz Altı Ülkede Yönetim Yapıları ve Performansı**, Çev. Güneş Ayas-Utku Umut Bulsun, Salyangoz Yayınları, 2006, 1.b., s.29

*Bilindiği gibi 1215'te Kral John ve soylular arasında imzalanmış bir belge olan Magna Carta, tarihte ilk kez bir kralın yetkilerinin yasayla sınırlanması açısından, hukuk devletine atılmış ilk adımdır.

Lordlar kamarası, bugün de üye sayısı avam kamarasından fazla olan, üyelerinin büyük bir kısmının kraliçe tarafından atandığı, 1999'a kadar üyeliğin babadan oğula geçtiği, birçok üyenin ömür boyu görevde kaldığı, parlamento üyelerinden oluşur.⁵¹ Avam kamarası tarafından hazırlanan yasalar önce lordlar kamarası, ardından kraliçe tarafından onaylanır. Lordlar kamarasının bir yasa için iki defadan fazla veto hakkı yoktur ve veto hakkı bugüne kadar nadiren kullanılmıştır. Bugüne dek 1909 yılında, lordlar kamarası üyelerinin mali çıkarlarıyla çelişen bir vergi yasası⁵² ve 2007'de avam kamarası tarafından, lordlar kamarası üyelerinin tamamının seçimle işbaşına gelmesini öneren yasa tasarısı reddedilmiştir.⁵³ Elbette, lordlar kamarasının varlığı, genel tahlilde aristokrasinin temsili değildir ve İngiliz demokrasisinde genel hukuk kurallarının etkili olduğu bilinir. Ancak bu kurumun; bazı üyelerinin Anglikan Kilisesi'nin ileri gelenlerinden olması ve üyelerinin tamamının varlıklı kesimi temsil etmesi açısından, İngiliz siyasi hayatında radikal değişiklikleri engelleme ve geleneksel siyasi düşüncelerin korunmasını sağlama yönünde, parlamentoda gerici bir misyonu vardır.

Moore'un "Çağımız İngiltere'sinin uzun zamandan beri, hele konuşma özgürlüğüne ve örgütlü siyasal muhalefete gösterilen hoşgörü bakımından özgür bir toplum olduğu açıkça bilinen bir şey. Egemen sınıfların gösterdiği bu hoşgöründe, aristokratların da payının bulunduğu aynı derecede açık"⁵⁴ saptamasındaki, demokratik hakların

⁵¹ House of Lords Reform, (Çevrimiçi) [http://www.politics.co.uk/briefings-guides/issue-briefs/legal-and-constitutional/house-of-lords-reform-\\$366545.htm](http://www.politics.co.uk/briefings-guides/issue-briefs/legal-and-constitutional/house-of-lords-reform-$366545.htm), 6 Eylül 2009

⁵² Rodney Brazier, **The Parliament Acts**, (Çevrimiçi) <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldselect/ldconst/141/14104.htm>, 6 Eylül 2009

⁵³ Meg Russell, **Reform of the British House of Lords: A Test of Lijphart and Tsebelis**, (Çevrimiçi) <http://www.ucl.ac.uk/constitution-unit/files/publications/ECPR%20paper%202007%20Lijphart%20and%20Tsebelis.pdf>, s.5, 10 Eylül 2009

⁵⁴ Barrington Moore JR, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, Çev. Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi 2003, s.9

meşruiyetinin; ‘egemen sınıfların gösterdiği hoşgörü’yle bağının, Meksika’da işçi ve köylü devrimleriyle egemen sınıflardan zorla (geri) alınan yada Fransa’da bu egemen sınıf ve kurumların yıkılmasıyla elde edilen hakların meşruiyetine benzemediği açıktır.

2.3.1 İngiliz İç Savaşı’na Giden “Parlamento-Monarşi Kutuplaşması”

İngiltere’nin çağdaş demokrasiye geçiş sürecinde, toprak soyluların Fransa’dakinden farklı olarak, ticaretle uğraşmış, hatta bu konuda burjuvaziyle rekabet etmiş olduğunu belirtmemiz gerekir. Moore’un demokrasi kuramında, çağdaş demokrasiye giden yolların ön koşullarının oluşması için burjuvazi ve aristokrasi arasında yaşanması gereken sınıf çatışmaları ve şiddeti doğurması gereken temel bir aşama olarak kabul ettiği, ‘ticari tarıma geçiş’ konusunda, ilk adımlar İngiltere’de atılmıştır. Ticari tarıma geçişteki bu öncülük, İngiltere’de tüccar sınıfının hem kentte hem kırsal bölgelerde güçlenmesine; Avrupa tarihinde, monarşi karşısında dengeleyici bir güç olmasında da öncülüğüne neden olmuştur.

Moore, İngiltere’de çağdaş demokrasiye geçiş aşamalarını, İngiliz İç Savaşı, daha sonra monarşinin parlamento karşısında yetkilerini kısıtlayan, bugünün İngiliz hukukunda da anayasa değerinde olan ‘Haklar Bildirgesi’nin oluşumu ve 1832 reformu çerçevesinde değerlendirmektedir.

Toprak sahibi olmanın, İngiliz siyasi tarihinde ekonomik güç dışında siyasi ve askeri bir güç sağlamasından hareketle, İç Savaş’a giden yolda sınıfların analizini yaparken, büyük topraklara sahip olabilmenin yolu olan ‘çitleme hareketleri’ni tanımlamak gerekiyor. Bu hareketler, 15.yüzyıl sonlarından itibaren toprak soyluların büyük toprakları çitle çevirerek kapatması ve ardından bu ‘işgal’in iç savaştan sonra parlamento tarafından meşrulaştırılması yönündeydi. Bu süreçte, ya sahipsiz topraklar çitle çevrildi yada toprağı kullanmakta olan, toprağın sahibi olan köylüler şiddet kullanılarak bu topraklardan atıldı. “16.yüzyılda çitlemenin aldığı en önemli biçim, malikane sahiplerinin yada onların çiftçilerinin, bir malikhane halkının, ortaklaşa

haklara sahip oldukları topraklara veya ekilebilir boş alanlara girmelerdir”⁵⁵ Çitleme hareketleri sonucunda yaşadıkları topraklardan sürülen köylüler, ekip biçmek için, hayvanları otlatmak için ve hatta yakacak odun toplamak için bile bu arazilere giremiyordu. Ayrıca çitlemeyi yapan her zaman toprak soyluları değildi. İngiltere’de, ünvan sahibi olmayan, toprak soyluluğun bir alt tabakası olan gentry ve kendi mülkü olan varsıl köylülerin oluşturduğu yeomanry sınıfları, çitleme hareketleri adı altındaki tarım kapitalizminin diğer güçleriydi. Bu ekonomik ilişkiyi bir iç savaşa götüren yol, monarşinin ve 1641’de kapatılan Star Chamber Mahkemesi’nin, köylülerin topraklarından atılmalarına karşı koruyucu önlemler almak istemesi ve bu önlemlerin toprak soyluları ve köylülüğün üst katmanları için, bireysel mülkiyet edinmelerine karşı bir tehlike arz etmesiydi. Görüldüğü gibi Moore’un savındaki, ticari tarıma geçişin ardından dengeli bir monarşi-aristokrasi ilişkisinin varlığı ve bu sınıfların çıkarlarıyla çelişen, güçlenmekte olan bir burjuvazinin gerekliliği çerçevesi, İngiliz İç Savaşı’nı hazırlayan koşulların analizi için kullanıldığında, burjuvazinin yerini, Moore’un tanımıyla, ‘tacir kafalı’ olmaları nedeniyle gentry ve özellikle yeomanry, yani aristokrat olmayan büyük toprak sahipleri almıştır. Moore, toprak soylulardan hemen sonra gelen bu iki sınıfın, burjuvaziyle yakın ticari ilişkilerinden ötürü, birinin nerede başlayıp diğerinin nerede bittiği ayrımının güç olduğunu ileri sürmektedir. Oysa belki de İngiliz demokrasi tarihinde Magna Carta’dan beri benzerleri görünen bu ‘soylu devrimleri’, bugünkü İngiliz demokrasisinin, demokrasi deyince aklımıza gelen örneklerden bu denli farklı olmasının nedenlerindendir.

“Aristokrasi (İç savaş sonrasında da) ayakta kaldı, ama bunu yeni bir biçim alarak yapabildi, artık aristokrasinin temeli soya değil paraya dayanıyordu”⁵⁶ Bu kapitalist devrim, üretim araçlarını (toprağı) kullanma amacından çok özel mülkiyete ve kar sağlama amacına yönelik hale getirmiş, köylülüğü çitleme hareketlerine karşı koruyabilecek kurumları (Star Chamber Mahkemesi’ni) dağıtmıştı. İç savaştan sonra bu hareket yasal bir nitelik kazanmıştı. Hatta 1688 Görkemli Devrimi’nden sonra,

⁵⁵ Tawney’den aktaran Barrington Moore,A.e. 13

⁵⁶ A.e.22

çitleme hareketlerinin parlamento tarafından düzenlendiği kararlar mevcuttu. Bu durum bir sınıf olarak köylülüğü yıkmakta, kentte işçilik yaparak yaşamayı başarabilen kısmını göçe zorlamaktaydı. İngiltere’deki köylülükte, Meksika’da olduğu gibi büyük çaplı ayaklanmaların yada köylülüğün mevcut iktidara karşı kendi askeri direnişinin varlığını göremeyiz. Moore’un İngiliz tarihinde “...köylülüğün yıkılışının barışçı demokratik değişmeye yaptığı katkının, en az parlamentonun güçlenmesi kadar önemli olduğu...”⁵⁷ görüşüne katılmıyoruz. Bu, yüzyıllar süren topraklarından atılma ve şiddete maruz kalma süreci, değişmenin pek de barışçı olmadığını göstermektedir. Burda söz edilen barışçı gelişme, İngiliz İç Savaşı ve Görkemli Devrim sonrasında kentlerde, devletten sağlanan destekle kurulan kapitalist burjuvazi ve bu sınıfın kurumlarıdır.

İngiliz İç Savaşı, İngiltere tarihinde kralın yetkilerinin kısıtlanmasını isteyen parlamento’nun Olivier Cromwell’in önderliğindeki ordusuyla, I.Charles, ardından II.Charles’la ve monarşi taraftarları arasında 1642-1651 arasında peşpeşe gerçekleşmiş savaşların yaşandığı bir süreçtir. İskoçya’nın, İngiltere’nin kuzeyini işgalinden ötürü artan masraflar (işgalci güçlere ödeme yapılması) I.Charles’ın, parlamentoyu toplayıp bu masraflarla ilgili yardım istemesi, parlamento’nun bu isteği ancak (on yedi yıldır istediği) kralın yetkilerinin kısıtlanması ve bazı yetkilerinin parlamento’ya devredilmesi karşılığında kabul etmesi, I.Charles’ın bu isteği reddetmesi ve daha sert bir politika izlemesi, iki grup arasında bir savaş başlamasına neden olmuştu. Parlamento’nun Olivier Cromwell’in öncülüğündeki ordusunun galibiyetinin ardından I.Charles’ın idam edilmesine karar verildi. Bu durum, bundan sonra İngiltere tarihinde mutlak monarşi eğiliminin görülmemesine neden oldu. I.Charles’ın idamından sonra, oğlu II.Charles, krallığını tanıyan İskoçya’dan destek alarak, krallığını tanımayan parlamentoyla yeniden savaşmış, ancak bu savaşta da parlamento’nun ordusunun 1651’deki galibiyeti, Oliver Cromwell’i

⁵⁷ A.e. 29, başka bir bölümde Moore İngiltere’nin demokrasiye geçiş sürecinde etkili olan etmenlerden birinin, ciddi bir köylü sorununun bulunmayışı olduğunu ifade etmektedir (A.e. 36)

devletin başına getirmişti. Cromwell bundan sonra kendisini Lord Protector (kral vekili) ilan edip kısa süren bir diktatörlük politikası izlemiştir.⁵⁸

1688’de İngiltere’de, ‘Haklar Bildirgesi’nde* belirtildiği gibi hem parlamentonun isteklerini yerini getirmeyen hem de protestanlıkla çelişen uygulamalar gerçekleştiren II.James, parlamento tarafından çağrılan Hollanda valisi Willam of Orange-Nassau ve ordusu tarafından tahttan indirilmiş, William of Orange bundan sonra III.William olarak tahta geçmiştir.⁵⁹ Bu sayede, parlamento tarafından, parlamentonun onayı olmadan kralın yasa yapamayacağını ve ordu kuramayacağını beyan eden Haklar Bildirgesi yayınlanmıştır. ‘Görkemli Devrim’ olarak adlandırılan bu dönem, iç savaşın etkilerinin ikinci adımıdır ve Haklar Bildirgesi ilk anayasal gelişmelerden biridir.

Çağdaş demokrasiyi, kapitalist gelişmeler çerçevesinde değerlendirmeyen görüşler, İngiltere’deki demokrasi deneyimlerinin farklılığını; Magna Carta, İngiliz İç Savaşı ve Görkemli Devrim’le tanımlanan tarihsel süreç içinde elde edilen hakların, monarşiye karşı, daima ticaret sınıfının yararına gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. “...Avrupa feodalizminden ortaya çıkan ve liberal kapitalizmle doruğa ulaşan başlıca kilometre taşları Magna Carta ve 1688, varlıklı sınıfların yükselişine işaret eder. Bu durum, köylülerin, kendilerini lordların siyasal baskılarından kurtarması sorunu değil, lordların kendi bağımsız güçlerini monarşinin isteklerine karşı kabul ettirmeleridir.”⁶⁰ “Magna Carta, efendisi olmayan ‘demos’un değil, efendilerin kendi feodal ayrıcalıklarını pekiştiren ve lordluğun özgürlüğünü, kraliyet iktidarından ve halk yığınlarından bağımsızlığını kabul ettiren bir sözleşmeydi. Benzer biçimde 1688 de, mülk sahibi beylerin ayrıcalıklarını, mülklerini ve hizmetçilerini keyiflerince kullanma özgürlüğünü temsil

⁵⁸ Charles Tilly, **Avrupa’da Devrimler (1492-1992)**, Çev.Özden Arıkan, Afa Yayınları, 1.bs.İstanbul,1995, s.177

* bkz. **Bill of Rights -Haklar Bildirgesi**, <http://www.parliament.uk/>

⁵⁹ A.g.e.180

⁶⁰ Ellen Meikins Wood, **Kapitalizm Demokrasiye Karşı:Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması**, Çev.Şahin Artan, Yordam Kitap, 2008, s.238

ediyordu.”⁶¹ İngiliz İç Savaşı’nda “...ordudaki radikaller, oy verme hakkını istediklerini...bunun için devrime katıldıklarını söylediklerinde, Cromwell’in önderliğindeki yüksek rütbeliler bu insanlara ...zaten yeteri kadar kazanç sağladıkları, yanıtını vermişti...Cromwell hiçbir zaman, ortaya attığının ‘demokrasi’ olduğunu iddia etmedi.”⁶² İç savaşın ‘radikal demokratlar’ından gelen, sosyal adalet ve sosyal haklara yönelik talepler, bu dönemde, Cromwell ve yönetimi tarafından bastırılmıştı.

2.3.2. Chartism

“... ‘kapitalizmin anavatanı’ olarak tanımlanan ve ileri bir kapitalist gelişmeye sahne olmuş bulunan İngiltere’nin...”⁶³ 18.yüzyıldan itibaren gelişme gösteren siyasi partileri “...büyük toprak aristokrasisinin sözcüsü olan ve zamanla büyük monopollerin sözcüsü haline gelen ‘Muhafazakar Parti’ (Tory) ile sanayi devriminin ortaya çıkarmaya başladığı burjuva sınıfının sözcüsü olan, sonraları bu sözcülüğü Muhafazakar Parti’ye kaptırarak önemini yitiren ‘Liberal Parti’ (Whig) olmuştur”⁶⁴

İngiltere’nin demokrasi deneyiminde, toprak soyluların yanı sıra burjuvazinin de avam kamarasında temsil edilmesi için 19.yüzyılı beklemek gerekecekti. Hem Fransa’da 1830 Devrimi’nin tüm Avrupa’yı etkilemesi, hem hızla gelişen sanayi sonucu büyüyen burjuvazi ve işçi sınıfının siyasi temsil istekleri, avam kamarasında ticaret ve manifaktüre uğraşan kesimlerle iş ilişkileri olan ve İngiltere’de de Fransa’dakine benzer bir devrim olması ihtimalinden korkan toprak soylularının, burjuvaziye siyasi temsil hakkının verildiği 1832 Reform Yasası’nın çıkarmasına neden olmuştu.⁶⁵

⁶¹ A.e.239

⁶² A.e.267

⁶³ Alpaslan Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972, s. 10

⁶⁴ A.e.11

⁶⁵ Barrington Moore JR, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, Çev. Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi 2003, s.32

Tıpkı 1830'da Fransa'da olduğu gibi, siyasal temsil hakkı için çabalayan bir burjuvazi-işçi sınıfı ittifakının sonucunda, sadece burjuvazi bu hakkı elde edebilmişti. Bu yıllarda hem çok ağır şartlarda hem de çok büyük bir yoksulluk içinde yaşayan işçi sınıfı içinde, bağımsız siyasal örgütlenme girişimleri görülmeye başlamıştır. Bunlardan ilki, 1792'de kurulan 'London Corresponding Society'dir. "Parlamentoda halkın tamamının temsili, siyasal eşitlik ve genel oy hakkı, L.C.S'nin amaçlarının esasını teşkil etmekteydi. Hareketin gittikçe genişleyerek büyümesi karşısında hükümet paniğe kapılmış ve kısa zamanda önleyici tedbirler almaya başlamıştır... (bu durumu) L.C.S toplantılarının silah zoruyla dağıtılması ve tevkifler takip etti" ⁶⁶

19.yüzyıla gelindiğinde, İngiltere'de işçi sınıfı hareketleri daha büyük kitlelerin örgütlenmesiyle gerçekleştirilmiştir. 1832 Reformu'nun, işçi sınıfını demokratik hakların dışında tutmasına tepki olarak 1835'te oy hakkı için bir ayaklanmalar başlamış ve ertesi yıl kurulan bir işçi sınıfı örgütü olan 'London Working Men's Association'⁶⁷ tarafından, 1838'de parlamento'ya 'Halkın Hakları Bildirisi' sunumuştur.⁶⁸ (People's Charter, hareket buradan Chartism adını almıştır. 1840'ta, Chartist Parti kurulmuştur. Moore'un incelemesinde hareket, 'Chartist ajitasyon' olarak tanımlanmaktadır) Bu bildiride, yirmi bir yaşını doldurmuş her erkek için oy hakkı, mülkiyet ölçüğü gözetilmeksizin, gizli oylama yapılması (bu yıllarda avam kamarasında temsilci olmak isteyen adayların yılda 300 sterlin gelir getirecek kadar taşınmaz mala sahip olmalarını zorunlu kılan bir yasa vardı) seçim reformu, eşit seçim bölgeleri, parlamento üyelerine maaş bağlanması, böylece

⁶⁶ Alpaslan Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s.17

⁶⁷ A.e. 21

⁶⁸ "1848 Avrupası", **Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi**, Gelişim Yayınları, C:IV, 1975, s.496

adayların sadece varlıklı kişilerden çıkmaması gibi isteklerin bulunduğu, altı maddelik bir program hazırlanmıştı.*

1830’larda başlayan ve Reform Yasası’nın kabul edilmesinin ardından burjuvaziyle yol ayrımı netleşen Chartist hareket, İngiliz demokrasi tarihinin en büyük işçi hareketiydi. Chartist hareket tarafından hazırlanan program, avam kamarası tarafından reddedilecekti.** Bu açıdan, bu yıllarda İngiltere’nin çağdaşlaşma sürecinde, işçi sınıfının siyasal temsilini sağlayacak demokratik haklar elde edilemedi. Programın reddedilmesine yönelik tepkiler, Chartist eylemcilerin tutuklanmasıyla bastırıldı. Bu süreçte, ortada bir galibiyet varsa bu, demokrasinin değil, ticaret sınıfının galibiyetiydi.

“Aksi yöndeki bütün kanıtlara rağmen, burjuvazinin demokratikleştirici bir gücü olduğuna dair yaygın inanç nereden geliyor? Burjuvazinin, demokratikleşme sürecinin, temel taşıyıcı öznesi olduğunu savlayan teoriler, esas olarak bu sınıfın, parlamenter rejimlerin kurulmasında oynadığı role vurgu yaparlar...Oysa bu süreç, son tahlilde, burjuvazinin, devleti denetimi altına alma sürecidir. Kendi çıkarlarını tehdit eden diğer bazı haklara geldiğinde, burjuvazi, demokrasinin önündeki en büyük engel olacaktır. Sosyal haklar mücadelesinde takındıkları tavır, bunun en iyi göstergesidir”⁶⁹

⁶⁹ Ferdan Ergut, “Demokratikleşme ve Çatışmalı Siyasetler”, **İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004, s.459

* bkz **People’s Charter- Halkın Hakları Bildirgesi**- <http://www.chartists.net/>

1839’da bir milyon iki yüz bin, 1842’de üç milyona ve 1848’de iki milyona yakın işçi tarafından imzalanarak sunulan dilekçeler, parlamentonun büyük çoğunluğu tarafından reddedilmiştir. (bkz. Alpaslan Işıkli, **Sendikacılık ve Siyaset, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972, s.20-23)

3.BÖLÜM: LATİN AMERİKA ve DEVRİMLER

Güney Amerika’da resmi dili İngilizce olan (Trinidad ve Tobago yada Jamaika gibi) ülkelerin Latin Amerika ülkesi olup olmadığı bir tartışma konusu olsa da, genel ayrımında Latin Amerika, Amerika kıtasında Latin dillerinin konuşulduğu ülkeleri kapsayan bir bölgedir.

“Latin Amerika ülkeleri arasında dilsel, ekonomik, siyasal ve kültürel yakınlıklar, kıtanın ortak tarihsel deneyimlerinin mirasıdır. Kıtanın adı, bu ülkeler arasındaki dilsel yakınlığa işaret eder. Latin kökenli dillerin (İspanyolca,Portekizce ve Fransızca) resmi dil olması nedeniyle, Amerika kıtasının yirmi ülkesinin genel adı “Latin Amerika” olarak kabul edilmiştir...Latin Amerika kıtasının ortak geçmişinde sömürgecilik deneyimi vardır. Sömürgecilik mirası kıtada, bölgesel bir anlayışın yerleşmesine ve Bolivarcı anti-emperyalist harekete zemin hazırlamıştır.”⁷⁰

Latin Amerika’da, sömürgeciliğin ilk yıllarından itibaren, yerlilerden ve ardından köylülükten gelen büyük çaplı bağımsızlık hareketinin yanı sıra, on dokuzuncu yüzyılın başında bölgede ‘Büyük Kolombiya Devleti’ kuran, Simon Bolivar’ın, Avrupalı sömürgeci güçlere karşı başlayan savaşa önderlik etmesi, bugün “Venezüella halkına bolluk içinde yokluk yaşatan bir burjuvazinin ayrıcalıklarına son vermeyi inatla savunan”⁷¹ ve Venezüella’da anti-emperyalist bir politikaya önderlik eden devlet başkanı Hugo Chavez’in, politikasını ‘Bolivarcı Devrim-Bolivarcı Anayasa’ olarak, Simon Bolivar’ın anti-emperyalizmine atfetmesine neden olmaktadır. ABD’nin, Chavez’e karşı 2002’de gerçekleşen darbeye, tıpkı 1973’te Şili’de Salvador Allende’ye karşı gerçekleşen darbeye verdiği gibi bir destek verdiği düşünülmektedir. “Ama halkın darbecilere karşı sokağa dökülmeleri karşısında sadece yetmiş iki saat iktidarda kalabilen bu başarısız darbe, belki de ABD’nin Latin Amerika’da denetimi elinden kaçırmaya başladığının en büyük işareti...”⁷² olmuştur. Bununla beraber

⁷⁰ Aylin “Topal, Ulusal Kalkınmacılıktan Küresel Neoliberalizme Antiemperyalizm:Latin Amerika Deneyimi”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ekim 2009, sayı 41, s.121

⁷¹ “Latin Amerika:Haritanın Sol Köşesi”, **Birikim-Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Mart 2006,sayı 203, s.27

⁷² A.e.27

bölgede, ‘Amerika Serbest Ticaret Bölgesi’ (FTAA) projesinde ABD’nin etkin oluşuna karşı, ona alternatif olarak kurulan ‘Amerika İçin Bolivarcı Girişim’ (ALBA) projesi bulunmaktadır. Simon Bolivar, (Latin Amerika’da El Liberador-Özgürlükçü önder olarak anılmaktadır) İspanyol sömürgelerinin, tıpkı Kuzey Amerika’daki İngiliz kolonileri gibi merkezi bir devlet altında birleşmesi gerektiğini savunmuş, aksi takdirde gelecekte parçalanmış bir güneyin, kuzeydeki büyük bir devletin karşısında güçsüz olacağını düşünmüştür. Bu yüzden ölümünden önce, Büyük Kolombiya Devleti’nin dağılması, onun için bir hayal kırıklığı olmuştur.

Bölgenin geçmişteki ortak kaderi sömürgecilik ve bugünkü ortak tutumu neo-liberal politikalar kaşısında anti-emperyalist ve sosyalist görüşlerin güçlenmesiyle, ayaklanma kültürünün devamıdır.

Sömürgecilik döneminde Avrupalılar “...milyonlarca yerliyi öldürüp, biat edenleri köleleştirdiler. Yerli nüfusun kıyımıyla ortaya çıkan işgücü açığı, Afrika’dan getirilen kölelerle telafi edildi”⁷³ Köleliğe dayalı üretimin, yasalarla meşrulaştırılmasına çalışıldı. Bu çelişki, “...köleliğe izin vermeyen İspanyol yasalarının, sömürge ekonomisine uyarlanmasıyla çözümlendi. Şu biçimde; yerliler önce borçlandırılıp, sonra bir alacaklının borcunu ödemeyen borçluya karşı sahip olduğu yasal hakları kullanması süreci işletilerek köleleştirildiler”⁷⁴

Sömürgecilik sona ermiş olsa da, bugün merkez ülkelere bağımlılık Latin Amerika’ya güçsüzleştirmekte ve bölgede ekonomiyi kırılganlaştırmaktadır. Emperyalizmin, kalkınmanın önünde temel engel olduğu yaklaşımını sistemli bir şekilde inceleyen Latin Amerika Kalkınma Okulu’na göre, “Sömürgeciliğin sona ermesi, ülke ekonomilerinin yabancı sermayeden bağımsızlaşması anlamına gelmedi”⁷⁵ Neo-liberal sistemde, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar, bağımlılığı yaratan aktörler

⁷³ Aylin Topal, Ulusal Kalkınmacılıktan Küresel Neoliberalizme Antiemperyalizm:Latin Amerika Deneyimi, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ekim 2009, sayı 41, s.121

⁷⁴ Willam H. McNeill’dan aktaran M.Semih Gemalmaz, **Latin Amerika’da İnsan Hakları : Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında**, Kavram Yayıncılık, İstanbul, 1991,s.28

⁷⁵ F.S. Weaver’dan aktaran Aylin Topal, “Ulusal Kalkınmacılıktan Küresel Neoliberalizme Antiemperyalizm:Latin Amerika Deneyimi”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ekim 2009, sayı 41, s.123

haline geldiler. “Bölgenin genelinde neo-liberal dönemden önce yüksek olan kişi başı gelir artışı, 1980-1999 yılları arasında %11’e inmiştir ve 2000’lerde NAFTA ve IMF destekli kemer sıkma programları uygulandığından beri %3’lere gerilemiştir”⁷⁶ (aynı araştırmada bu durumun Meksika ve Brezilya için de geçerli olduğu belirtilmektedir) Venezüella’nın 2003 yılında Arjantin’e 950 milyon dolar dış borç vermesi ve bölgede, devlet yönetimleri zemininde de IMF’le ilişkileri sonlandırma isteğinin oluşması, Latin Amerika’da anti-emperyalist eğilimlerin siyasal karar alma sürecine de taşındığının göstergeleridir.

3.1.Latin Amerika, Brezilya ve Meksika

1500’lü yıllardan başlayarak Orta ve Güney Amerika, İspanya ve Portekiz’in sömürgesi haline geldi. İspanya, kendisine bağlı sömürgeleri, İspanya kralına bağlı genel valiliklere ayırmıştı. Bu sömürge ülkelerinde kıtanın yerlileri köleleştirilmiş, özellikle İspanyol sömürgelerinde milyonlarca yerli öldürülmüştür. Meksika ve Brezilya devrimlerinde göreceğimiz gibi, hem yerli Amerikalılar’ın hem de Brezilya’da Afrika’dan getirilen kölelelerin sınıfsal bilinçlenmeleri ve ayaklanmaları, sömürge kimliğinden Latin Amerikalı kimliğine geçilmesinde önemli bir evre olacaktır.

Barrington Moore’un, çağdaş demokrasiden söz edebilmek için tanımladığı başlıca kriterler, yöneticilerin oy kullanılarak seçimle halkı temsil etmesi, seçildikten sonra keyfilikten uzak, rasyonel karar alabilme gücüne sahip olmaları, yönetimin halk tarafından eleştirilmesinin mümkün ve serbest olmasıdır. Bu demokrasinin gerçekleşmesi için, geçmişten devrimci bir kopuşun yaşanması sırasında, aristokrasi karşısında güçlü bir burjuvazinin varlığının bir önkoşul olduğu yolundaki belirlenimci savına katılmayışımızı, Latin Amerika ülkelerinden Meksika ve Brezilya’daki demokrasi deneyimlerini inceleyerek açıklayacağız.

⁷⁶ Anıl Duman, “2006 Latin Amerika’nın Yılı”, **Birikim-Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Mart 2006, sayı 203, s3.

Latin Amerika ülkelerinden Meksika ve Brezilya'yı seçme nedenlerimizden biri, çağdaş demokrasiye geçiş süreçlerinin, diğer Latin Amerika ülkelerine kıyasla daha eskiye dayanıyor olmasıdır. Diğer neden, bu ülkelerde devrimlerin gerçekleşmesinden itibaren, yönetim biçimlerinin ve demokrasi deneyimlerinin* Moore'un savının geçerliliğini ispatladığı ülkelere daha çok benziyor olmasıdır. Bu durum, bu ülkelerde, Moore'un sıraladığı çağdaş demokrasi kriterlerinin varlığını araştırmamızı mümkün kılmaktadır. Bu iki ülkenin, kıyaslama açısından daha uygun olmasına karşın, günümüzde tüm Latin Amerika'da, daha önce sınıfsal ayrıcalıklara yönelik ayaklanma geleneğinin, bugün neo-liberalizme karşı, eşitlikçi eylemlerle sürdüğünü, Moore'un tanımındaki gibi, demokrasinin bitmeyen bir savaşım olduğunu gösteren pek çok toplumsal olay mevcuttur. Brezilya'daki Porto Alegre Sosyal Forum'u ve Topraksız Kır İşçileri hareketi, Arjantin'de Argentinazo** ve 2001 yılında devlet başkanı Fernando de la Rúa'nın, başkanlık sarayından helikopterle kaçmasına neden olacak ayaklanmalar, giderek 'başkancı' bir yönetime dönüştüğü yolundaki eleştirileri yok saymamamızla beraber, Venezüella'nın anti-empyalist politikaları, Bolivya'da önce 2000'de suyun özelleştirilmesine karşı ülke çapında gerçekleşen büyük ayaklanmalar, ardından halkı yoksullaştıran neo-liberal politikaların değiştirilmemesi karşısında, bir ay süren bir ayaklanmanın 2003'te

* Brezilya ve Meksika yerine örneğin Arjantin'i ya da Şili'yi kıyaslamaya uygun bulmuyoruz elbette. Arjantin'de 1943'te darbeyle, ardından 1946'da seçimle işbaşına gelen Juan Peron, faşizmin etkisinde bir yöneticiydi ve sendikaların başına da Peronist yöneticiler yerleştiriyordu. 1946-1955 arasında ve 1973'te başkanlık yaptı. 1955'te bir darbe girişiminin ardında birçok kentte bombalı saldırılar yönetti. 1974'te ikinci karısı Isabel Peron'un başkanlığı, 1976'da başka bir darbeyle sona erdi. Bugünün ABD'si de dahil olmak üzere, aynı aileden olan kişilerin, ülkelerin siyaset sahnesine peş peşe çıkmaları demokrasi açısından gerçek bir soru işaretidir. Bunun yanı sıra Şili'de 1970'te Salvador Allende'nin başkan seçilmesiyle, tarihte ilk kez sosyalizm seçimle işbaşına gelmişti. Ancak bundan üç yıl sonra gerçekleşen, genel tespitte ABD'nin Küba'ya karşı bir müttefik oluşturmak için yardımcı olduğu, Pinochet yönetimindeki faşist darbe, bu kadar yakın bir tarihte ,tarihin en kanlı katliamlarının yaşanmasına neden olacaktı. Faşist deneyimler, bilindiği gibi 20.yüzyılda Avrupa'da da yaşanmıştır ve Latin Amerika'ya özgü değildir.

**Argentinazo, Arjantin'de 2001 genel seçimlerinin ardından, devletin üst kademelerdeki peronist yöneticileri istifaya çağıran büyük bir halk hareketidir. Seçimden iki ay sonra geçici hükümetin istifa ettiği, '...kitle hareketinin, var gücüyle bütün eski siyaset erbabının çekip gitmesini...'(Kürkçügil,2004:181) istediği ve '...ülke tarihinde ilk kez demokratik olarak seçilmiş bir hükümetin askeri darbeyle değil de işçi ve halkçı kitlelerin doğrudan eylemiyle devrildiği...' (A.e.201) peronist yöneticiler geleneğine karşı gerçekleşmiş büyük çaplı bir ayaklanmadır. Yaygın olarak bilinen 'tencere konserleri' bu ayaklanmada yapılan gösteriledendir

devlet başkanı Lozada'nın istifasına neden olması gibi olaylar bu durumun örnekleridir.

Bölgedeki genel demokratik gelişmenin örneklerinden biri de 'Amerikan İnsan Hakları Bildirisi'dir. 1948'de, Amerika kıtasındaki devletlerin katılımıyla yapılan, Bogota Konferansı'nda (BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'yle aynı yıl) imzalanan Amerikan İnsan Hakları Bildirisi'nde, her insanın yaşama, özgürlük, güvenlik, yasalar karşısında eşitlik hakkı olduğu; din, dil, ırk ayrımının yapılamayacağı belirtildi; düşünce özgürlüğü yasalarla güvence altına alındı.⁷⁷ Bu bildirinin kurumsallaşmasında, 1951'de yirmi bir Amerikan devleti tarafından imzalanan kurulan 'ADO Şartı' ve 1959'da kurulan 'Amerikalararası İnsan Hakları Komisyonu'nun önemli çalışmaları oldu.

3.2.Simon Bolivar ve Büyük Kolombiya Devleti Adımı

Menfaatleri nedeniyle, genellikle imparatorluk yönetiminin varlığını tercih eden criollo*ların yanı sıra, Latin Amerikalı kimliğinin oluşmasında etkili olan criollar da vardı elbette. 1783'te Venezüella'da doğan ve Latin Amerika tarihinde önemli izler bırakan bir devlet adamı olan Simon Bolivar da bunlardan biriydi. Fransız Devrimi'nin etkisindeydi ve sömürgeci güçlere karşı uzun yıllar süren savaşlarda yer aldı. İlk olarak, 1810'da, Venezüella'da, bundan dört yıl önce benzer bir girişimde bulunan Francisco De Miranda'dan da destek isteyerek İspanyollar'la savaştı ve ardından 1811'de Venezüella'nın bağımsızlığı ilan edildi. 1819'da Bogota'da, İspanyollar'a karşı yapılan bağımsızlık savaşını yönetti ve bundan sonra kurulacak olan Büyük Kolombiya Devleti'nin (Venezuela, Yeni Granda, Ekvador, Kolombiya, Panama, Peru) başkanı oldu. O dönemde sömürgeci güçlerin kontrolünde kalan Yukarı Peru olarak adlandırılan bölge bağımsızlığını 1825'te ilan etti ve Bolivya ismini aldı. Venezüella 1829'da Büyük Kolombiya'dan ayrıldı.

⁷⁷ bkz "American Declaration of the Rights and Duties of Man - 1948", http://www.hrcr.org/docs/OAS_Declaration/oasrights.html

3.3. Meksika Birleşik Devletleri

Meksika Birleşik Devletleri, otuz bir eyalet ve bir federal bölgeden (başkent, Mexico) oluşan, parlamenter demokrasi ve başkanlık rejimiyle yönetilen federal bir cumhuriyettir. Altı yılda bir başkanlık, üç yılda bir temsilciler meclisi üyeleri seçimleri yapılır. Ülkede, yasama, yürütme ve yargı erkleri, güçler ayrılığı esasına göre örgütlenmiştir. 108.7 milyonluk nüfusuyla, “Latin Amerika ülkeleri arasında Brezilya’dan sonra 2., dünyada ise 11. sırada yer almaktadır”⁷⁸ Yaklaşık iki milyon kilometre karelik bir yüzölçümüne sahiptir, kuzeyinde ABD, güneyinde Belize ve Guatemala bulunmaktadır. Pasifik Okyanusu’na ve Karayip Denizi’ne kıyısı bulunmaktadır.

Meksika’da, başta İspanyolca olmak üzere, çeşitli Maya dilleri ve yerel diller konuşulmaktadır, nüfusun %89’u katoliktir.⁷⁹ Tarım ürünlerinden sonra başlıca ticaret ürünleri petrol, petrol kaynakları ve gümüşdür. Uluslararası ticaretinin (hem dışalım hem dışsatım için) büyük bölümünü ABD ile yapmaktadır. Dışalımda elektrikli cihazlar ve elektronik ekipmanlar, dışsatımda motorlu araçlar ve ekipmanlar üs sıralarda olan ürünlerdendir.⁸⁰

3.3.1.Meksika ve Demokrasiye Giden Köylü Devrimi

Meksika’da ilk İspanyol fetihleri 1519’da başlamıştır. İlk büyük çaplı işgal, bugünkü Vera Cruz şehrinde yaşanmış, bu fetihlerin ve işgallerin hemen ertesinde, yerli halk tarafından İspanyol güçlere karşı direnişler de başlamıştır.

*Criollo’lar, Avrupalı (İspanyol-Portekizli ırkından) olup, Amerika’da doğmuş kimselerdi. İmparatorluk yönetimleri sırasında,Avrupa’da doğanlara kıyasla daha az ayrıcalıklı bir sınıftı. (bkz. Orta ve Güney Amerika Devrimleri, **Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi**, Gelişim Yayınları, C:IV, 1975, s.418)

⁷⁸ **Meksika Ülke Profili**, Dış Ticaret Müsteşarlığı-Meksika Ülke Profili, (Çevrimiçi) <http://www.dtm.gov.tr> 26 Aralık 2009

⁷⁹ Gabriel A. Almond, G.Bingham Powell Jr, Kaare Strom, Russel J. Dalton, **Comparative Politics Today**, Longman,1999, s. 463

⁸⁰ A.g.e.

Fetihlerden önce bu ülkede, başta Mayalar, Aztekler ve Toltekler olmak üzere bir pek çok kıızılderili topluluğu yaşamaktaydı. (Maya İmparatorluğu'nun kuruluşu 987, Aztek İmparatorluğu'nun kuruluşu 1430 yılına dayanmaktadır) Bilindiği gibi, Latin Amerika'nın tamamında yerliler, bölgeye fetihler yoluyla yerleşen Avrupalılar tarafından ya köleleştirilerek ücretsiz işgücü olarak kullanıldılar yada soykırıma uğradılar. Ülkenin 1535'te İspanya'ya bağlı bir genel valilik haline getirilmesinden itibaren, Meksika'da da böyle oldu. “Yeni Dünya'da İspanyol kolonilerinin varlık nedeni, İspanyol Krallığı'na gerekli ekonomik desteği sağlamaktır. 1810'da başlayan bağımsızlık savaşına kadar, Meksika'daki madenlerde (İspanya için) altın ve gümüş çıkarıldı”⁸¹

Meksika, Latin Amerika ülkeleri içinde, bağımsızlığı en eskilere dayanan, sömürgeci dönemi en kısa süren ülkelerden biridir. Bağımsızlığın kazanılmasının ardından, kısa süren iki imparatorluk dönemi yaşamıştır. I. Meksika İmparatorluğu; 19.yüzyılın başından itibaren güçlenen bağımsızlık hareketinin içinden olmayan, Meksika'da bir criollo subay olan Agustín de Iturbide ve ordusunun, Napoleon Bonaparte'ın 1808'de İspanya'yı işgalinin ve ardından 1814'te İspanya'daki siyasi durumun etkisi sonucu, Mexico'da on sekiz ay süren yönetimini tanımlamak için kullanılır. II.Meksika İmparatorluğu ise, III.Napoleon'nun Meksika'yı işgalinin ardından başlayıp, işgalci gücün yöneticisi olarak görevlendirilen Avusturya arşidükü Maksimilian'ın idamına kadar sürecek bir iç savaş dönemidir

Köylü devrimlerini, 19.yüzyılda işgalci güçlere karşı başlayan, Hidalgo y Costilla ve Jose Maria Morelos'un* önderliğinde süren savaş ve bağımsızlığın ardından, 20.yüzyıl başında Porfirio Diaz'ın başkanlığı döneminde köylülerin topraksızlaştırılarak, fiilen köleleştirilmesine karşı, ülkenin güneyinde Emiliano Zapata ve kuzeyinde Pancho Villa önderliğinde süren savaşlar şeklinde iki döneme ayırmak mümkündür. “Emiliano Zapata, Morelos eyaletinde, Porfirio yönetimi sırasında ellerinden alınan toprakları, toprak soylularından geri almak isteyen köylü hareketine

⁸¹ A.g.e.466

önderlik etmekteydi... kuzeyde, Pancho Villa, emekçilerden ve rençberlerden oluşan bir ordunun başındaydı”⁸²

Zapata ve Villa’nın önderlik ettiği devrimci hareketle eşzamanlı olarak, bazen bu devrimci hareketten yardım alarak süren ve ülkenin başkanlarından gelen reformcu hareketler de mevcuttu. “Anayasacılar olarak da bilinen bu hareketin ilk lideri Francisco Madero’dur; ancak eski bir Porfist komutan olan Huerta tarafından devrilir ve bunun üzerine Huerta’ya karşı ikinci Anayasacılar hareketi başlar. Bu kez önderleri kuzeyli bir avukat olan Venustiano Carranza’dır. Tüm bu süreçlerde “...Emiliano Zapata’nın sergilediği tavır hiç değişmez”⁸³ Bu çerçevede, reformcu hareketin ve bu harekete önderlik eden Meksika başkanlarının, köylü devrimiyle rekabeti, hatta bu hareketi bir tehlike olarak görmeleri de söz konusu olmuştur. Bu çelişkinin en önemli örneklerinden biri, Zapata’nın, başkan seçilmesine destek verdiği Madero’yu, toprak reformu konusunda ihanetle suçlayarak, 1911’de Ayala Planı adı verilen kararları beyan etmesinin ardından yaşanır. Bu metin, Zapata’nın ve yandaşlarının manifestosudur ve Madero’nun iktidara geldikten sonra, Diaz yönetiminin sona erdiğini beyan ettiği San Luis Planı’nın köylülük ve sosyal adaletle ilgili eksiklerine karşı hazırlanmıştır. Planda, eski başkanlardan Juarez ve kilise mallarını kamulaştırması yüceltilerek, büyük toprak sahiplerinin topraklarının bir kısmının kamulaştırılıp yoksullara dağıtılması istenimiştir.*

Zapata ve yandaşları, ülkede yeniden Diaz dönemindeki gibi bir despotizmin oluşmasının önlenmesi için, halkın yönetime doğrudan katılabileceği bir yönetim yapısı önerisinde bulunmaktaydı. Bu düşünceye göre ülke komünlerden oluşmalıydı, merkezi devleti, vergi toplaması nedeniyle sömürünün bir tarafı olarak görmekteydiler. Aşağıdan yukarıya bir yönetim yapısı önermekteydiler:

*Hidelgo ve Morelos bugün Meksika Birleşik Devletleri’nde iki eyaletin adlarıdır

⁸² Gabriel A. Almond, G.Bingham Powell Jr, Kaare Strom, Russel J. Dalton, **Comparative Politics Today**, Longman,1999, s.468

⁸³ İlker Özünlü, Zapatizm ve Alternatif Siyaset Yapma, **Birikim-Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Mart 2006,sayı 203, s.73-74

*bkz. **Plan de Ayala** 8. ve 9. maddeler, <http://latinamericanhistory.about.com>

“Görevliler, sadece bir yıllığına seçilecek, yeniden seçilmeleri için iki yıl beklemleri gerecekti. Belli bir belediye sınırı içinde yaşayanlar, kendilerini ilgilendiren bütün önemli meselelerde yer alabilecek ve oylama yapabilecekti...oy çokluğuyla karar alınacak...azınlıkta kalanlar, diledikleri zaman kayıtları inceleme, hesapları kontrol etme, hatta gerekli gördüklerine dava açma hakkına sahip...”⁸⁴ olacaktı.

3.3.1.1.Hidelgo ve Devrim’in İlk Adımları

Hidelgo, Meksika Devrimi tarihin ilk anılan isimlerden, ilk devrimci adımı atanlardan biridir. Dolores adında küçük bir köyün Miguel Hidelgo y Costilla adlı rahibinin, sömürgeci güçlere karşı bir başkaldırıyı yönetmesi, Meksika Devrimi’ni 19.yüzyıl başlarına dayandırmamızı sağlar. Fransız Devrimi’nden yirmi bir yıl gibi oldukça kısa süre sonra, Fransız Devrimi’ne benzer bir sınıfsızlık amacı taşıyan (Fransa’dan bir okyanus kadar uzakta olan) bu başkaldırı, kentteki tüccar sınıfından gelmemektedir.

1810 yılında, Hidelgo’nun yerlilere yaptığı, İspanyollar’a karşı ayaklanma çağrısı, tarım ve maden işçilerinin de katılımıyla bir bağımsızlık savaşına dönüşmüştü. Bu savaş, İspanyol güçleri karşısında yenilgiyle sonuçlanmıştı. Yenilginin en önemli nedenlerinden birinin, bu başkaldırının criollo*lar tarafından desteklenmemesi olduğu düşünülür. Çünkü criollo’lar, sömürgeci gücün kurumlarını kendi çıkarları açısından daha uygun bulmaktaydı. Hidelgo’nun sömürgeci güçler tarafından idam edilmesinin ardından, ayaklanın önderliğini onun yardımcısı olan ve yerli halktan gelen, Jose Maria Morelos sürdürmüştür. Morelos’un önderliğindeki ayaklanma, ırksal ayrıcalıkların kaldırılması isteğinin yanı sıra, Meksika Devrimi’nin temel davalarından biri olan toprak reformunu da kapsayacaktı.

⁸⁴ A.g.e.76

* Criollo’lar, sömürgeci güçler tarafından, yerli halka kıyasla daha hoş görülürlerdi. Daha çok ticaretle uğraşırlardı. Criollo’ların bir kısmı bağımsızlık taraftarıydı ama ayaklanmanın neden olduğu genel şiddet olaylarından memnuniyetsizlerdi

3.3.1.2.Bağımsız Meksika’da Demokrasi Hareketleri

İspanya’da 1814’te tahta çıkan VII.Ferdinand’ın baskıcı politikası nedeniyle İspanya’da krallığa karşı süren ayaklanmaların, Meksika’da krallığa karşı süren bağımsızlık mücadelesiyle eş zamanlılığı, 1821’de Meksika’nın bağımsızlığını kazanmasına yardımcı oldu

Bağımsız Meksika’nın demokrasiye geçişten önceki siyasal yaşamında bir de caudillolardan* ve caudilismo kültüründen bahsetmek gerekiyor. 1855’e kadar birkaç kez cumhurbaşkanılığı yapan Santa Anna ve 1876-1911 arasında ülkeyi yöneten Porfirio Diaz, bu kültürün criollo kökenli yöneticilerdir. Ancak bu dönemde Benito Juarez gibi, yerli halktan gelen, sivil ve özgürlükçü bir başkanın varlığı, kısa bir süre öncesinin sınıfsal şartlarından oldukça farklı bir noktaya gelindiğin göstergesidir.

Porfirio Diaz, adil olmadığı düşünülen seçimlerle iş başına gelmiş, Meksika’da otuz dört yıl, yerli halka ait toprakları, büyük toprak sahiplerine vermekten çekinmeyen, yabancı şirketlere geniş ayrıcalıklar tanıyan ve bu yüzden ABD tarafından da desteklenen otoriter bir yönetim kurmuştu. Bu otuz dört yıl içinde Meksika’da grevler ve işçi hareketleri (1906 Cananea grevi, 1907 Rio Blanka grevi) köylü ayaklanmaları (1885 ve 1898’de Yaquis ayaklanmaları) varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Halk, Diaz’ı iktidara getiren seçimlerin hileli olduğunu ve Meksika’nın gerçek ve açık bir seçimle demokrasiyle tanışması için önce Diaz’ın mutlak otoritesinin yıkılması gerektiği düşünmekteydi. Bu düşünce, iki köylü hareketi liderinin, Pancho Villa’nın, Zapata’nın ve yandaşlarının önce kuzeydeki ve güneydeki kentleri ve eyaletleri, ardından Mexico’yu kuşatmalarıyla başlayan bir devrimci eyleme neden olmuştur. Ardından, Villa ve Zapata’nın desteğini alan Francisco Madero ve yandaşlarının 1911’de Mexico’yu kuşatmasıyla Diaz yönetimi yıkılmıştır. Bu olayın ardından yapılan seçimde başkan seçilen Madero, başkan ve başkan yardımcılarının, bu görevlere ikinci kez aday olmasını yasaklayan bir karar çıkarmıştır.

*Otoriteryan yönetimlerin başındaki askeri liderler.

Madero, demokrasiye inancı olan bir başkandı. İşçi ve köylü sınıfı için sosyal reformlar yapılması taraftarıydı (Casa del obrero mundial; 1912'den, Madero döneminden beri Meksika'da süregelen bir anorko-sendikalist hareket mevcuttu) O yıllarda Meksika ordularının komutanı olan Victoriano Huerta'nın, Pancho Villa için istediği idam cezasını engellemiştir. Ancak Meksika Devrimi'nde köylü ayaklanmalarının en önemli isteği olan toprak reformunu, Diaz'ın devrilmesinde bu hareketin öncülerinden olan Pancho Villa'dan aldığı yardıma ve Emiliano Zapata'nın ısrarına karşın parlamentoya getirmeyi reddetmiştir.

1913 yılında Porfirio Diaz'ın yeğeni olan Felix Diaz, Victoriano Huerta'yla, Madero'dan gizli bir işbirliği içinde (bu konuda Meksika'da dönemin ABD büyükelçisinden de yardım alındığı söylenir) Meksika'nın merkezi cephaneleri olan La Ciudadela'yı kuşatmış ve Madero'nun tutuklanmasını istemiştir. Kuşatma sırasında, Huerta tarafından tutuklanan Madero kurşuna dizilmiştir.* İlk adil seçimle iktidara gelen Madero'nun, trajik ve kanlı olaylarla devrilmesi, Pancho Villa ve Emiliano Zapata'nın öncülük ettiği savaşın sürmesine neden olmuştur.

Bu olaydan sonra Villa ve Zapata'dan destek alarak başkan seçilecek olan Carranza, Madero döneminde senatörlük yapmış bir siyasetçiydi. Madero'nun tutuklanmasının ardından, senatör olarak seçildiği bölgede devrimci bir hareket başlatmıştı. Kuzey'deki köylü hareketinin lideri olan Pancho Villa ve Güney'deki köylü hareketinin lideri olan Zapata'yla ittifak yaparak, iktidara gelen Huerta'yı tanımadığını açıklamıştır. Carranza'nın, Huerta'ya karşı yönettiği harekette, 1913'te ABD-Meksika arasında yaşanan bir uluslararası ilişkiler krizinden** yararlanarak, ABD'den silah yardımı aldığını da belirtmek gerekir. (Huerta da İngilizler tarafından destekleniyordu ancak I.Dünya Savaşı'na giden siyasi durum, bu desteğin kesilmesine neden olmuştu) ABD'den alınan silahlarla, Mexico bu kez Carranza ve

*Bu kuşatma (Madero'nun idamına kadar) on gün sürdüğü için, Meksika tarihinde 'La decena tragica', trajik on gün olarak anılır.

**1913'te Meksika'nın Tampico limanda bulunan ABD gemisindeki denizcilerin tutuklanmasıyla oluşan bir kriz ve dönemin devlet başkanı Huerta'nın ABD'nin özür isteğini reddetmesiyle gerilen ilişkiler.

yandaşları tarafından kuşatılmış ve Huerta istifa ederek, Profiro Diaz gibi Meksika'yı terketmişti. Carranza'nın ABD'den aldığı yardımın sadece devrimi gerçekleştirmek için verilen bir karar olduğunu, 1915'te gerçekleştirdiği toprak reformundan,* ekonomiyi dışa bağımlı olmaktan çıkarmak için reformlar yapacağını açıklamasından -bu nedenle ABD'li şirketler tarafından bir tehdit olarak algılanmasından- ve Huerta'nın devrilmesinden sonra ABD'nin Vera Cruz'u işgalini protesto etmesinden anlıyoruz.

Meksika'nın resmi yönetiminde hiçbir zaman yer almamış olan, kuzeyde ve güneyde köylülerin ve yerlilerin ellerinden alınmış toprakların geri verilmesi için yapılan silahlı eylemlere liderlik eden, Pancho Villa ve Emiliano Zapata, önce sadece yabancılar ve işletmeleri elinde tutan küçük bir azınlık tarafından, daha sonra, başkan olmasına destek verdikleri Carranza tarafından bir tehlike olarak algılandı. Zapata, Carranza tarafından öldürüldü. Pancho Villa ise ülke yönetiminin yasadışı lideri gibiydi. Zapata'nın liderliğindeki hareket, kızıldevrililerden topraklarının alınmasına duyulan öfkeyle başlamıştır. Her iki hareketin, ayaklanma kültürü yerlilerin katılımı ve etkinliği açısından Amerika tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır. “Yüzyılın ilk büyük aşağıdan yukarıya devrimi”⁸⁵ olan Meksika devrimi, etkisi ve kalıcılığı açısından hem Latin Amerika tarihinde, hem de genel olarak devrimler tarihinde önemli bir milattır.

*Diaz döneminde, 1890'da bir kararnameyle köylülerin topraklarına el konmuş ve bu topraklar büyük ölçüde yerli ve yabancı işletmecilere satılmıştı. Yine Diaz döneminde yeraltı madenlerinin işletmeleri yabancı işletmecilere verilmişti. Madero'nun da, ülkedeki yabancıların ekonomik gücüne ve girişimlerine ters bir politikası olmadı. Yabancıların Meksika ekonomisinde üstün bir konumları; özellikle ABD'li iş adamlarının çok sayıda yatırımları ve bütük çiftlikleri vardı. Toprakların satılması, o dönemde büyük çoğunluğu köylü olan Meksika halkını aynı zamanda topraksız hale getirmişti. Toprak reformunun Meksika Devrimi tarihinde en önemli rolü oynamasının nedeni buydu. Hem Carranza hem de Pancho Villa, ülke kaynaklarının, özellikle petrolün ulusallaştırılmasını istedikleri için, ABD'de buna karşı Meksika'ya savaş açılması için bir kamu oyu oluşturulmaya başlanmıştı. Hatta 1916 yılında, yine ABD'den Meksika'ya bir askeri çıkarma yapılmıştı. Ancak, I.Dünya Savaşı'nın hızlanması nedeniyle bu askerlerin geri çekilmesine karar verilmişti. Diaz döneminde bu kaynaklar ABD girişimcilerine açılmıştı ve Diaz'ın devrilmesi ABD'li yatırımcılar için bir sorun oluşturmuştu. Bununla birlikte yine Diaz döneminde yaptırılan demiryolu ağının, devrim hareketine yardımcı bir etken olduğunu hatırlamak gerekir. (Meksika Devrimi, **Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi**, Gelişim Yayınları, C:III, 1975, s.231-243)

⁸⁵ Aslı Odman, “Meksika’da Rüzgarlar ‘Sol’dan mı Esiyor?” **Birikim-Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Mart 2006,sayı 203, s.81

3.3.1.3.İlk Anayasa

Meksika’da ilk anayasal gelişmelerin, iki yıldan kısa süren Meksika İmparatorluğu döneminde, Meksika’nın İspanya’dan bağımsızlığını belgeleyen ‘Plan de Iguala’ ile 1821’de başladığını söyleyebiliriz. Bu belgede, Meksika’nın kendi imparatoru olduğu ve İspanya’dan bağımsız bir monarşi olduğu belirtilmekteydi. İspanya’dan bağımsızlığın ardından, 1824’teki ilk Meksika Birleşik Devletleri Anayasası, İspanya Anayasası örnek alınarak hazırlanmıştı.

1850’lerde, başkan yardımcısı Benito Juarez’in öncülüğünü yaptığı, büyük çiftliklerin bölünmesi ve herkesin yasalar karşısında eşit olması yolunda yürütülen siyasetin sonucunda, 1857’de yürürlüğe giren ilk modern Meksika Anayasası’nın yürürlüğe girmesi, toprak sahipleri tarafından engellenmeye çalışılmış ve bir iç savaşa neden olmuştu. Bu anayasada ilk kez konuşma özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, basın özgürlüğü ve eğitimin dinden uzaklaştırılması tanımlanmıştı. 1857’ye kadar yazılan anayasalarda, katolik kilisesine bağlılık vurgusu vardı. Juarez’in kiliseye ait toprakların da dağıtılmasına yönelik siyaseti, büyük toprak sahiplerinin yanı sıra kilisenin de tepkisini çekmişti. 1857’de başlayan iç savaş, 1862’de III.Napoleon’un Meksika’yı işgaline kadar sürecek; Napoleon’un işgalinin ardından, işgalci güçlerin yöneticisi olarak görevlendirilen Avusturya arşidükü Maximilian, Benito Juarez’in ve yandaşlarının açtığı yeni bir savaşın tarafı olacak ve yenilgisinin ardından idam edilecekti.

1917 yılında, bir kurucu meclis tarafından Queretoro şehrinde, Meksika’nın bugün de yürürlükte olan anayasası yazıldı. Bu anayasa, Meksika’da toprak sahibi olmayı kurallara bağlıyor, başta petrol olmak üzere yeraltı kaynaklarını ulusallaştırıyordu. İşçi haklarını koruyan maddeler içeriyordu. “1910-1917 yılları arasındaki devrim sürecinin işbirlikleri, çatışmaları ve iktidar mücadeleleriyle şekillenen devlet inşa sürecinin ardından, 1930 yılında ‘devrimin partisi’ olarak ilan edilen Ulusal Devrimci Parti (Partido Nacional Revolutionario,PNR) kuruldu. 2000 yılı başkanlık seçimlerine kadar iktidarda kalan partinin adı 1938’de Meksika Devrim Partisi (Partido de la Revolucion Mexicana,PRM) sonra Kurumsal Devrimci Parti (Partido Revolutionario

Instutucional, PRI) olarak değiştirildi”⁸⁶ 1936’da bugün hala geçerli olan Sanayi ve Ticaret Odası Kanunu çıkarıldı. Yine 1936’da Meksika İşçiler Konfederasyonu (La Conferederacion de Trabajadores de Mexico) 1938’de Ulusal Köylü Konfederasyonu (La Confederacion Nacional Campesina) kuruldu.

Yaşam hakkı ve kişisel hakların yasayla ihlalini önlemeye yönelik çalışmalar da eskidir. “Anayasa şikayetinin Latin ülkelerindeki adıyla 'amparo', Latin Amerika'da ilk olarak Meksika tarafından anayasaya alınmıştır. Amparo,1857 tarihli anayasayla Meksika hukukuna girmiş ve 1919, 1936 ve1951'de çıkanlan yasalardan sonra bugünkü halini almıştır. Meksika'daki anlamıyla amparo, anayasayla güvence altına alınmış olan insan haklarının korunmasında kullanılan hukuki yollardan biridir”⁸⁷

Meksika’nın çağdaş demokrasiye geçiş deneyiminde sınıfsal yapısına baktığımızda, Fransa yada ABD’deki gibi güçlü bir burjuvaziye rastlamayız. Burada mücadele sömürgeci güçlerle (çiftlikler ve maden işletmeleri büyük ölçüde yabancı şirketlere yada Meksika’daki çok küçük bir azınlığa aitti) köylülük arasındadır.

Carranza döneminde başlayan, köylülere topraklarının geri verilmesi politikası, 1934-1940 yılları arasında iktidarda olan Cardenas döneminde son kez, (ancak dağıtılan toprağın miktarı artarak) devam etmiştir.

⁸⁶ Aylin Topal, Meksika’nın Neo-librealleşme ve Demokratikleşme Süreçlerinin Kesişim Kümesi:Yerelleşme Reformları, **Praksis-Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi**, Kış-Bahar 2006, sayı 14, s.156

⁸⁷ Hector Fix-Zamudio’dan aktaran, Ece Göztepe, **Anayasa Şikayeti**, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 530, Ankara, 1988 s.48

3.4.Brezilya: Dünyanın Güneyi

“Brezilya dünyada (yüz ölçümü açısından) beşinci büyük ülke, üçüncü en büyük nüfuslu demokrasi ve (gelir dengesizliğini ve neo-liberal politikaların olumsuz etkisini unutmamamızla beraber) dokuzuncu büyük ekonomidir”⁸⁸ Başkenti Brasilia’dır; ancak bilindiği gibi başlıca kentleri, Brasilia’dan çok daha büyük olan Sao Paulo ve Rio de Janerio’dur. Portekizliler tarafından, 16.yüzyılın başında işgal edilmiştir ve 1534’ten itibaren kolonileştirilmiştir. Ülkede bundan önce, Meksika’dakinden farklı olarak büyük, merkezi bir imparatorluk bulunmamakta, çoğunluğu Guarani olan, dağınık ve çeşitli kabileler bulunmaktadır. Latin Amerika ülkeleri içinde Portekiz’in sömürgesi olmuş tek ülkedir. Bugün, anadilin Portekizce olduğu tek Güney Amerika ülkesidir. Hem nüfus, hem yüzölçümü bakımından Güney Amerika’nın en büyük ülkesidir, doğusunda Atlantik Okyanusu’na kıyısı vardır, Ekvador ve Şili hariç, tüm Güney Amerika ülkelerine komşudur. 189.3 milyonluk nüfusunun %70’ini katolikler oluşturmaktadır, dünyada en büyük katolik nüfusunun yaşadığı ülkedir, “Buna karşın (sosyal hayatta) dinin etkisi, diğer katolik ülkelere kıyasla düşüktür...(Brezilya’da) dini ve ahlaki anlaşmazlıklar, geçtiğimiz yüzyılın belirgin sorunları arasında yer almadılar, siyasi ve ekonomik hayatı etkilemediler.”⁸⁹

Brezilya, yirmi altı eyaletten ve bir federal bölgeden oluşan, federal bir cumhuriyettir. Demokratik temsil, partilerin temsilci ve başkan adayları arasından, dört yılda bir yapılan genel seçimlerle gerçekleşir. Yasama, iki meclisli bir yapıya sahiptir. Dört yılda bir yapılan temsilciler meclisi seçimleri dışında, sekiz yılda bir senato seçimleri yapılmaktadır.⁹⁰ Senato üyelerinin görev süresi sınırlıdır. Pek çok federal ülkede olduğu gibi, yargının en üst kurumu federal yüksek mahkemedir.

⁸⁸ Gabriel A. Almond, G.Bingham Powell Jr, Kaare Strom, Russel J. Dalton, **Comparative Politics Today**, Longman,1999, s.515

⁸⁹ A.e 515-524, nüfus 2007 verileri, bkz. Esin Şen, “**Brezilya Ülke Raporu**”, T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhacatı Geliştirme Etüd Merkezi, (Çevrimiçi) <http://www.dtm.gov.tr>, 17 Aralık 2009

⁹⁰“**The National Congress of Brazil**”, Brezilya Parlamentosu Resmi Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www2.camara.gov.br/english/> 26 Aralık 2009

Ülkede başlıca üretim tarım ve hayvancılık, ardından kağıt (ağaç), deri ve metal üzerinedir. “Brezilya’da bugün on sekiz milyon sendikalı işçi bulunmaktadır...İçlerinde en büyüğü (bugünkü başkan Lula de Silva’nın da çalıştığı) Sao Paolo’daki Metal İşçileri Sendikası’dır”⁹¹ De Silva, “...1970’lerin ortasında, ‘yeni sendikacılık’ın Brezilya’daki ana figürüydü”⁹²

3.4.1.İmparatorluk Erkinin Sona Erişi

Napeleon’un 1807’de Portekiz’i işgal etmesi sonucu Rio de Janerio, Portekiz İmparatorluğu’nun merkezi haline getirtmişti. Brezilya’nın bağımsızlığını elde etmesi bundan on üç yıl sonra, Portekiz imparatoru Dom Juao’nun, imparatorluğun merkezini Lizbon’a geri taşımak istemesinin ardından gerçekleşir. Aslında bundan önce de 1788’de, Brezilya’daki Portkekizli yöneticilere karşı (Tirendentes adlı bir lider yönetiminde) bir ayaklanma mevcuttu ama, 1821’de Fransız işgalinin sona ermesinin ardından, merkezin Lizbon’a geri taşınması neticesinde, Brezilya’nın yeniden sömürge konumuna gelecek olması, bu ülkenin halkı tarafından kabul edilemez bir karar oldu. Üstelik bundan kısa bir süre önce, Brezilya imparatoru tarafından, Portekiz ve Brezilya’nın iki eşit ülke olduğu ilan edilmişti. Bu kısa süren başkentlik dönemi Rio de Janerio’da, hem kraliyet ailesinin yaşamasına hem de yönetim merkezi olmasına uygun hale getirilmesi açısından, diğer Latin Amerika kentlerinden önce, hızlı bir gelişme başlatmıştır.

Dom Juao’nun Lizbon’a dönüşünün ardından, Brezilya’da genel vali olarak kalan oğlu Dom Pedro, halkın tepkisinden aldığı güçle ve (Meksika’da Huerta’nın devrilmesinde olduğu gibi) İngiltere’nin askeri desteğiyle, Brezilya’ya savaş açtı. Böylece yaklaşık üç yüz yıllık sömürgeci döneminin sonu başlamıştı.

⁹¹ A.g.e 536

⁹² Alfredo Saad-Filho, “Lula Seçimlerinin Politik Ekonomisi”, Çev. Anıl Duman,

1822’te Portekiz’den bağımsızlığın ilan edilmesinden, 1889’da cumhuriyetin kuruluşuna kadar süren Brezilya İmparatorluğu döneminde de ekonomi, önemli ölçüde ABD’de olduğu gibi plantasyonlar üzerine kuruluydu. Bununla beraber Rio, Meksika kentleri gibi, yabancı sanayicilerin, sermaye sahiplerinin, özellikle İngiliz tüccarlarının ilgi odağıydı. Ama yine de tarımın, ekonominin en önemli alanı olduğunu belirtmek gerekir. Barrington Moore’un analizinde, İngiltere ve ABD’nin demokrasiye geçişinde pamuğun, Fransa’da şarabın üretiminden gelen kazancın, sınıflar arasında bölüşümünün önemli inceleme alanlarından biri olmasından hareketle, Brezilya’da kahve üretimi ve dışsatımının (bu ülkelere benzemeyen bir şekilde) ülkenin siyasi hayatında çok önemli etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu tarım için gerekli işgücünün bulunmasında, Meksika’da olduğu gibi yerli halkın köleleştirilmesi ve ABD’de olduğu gibi, Afrika’dan köle getirilmesi yollarına gidilmiştir. Ancak köleliğe dayalı üretimin kullanılması sürecinin ABD’ye benzemeyen yönü, Brezilya’da sınıflar arası adaletsizlik ve sınıfsal ayrıcalıklar karşısındaki tepkilerin ve ayaklanmaların, sömürgeciliğin erken dönemlerinden itibaren köle sınıfından gelmesiydi.

3.4.2. Brezilya’nın Demokrasiye Geçiş Sürecinde Devrimci Köle Ayaklanmaları

1600’lerden itibaren, (köle ticaretinin başlamasından yaklaşık elli yıl sonra) köleleştirilmiş yerlilerle, Afrika’dan gelen kölelerin plantasyonlardan kaçarak gerçekleştirdiği işbirliği sonucu, Quilimbo özgür bölgelerinin kurulması Brezilya’daki ilk önemli köle ayaklanmalarıdır.* Bunlardan en önemlisi olan, 1605 yılından kurulan Qilimbo dos Palmeres’tir. (Palmares özgür bölgesi) Alagoas eyaletinde kurulan bölge, sömürgeci güçlere karşı gerçekleşen savaşlarla, elli yıl süreyle korunmuştur. Bu durum, Palmares’i, Brezilya’nın siyasi tarihinde, hem

*Kaçan köleler, maroon toplulukları diye adlandırılan toplulukları oluşturmuşlar ve sömürgeci güçlere karşı yapılan savaşlarla, Brezilya siyasi hayatında önemli bir aşama olmuşlardır. Maroon köylerine genellikle Quliombos denirdi. Özellikle Bahia ve Pernambouc bölgelerinde, sömürgeci güçler ve ayrıcalıklı sınıflarla, Brezilya tarihinde önemli yeri olan uzun süreli savaşlar gerçekleştirmişlerdir

eyaletinde kurulan bölge, sömürgeci güçlere karşı gerçekleşen savaşlarla, elli yıl süreyle korunmuştur. Bu durum, Palmares'i, Brezilya'nın siyasi tarihinde, hem sömürgeciliğe hem de sınıfsal ayrıcalıklara karşı yapılan savaşın önemli bir merkezi haline getirmiştir.

19.yüzyıla ve Brezilya İmparatorluğu dönemine gelindiğinde, 1807'de ve 1814'te başlayan köle ayaklanmalarında, limanlarda çalışan kölelerin, limanları yaktığı eylemler gerçekleşmiştir. 1835'te, 19.yüzyılın belki de en önemli köle ayaklanması olan Male ayaklanması, Brezilya'nın Salvador da Bahia kentinde yaşanmıştır. Belediye binasının ve kent hapishanesindeki silahları ele geçirmek için subay kışlasının köleler tarafından yakıldığı bir eylemdir. Ancak imparatorluk güçleri tarafından bastırılmış ve isyancı kölelerin idamıyla sonuçlanmıştır. Male ayaklanması dışında, 1833-1836 yılları arasında süren Cabanda Ayaklanması, 1843-1845 arasında Frappolar Ayaklanması ve 1838-1841 yılları arasında Pareira ayaklanması, köle ayaklanmalarının Brezilya tarihinde yıllar süren eylemler olduğunu göstermektedir. Tüm bunlar olurken, Quilombo toplulukları plantasyonlara yaptıkları baskınlarda tarlaları yakıyor ve köle sahiplerini öldürüyordu.

Brezilya'nın Portekiz'den bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, hem Portekiz'den gelen tüccarların, Brezilya'da kendilerini güvende hissetmeyerek, Portekiz vatandaşı olarak kalma isteği, hem de plantasyon sahiplerinin, köle isyanlarının tehlikesine karşı yönetimi güçsüz olmakla suçlaması sonucunda, 1824'teki ilk anayasayla, meşrutiyete geçilmişti.

1888'de köleliğin yasaklanmasını sağlayan Altın Yasa'nın (Lei Aurea) çıkarılmasına gelen süreci etkileyen pek çok nedenden bahsetmek mümkündür. Barrington Moore'un ABD'de özgür emekle kölelik arasındaki maliyet farkının çok açık olmayacağı yönündeki savına karşın, Brezilya'da, özellikle bağımsızlıktan sonra Avrupa'dan gelen göçlerle, özgür emeğin maliyetinin, köle satın alıp çalıştırmaktan çok daha düşük olduğu inancı hakim olmuştur. Bunun dışında, Paraguay'la yapılan savaşa gönüllü olarak katılacak kölelerin azad edilmesi, Brezilya'nın, Amerika'da

köleliğin devam ettiği son ülke olması ve İngilere'nin baskısı gibi çok sayıda neden mevcuttur.

İlk olarak 1871'de kölelerin çocuklarının, sekiz yaşından yirmi bir yaşına kadar, annelerinin efendisine hizmet etmeleri şartıyla azat edilmesini öngören bir yasa çıkarılmıştır. Ardından bir başka 1885'te yeni bir yasayla, altmış beş yaşını dolduran köleler azat edilmiştir. Bu iki yasada, maliyetin göz önünde bulundurulduğu açıktır. Son olarak, Brezilya'da köleliği yasaklayan 'Altın Yasa' 1888'de, cumhuriyetin kurulmasından hemen önce, imparatorluğu vekil olarak yönetmekte olan Prens Isabel tarafından imzalanmıştır.⁹³ Gerçekten de, özgür emekçi olan göçmen işçilerin, oldukça düşük ücretlerle çalışıp, istendiği zaman işten çıkarılabiliyor olmaları açısından, 'bandeirantes'lerden* satın alınan ve plantasyonda yaşayan kölelerden daha az maliyetli olmaları, tüm nedenler içinde en baskınıdır.

Köleliğin yasaklanmasını sağlayan yasanın hazırlanmasında, imparatorluk yönetiminin artık gücünü yitirmeye başlamış olmasının da etkili olduğu düşünülmektedir. Bu yasa imzalandığında, imparator II.Pedro, Portekiz'deki bir siyasi krizden yararlanarak, Portekiz tahtında hak iddia etmek ümidiyle Avrupa'daydı. Bu olaydan bir yıl sonra, General Deodoro da Fonseca yönetimindeki cumhuriyetçi bir askeri darbeye, II.Pedro tahttan indirildi. 1899'da kurulan Brezilya Cumhuriyeti'nin yönetim biçimi anayasal demokrasi oldu.

İlk başkanı Deodoro da Fonseca olan Brezilya Federal Cumhuriyeti'nin tarihi (ilk adı Brezilya Birleşik Devletleri'dir) üç askeri darbeye sahne olmuştur. Ancak, Portekiz İmparatorluğu'nun bir parçası olduğu günlerden itibaren ve bundan sonra cumhuriyet yıllarında da Brezilya, tıpkı Meksika gibi, işçi ve köylü sınıflarının ayaklanma kültürünün devam ettiği bir ülkedir. Bugün çağdaş demokrasinin konusu

⁹³ George Andrews, v.d., "The Abolition of Slavery and the Aftermath of Emancipation in Brazil", (Çevrimiçi) <http://www.questia.com/> 3 Kasım 2009

*köle avcıları

olan ülkelerden biri olan Brezilya’da, yasalar önünde eşit topluma geçişte, ABD’dekine benzer bir burjuvazi-aristokrasi savaşından söz edilemez. Ayrıca ‘geçmişten devrimci bir kopuş’ un yaşanması için bu savaşın tarafı olabilecek büyük bir burjuva sınıfının varlığından söz edilemez. Son olarak, Brezilya’da köleler ABD’dekinden farklı olarak, geniş çaplı ayaklanmalar ve savaşlarla, ülkenin siyasi yaşamında önemli bir taraf olmuştur.

Barrington Moore’un, ABD’de köleliğin kaldırılmasına sürecinin sadece ahlaki olduğunu düşünmenin gerçekçi olamayacağı gibi, sadece ekonomik kökenli olmadığı görüşüne, hem ABD hem de Brezilya tarihi için katıyoruz. Ücretli-özgür emek ve köleliğin maliyet kıyaslaması dışında, Brezilya İmparatorluğu’nun ilk yıllarından itibaren kurulan üniversitelerde, öğrencilerin Fransız Devrimi’nden, etkilenmiş olması, eşitlik düşüncesinin, toplumun aydın kesiminde de oluşmaya başlamasına neden olmuştur.

3.4.3.Cumhuriyet Yıllarından Günümüze, Demokratik Haklar İçin Ayaklanmalar

Cumhuriyetin kurulmasının ardından, işçi ve köylü sınıfında, geçmişten miras kalan ayaklama kültürü varlığını korumuştur. Avrupa’dan göç eden ‘düşük maliyetli özgür emekçiler’in de katılımıyla, ilk olarak Sao Paulo’da işçi grevleri ve gösteriler gerçekleşmiştir. Bu olaylardan üç yıl sonra, 1922’de Brezilya Komünist Partisi kurulmuş ve bu partiye danışmanlık yapmakta olan Luiz Carlos Prestes* 1924’te, hükümetteki kahve yöneticileri oligarşine karşı, Brezilya tarihinde ‘uzun yürüyüş’ olarak adlandırılan, ülke çapındaki isyanın yöneticilerinden biri olmuştur. 1929’da

* Luiz Carlos Prestes, Brezilya Komünist Partisi’nin başkanlığını da yapmış genç bir subaydı.Kahve yöneticileri oligarşisine karşı, yandaşlarından oluşan bir orduyla 1924’te gerçekleşen isyanın; ‘uzun yürüyüş’ün önderliğini yaptı. (**Luis Carlos Prestes, 92, Brazilian Communist**, (Çevrimiçi) <http://www.nytimes.com/1990/03/09/obituaries/luis-carlos-prestes-92-brazilian-communist.html>, 6 Nisan 2009) Arjantin’e sürgün edilmesinin ardından, 1931’de Sovyetler Birliği’nde Komintern toplantılarına katıldı ve burada Troçkist düşüncelerden etkilendi. Komintern’in Latin Amerika görevlisi olarak 1935’te Brezilya’ya gizlice girdi burada Ulusal Kurtuluş İttifakı (ANL, Alianco Nacional Libertadora) adlı örgütün başkanlığını yaptı (Stanley E. Hilton, **Brazil and Soviet Challenge:1917-1947**, Ed.by W. Richardson (Çevrimiçi) <http://www.jstor.org/pss/2166146>, 11 Kasım 2009)

Brezilya Genel İşçi Konfederasyonu örgütünün kuruluşu ve yine toprak sahiplerinin yönetimdeki gücüne karşı, 1930 Tenentismo Hareketi, cumhuriyetin ilk yıllarına damgasını vuran olaylardır. Yine cumhuriyetin ilk yıllarında, 1932’de kadınlara oy hakkı verilmesi, Brezilya’yı bu konuda Avrupa ülkeleriyle çağdaş kılmaktaydı.

“Elbette, demokratikleşme, tüm ülkede hükümetin neo-liberal politikalarına karşı çıkan ve hakları için yoksulların mücadelesini örgütleyen, yeni bir işçi, köylü ve halkçı hareketin yükselişine imkan verdi. Yaklaşık on milyon ücretlinin örgütlendiği CUT’de* 1970’li yılların sonlarında boy veren bağımsız ve sınıfçı yeni sendikacılık, büyük toprak sahiplerinin ekilmeyen arazilerini işgal etme insiyatifiyle** tarımsal reformdan yana milyonlarca köylüyü harekete geçiren Topraksız Kırsal Emekçiler Hareketi-MST ve nihayet Emekçiler Partisi PT, bu hareketin parçaları...’ oldu.⁹⁴

1979’da başlayan ‘Topraksız Kır İşçileri Hareketi-MST’ (Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra) yüzbinlerce köylünün ve kır işçisinin, toprak mülkiyetindeki büyük eşitsizliğe karşı, kapitalist olmayan, adil ve yeni bir tarım reformu talep ettiği bir örgütlenmedir. Bu harekette, yoksullar “...artık şefkat ve yardım bekleyen mağdurlar değil, kendi tarihlerinin öznelere, kendi özgürlüklerinin aktörleri...”dır.⁹⁵ Ekilmeyen arazilerin topraksız köylüler ve tarım işçileri tarafından işgaliyle gerçekleşen eylemleri, çoğu kez polis tarafından bastırılmıştır. 2002’de başkanlık seçimlerini kazanan PT’nin (Partido dos Trabalhadores –Brezilya İşçi Partisi) adayı Lula da Silva’nın bu başarısında, MST’den aldığı desteğin önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

*CUT, Tüm İşçiler Konfederasyonu, Central Unica dos Trabalhadores, PT’nin kuruluşunun ardından iki örgüt birlikte çalışmaya başlamıştır

**Son bölümde göreceğimiz gibi, Barrington Moore, çağdaş demokrasinin kriterlerinden birinin, mülkiyet haklarının korunması olduğunu ileri sürmektedir. MST elbette bununla çelişen bir harekettir ve bu kriter, sözü edilen bu demokrasinin aslında tercih edilen ekonomik görüşün demokrasisi olup olmadığı sorusunu sordurmaktadır

⁹⁴ Masis Kürkçügil, **Latin Amerika’nın Kaynayan Damarları**, İthaki Yayınları, 1.bs. İstanbul, 2004, s.273

⁹⁵ Michael Löwy, Brezilya’nın Topraksız Kırsal İşçi Hareketinin Sosyo-Dinsel Kökenleri,” **Praksis-Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi**, Kış-Bahar 2006, sayı 14, s.211

“PT, herşeyden önce, gerçek bir işçi sınıfı partisidir...1978 ve 1979 yükselişe geçen dev bir işçi hareketinin...Önce Sao Paulo’nun ABC diye adlandırılan sanayi bölgesine metal işçilerinden başlayan grev dalgası daha sonra çeşitli sektörlerle ve bölgelere yayılmış, 1978 yılında yarım milyon, 1979 yılındaysa üç milyon işçiyi aktif olarak sınıf mücadelesi saflarına çekmiştir. PT, bu işçi hareketinin, (aralarında Lula’nın da yer aldığı) önderlerince 1980 yılında kurulmuştur.”⁹⁶ 2002’de bu partiden aday olarak Brezilya devlet başkanlığına seçilen Lula da Silva, 1979 yılında askeri diktatörlük tarafından tutuklanmış bir işçiydi ve Amerika tarihinde ilk kez bir işçinin başkanlığa seçilmişti.

Bununla birlikte, 2003’teki ‘Porto Alegre Dünya Sosyal Forumu’ Brezilya’yı, sınıfsal ayrıcalıklara karşı adalet isteyen uluslararası toplumsal hareketin gerçekleştiği bir yer haline getirmiştir. 2003 yılında Brezilya, anti-emperyalist ve anti-kapitalist, çok sayıda sivil toplum örgütü, akademisyen, uzman ve aktivistin, ATTAC* gibi neo-libreal politikalarla karşı kurulan uluslararası örgütlerin katılımıyla düzenlenen Porto Alegre Dünya Sosyal Forumu’nun ev sahipliğini yapmıştır. Porto Alegre ‘başka bir dünya mümkün’ söylemiyle toplanan -enternasyonal toplantılarından farklı olarak partilerin değil, sivil toplum örgütlerinin tartıştığı-neo-liberal politikalar ve onların araçları olan IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü’nün meşruiyetinin yeniden sorgulandığı, savaş karşıtı, halkçı, eşitlikçi, anti-kapitalist bir gündem çıkarmıştı.

Tarihsel sürecinde gördüğümüz gibi, Brezilya’da da, çağdaş demokrasiye geçişte, ticari tarımın ardından aristokrasi karşısında güçlü bir burjuvazi bulunmamaktaydı. Bu durum, çağdaş demokrasiye giden yolda güçlü bir burjuvazinin varlığı ön koşulunun ve ‘burjuva yoksa demokrasi de olmaz’ savının kabul edilebilirliğini yeniden düşündürmektedir.

⁹⁶ Sungur Savran, “Brezilya’da Lula Faciası”, **Praksis-Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi**, Kış-Bahar 2006, sayı 14,s 125

*Bu örgüt, sermaye hareketleri için Tobin vergisinin,uluslararası yatırımların istikrarı açısından değil,demokratik kontrol için istemektedir. (**Uluslararası Attac Ağı**, <http://www.attac.org/>)

3.5.Latin Amerika'daki Demokrasi Deneyimlerinin Sınıfsal Boyutu Üzerine

Moore'un, 'çağdaş demokrasiye giden yollar' ayrımıyla incelediği tarihsel süreçler üzerine kurduğu teorik çerçeveye ait kavramların, Latin Amerika'daki demokrasi deneyimlerini ne ölçüde açıkladığını yeniden incelemekten önce, Latin Amerika'daki çağdaşlaşma sürecinin kapitalizm ve burjuvaziyle ilişkisi üzerine karşıt görüşleri savunan 'Bağımlılık Yaklaşımı'ndan ve 'Latin Amerika Kalkınma Okulu'nun 'Yapısalcı' kanadından söz etmek gerekiyor. Bu iki kuram, 'kalkınmanın önündeki engeller'i araştırmak üzerine geliştirilmiştir. Ancak bu süreçte 'ulusal burjuvazi'nin önemi, görüşlerindeki ayrılığın temel noktasıdır. Bu açıdan, bu iki kuramı, siyasal analizlerinden ayrı düşünmek mümkün değildir.

Aslında, hem Latin Amerika Kalkınma Okulu hem de Bağımlılık Yaklaşımı, Latin Amerika'daki siyasal ve ekonomik süreçlerin, anglo-sakson merkez ülkelerinin kuramlarıyla anlaşılmaya çalışılmasını, bir 'bilimsel sömürgecilik' olarak görmektedir. Ancak, Latin Amerika Kalkınma Okulu, ulusal burjuvazinin kurulmasına ve güçlenmesine büyük bir önem atfederken, 'Bağımlılık Yaklaşımı'nın neo-marksist yazarları, burjuvazinin; emperyalizmin önünde hiçbir zaman gerçek bir engel olmadığını hatırlatmaktadır.

Latin Amerika Kalkınma Okulu'nun 1950'li yıllardan itibaren, Raul Prebisch ve Hans Wolfgang Singer öncülüğünde geliştirilen yapısalcı kanadının temel tezi; Latin Amerika'nın tarihsel sürecinde, üretim biçiminin kapitalist olmayan, feodal bir gelişme göstermiş olmasının, çağdaşlaşma sürecini büyük ölçüde olumsuz etkilediği yönündeydi. "Yapısalcılık okulu kuramcılarının, anti-emperyalizm vurgusu güçlü olmakla birlikte, kapitalizmin ekonomik ve siyasi düzenlemelerine karşı olmadıkları, temel dertlerinin, sanayileşmeye engel olduğunu düşündükleri feodalizmle olduğu söylenebilir. Yapısalcılığa göre... merkez ve çevre arasındaki eşitsizlik, uluslararası ticaret yoluyla yaratılır ve derinleştirilir."⁹⁷ Bu açıdan, Latin Amerika Kalkınma Okulu'nun yapısalcı kanadının tezi, Barrington Moore'un; Hindistan'ın çağdaşlaşma sürecine dair,

⁹⁷ Aylin "Topal, Ulusal Kalkınmacılıktan Küresel Neoliberalizme Antiemperyalizm:Latin Amerika Deneyimi", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ekim 2009, sayı 41, s.117

yapısal sorunların baskın olduğu anlayışıyla bazı benzerlikler taşımaktadır. Moore, yabancılar tarafından yönetiliyor olmanın oldukça eskilere dayanmasının, İngiliz yönetimi sırasında da herhangi bir sanayi yatırımı yapılmamış olmasının ve İngiliz ‘üst bey’lerin varlığının; Hindistan’da hem burjuvazinin hem de aristokrasinin güçlenmesini engellediğini ve bu ülkede çağdaşlaşma sürecinin buna göre şekillendiğini öne sürmektedir. Buna karşın, Latin Amerika Kalkınma Okulu’nun yapısalcı kanadı; emperyalizmin ve 20.yüzyıldaki kapitalist gelişme sürecinde, merkez ülkelerle rekabet etmede görece güçsüzlüğün, Latin Amerika’da güçlü bir sanayi burjuvazisinin oluşmasını engellediğini ve bu durumun, Latin Amerika’nın çağdaşlaşma sürecini olumsuz etkilediğini savunmaktadır. Bölgedeki yabancı sermayenin gücünün zayıflatılmasıyla “...modern ve etkin burjuva demokrasisi tesis edilebilecektir...”⁹⁸

1960’lardan itibaren gelişen Bağımlılık Yaklaşımı, “...resmi olarak siyasal bağımsızlığa sahip; ancak gerçekte mali ve diplomatik bağımlılığın ağlarına düşmüş...”⁹⁹ ‘bağımlı ülke’lerin, büyüme kapasitesinin de bağımsız olamayacağını savunan bir yaklaşımdır.¹⁰⁰ Bağımlı devlet, emperyalizmin özel bir türüdür.¹⁰¹

Bağımlılık Yaklaşımı içinde; çağdaşlaşma sürecinde, kapitalist gelişmenin ve burjuvazinin etkisi üzerine görüş farkları vardır. Fernando Henrique Cardoso ve Enzo Faletto, bu yaklaşımın reformist temsilcileridir. “Cardoso ve Faletto’nun eserleri, bu yaklaşımın neo-marksist yazarlarından olan Andre Gunder Frank’in eserleriyle aynı yıllarda basıldı.”¹⁰² Reformist yazarlar, ulusal burjuvazinin güçlenmesinin ve çağdaşlaşma yolunda; ulusal burjuvazi, kır ve kent emekçilerinin işbirliğinin gerekli olduğunu savunmaktadır. Buna karşın, bu yaklaşımın neo-marksist yazarları, “...işçi-

⁹⁸ E.K. Valpy Fitzgerlad’tan aktaran Aylin Topal, A.e. 118

⁹⁹ Ulianov’dan aktaran Ronaldo Munck, “Bağımlı Toplumsal Oluşumlarda Siyasal Yapı ve Sermaye: Brezilya Örneği”, **Latin Amerika’da Militarizm, Devlet ve Demokrasi Dosyası**, Alan Yayıncılık, 1985, s.41

¹⁰⁰ A.g.e.119

¹⁰¹ A.g.e.40

¹⁰² Peter F. Klaren, Thomas J.Bossert, **Promise of Development**, Westview Press,1986, s.149

köylü dayanışmasının önderliğinde yapılacak sınıf mücadelesinin, bağımlılığın kırılmasında en önemli unsur olduğunu öne sürerler”¹⁰³ İki yaklaşımın geliştirdiği görüşler, sömürge ülkelerinin çağdaşlaşma süreçlerini, uluslararası ilişkiler bağlamı olmadan, sadece iç dinamiklerle açıklamanın mümkün olmadığını göstermektedir. Bu bakımdan, karşılaştırmalı tarih yönteminin, farklı toplumlarda benzer kavramları ararken, emperyalizmin etkisini göz ardı ettiğini söylemek mümkündür.

Latin Amerika’da demokrasi deneyimlerinin ve çağdaşlaşma sürecinin sınıfsal boyutunu, emperyalizmin etkisinden bağımsız incelemek mümkün değildir. Örneğin Brezilya’da demokratik yönetime geçmeden önce “... devlet, kahve ekonomisinin, dünya emperyalist sistemiyle bütünleşmesi sırasında pekişti...Asıl rolü kahve sektörünü desteklemek olan devlet, ayrıca tarım ürünleri ihracatına dayalı ekonominin bütünü ile emperyalizm arasında aracılık yaptı.”¹⁰⁴ Buna paralel olarak Meksika’nın çağdaşlaşma sürecinde, daha çok İspanyollar’a ait olan büyük plantasyonların ve maden işletmelerinin sahipleri, siyasal karar alma sürecinde önemli rol oynamaktaydı. Bu doğrultuda, Moore’un, ‘çağdaş demokrasiye giden yollar’ ayrımıyla incelediği tarihsel süreçler üzerine kurduğu teorik çerçeveye ait kavramları, Brezilya’nın demokratik yönetime geçmeden önceki toplumsal yapısında aradığımızda, Brezilya’da, Hindistan’daki İngiliz ‘üst beyler’e en çok benzeyen, siyasal iktidarı elinde tutan Portekizli ‘üst beyler’, imparatorluk yönetimini desteklemenin yanı sıra, büyük plantasyonların sahipleri olduklarından, ABD’nin güneyindeki aristokraziyle de benzerlikler taşımaktaydı. Bununla birlikte, Latin Amerika’ya özgü olan criollo sınıfını da ayrıcalıklı sınıflar içinde değerlendirmek mümkündür.

Brezilya’nın çağdaşlaşma sürecinde, gelişmiş bir sanayi kapitalizmi ve -plantasyon sahipleri haricinde- büyük bir ticaret sınıfı olmadığından, aristokrasi karşısında güçlü bir burjuvazinin varlığından söz edemeyiz. Bu ülkede plantasyon

¹⁰³ Andre Gunder Frank’tan aktaran Aylin Topal, Ulusal Kalkınmacılıktan Küresel Neoliberalizme Antiemperyalizm:Latin Amerika Deneyimi”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ekim 2009, sayı 41, s.120

¹⁰⁴ Ronaldo Mucnk, “Bağımlı Toplumsal Oluşumlarda Siyasal Yapı ve Sermaye: Brezilya Örneği”, **Latin Amerika’da Militarizm, Devlet ve Demokrasi Dosyası**, Alan Yayıncılık, 1985, s.44

üretimi, köle emeğine dayandığından, iç savaştan önce ABD'nin güneyindeki köle sınıfına çok benzeyen bir sınıf bulunmaktadır. Ancak Brezilya'nın, devrimci köle ayaklanmaları çerçevesinde incelediğimiz çağdaşlaşma süreci, köleliğin kaldırılmasına yönelik devrimci eylemlerin, köle sınıfından gelmesi açısından ABD'den ayrılmaktadır. Moore'un 'çağdaş demokrasiye giden yollar' ayrımıyla incelediği örneklerde, siyasal eşitsizliği oluşturan sınıfsal engelleri kaldırmaya yönelik çabanın sadece, aristokrasi karşısında güçlü bir burjuvaziden gelebileceği öne sürülmekte; özellikle ABD'de köleliğin kaldırılmasına yönelik eylemlerin, köle sınıfından değil, burjuvaziden gelmiş olduğu belirtilmektedir. Brezilya'nın çağdaşlaşma sürecindeki sınıfsal mücadele, bu savı doğrulamamaktadır.

Meksika'da büyük çiftliklerin sahibi olan 'üst beyler'in aristokrasiye benzeyen ayrıcalıklı bir sınıf olarak varlığı karşısında, siyasal haklardan ve özgürlüklerden yoksun olan, toprakları elinden alınmış bir köylülük ve bu sınıfın emeğine bağlı bir üretim mevcuttu. Büyük plantasyon sahiplerinin karşısında, ticaret ve manifaktürle uğraşan büyük ve güçlü bir burjuvazi bulunmamaktaydı. Barrington Moore, köylü devrimlerinin ancak diktatörlükle sonuçlanabileceği yada 'göz önüne alınmayabilecek kadar önemsiz bir çaba' şeklinde gerçekleştiğini öne sürmektedir. "...Göz önüne alınmayabilecek kadar önemsiz bir çaba olduğu durumlar ise, ya kapitazlimin ilerlemesin köylü toplumunu yıkmamasın (İngiltere örneği) yada bu ilerlemenin Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, yeni, bu yüzden gerçek anlamda bir köylülüğün var olmadığı bir toplumda görülmesinin ürünüydü" ¹⁰⁵ Oysa Meksika'da köylü sınıfı, topraklarının ellerinden alınmasına, devrimci eylemlerle karşı çıkarak, bu ülkede çağdaş bir demokrasi kurulmasına öncülük eden sınıf oldu.

Sömürgecilik, sermaye birikimi sürecinin bir parçasıdır: "Dünya pazarı yaratmak eğilimi, doğrudan doğruya sermaye kavramının kendi içinde vardır. Her kısıtlama, yenilmesi gereken bir engel olarak ortaya çıkar" ¹⁰⁶ Bu bakımdan, Latin Amerika'da, eş

¹⁰⁵ Barrington Moore JR, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, Çev. Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi 2003, s.21-22

¹⁰⁶ Karl Marx, **Grundrisse: Ekonomi Poliğın Eleştirisi İçin Ön Çalışma**, , Çev. Sevan Nişanyan, Birikim Yayınları, 2008, s.408

zamanlı olarak gerçekleşen bağımsızlık mücadelesi ve çağdaşlaşma süreci, kapitalizmle doğal olarak çelişmekteydi. Çünkü, sömürgeci güçlerin bu ülkelerde bulunmalarının başlıca nedeni, plantasyon üretimiyle elde edilen kazançtı. Hem Meksika'daki köylü devriminde hem de Brezilya'daki köle ayaklanmalarında, devrimci eylemleri gerçekleştirenler, ayrıcalıklı sınıflar tarafından siyasal eşitsizliğin sürdürülme nedeninin, bu bölgedeki üretimden elde edilen kazancın korunması olduğunun farkındaydı. Buna koşut olarak, “Sömürge çağından, ulus-devletin ortaya çıkışına kadar, kıızılderililer hiçbir iktidar sandalyesine sahip olmadı. (Amerikalı yerlilerin) Afrika kökenli köleler gibi, ezildiklerini ve sömürüldüklerini, aşağılandıklarını, toplumsal yapıdan dışlandıklarını ve sırf iş gücü olarak değer verildiklerini anlamaları için Marx okumaya ihtiyaçları yoktu”¹⁰⁷ Brezilya'da ayaklanma kültürü, 1970'lerden itibaren ‘Yeni Sendikacılık’ ve ‘Topraksız Kır Emekçileri Hareketi’yle sürdü.

Son olarak, Latin Amerika halklarının günümüzdeki ortak siyasal tutumu olan; neo-liberal politikalara karşı ayaklanmalar da kapitalizmle çelişmektedir. Bu ayaklanma kültürünün, kentin ticaret ve manifaktürle uğraşan kesimi tarafından sürdürülmediği açıktır.

“ Doğru bir çözümleme, kapitalizm ve demokrasi arasındaki karmaşık ve çelişik bağa ilişkin sorunların, sistemli bir biçimde yeniden tanımlanmasıyla işe girmekten başka bir yol tutamaz... bu birlik (kapitalizm ve demokrasi) burjuva yazarlarının çoğuna bakılırsa bu ikisi arasında koparılmaz bir düğümün varlığını gösterecek ölçüde sağlam ve kalıcıdır. Bu görüşün açık bir örneği Milton Friedman’ın ‘Capitalism and Freedom’ (Kapitalizm ve Özgürlük) adlı yapıtıdır...sözün tam anlamıyla liberalizmin kutsal kitabı görevini gören bu ünlü yapıt, bütün bir ilkeler dizisini bir araya toplar, ama o ilkelerin uygulanması Latin Amerika'daki milyonların hayatını karartmıştır...Latin Amerika halkının gerçek tarihinde, demokrasi için savaşım; kapitalizmin kuramsal ve uygulamaya ilişkin eleştirilerinden ayrılamaz”¹⁰⁸

¹⁰⁷ Walter Mignolo, “Latin Amerika Devrimleri”, **Birikim-Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Mart 2006, sayı 203, s.35

¹⁰⁸ A.Boron, “Hobbes ile Friedman Arasında: Latin Amerika’da Ekonomik Liberalizm ve Burjuva Despotizmi”, **Latin Amerika’da Militarizm, Devlet ve Demokrasi Dosyası**, Alan Yayıncılık, 1985, s.11-37

SONUÇ

Barrington Moore'un demokrasi kuramına karşıt bir noktadan hareket eden bu tez, bir toplumda çağdaş demokrasinin kurulabilmesi için, güçlü bir burjuvazinin varlığının zorunlu olmadığını kanıtlamak amacıyla yazılmıştır. Moore'un demokrasi kuramında, çağdaş demokrasiyle sonuçlanacak devrimci bir eylemi gerçekleştirecek sınıfın ancak burjuvazi olabileceği ileri sürülmüştür. Bu kuram aynı zamanda, bir toplumun çağdaşlaşması sırasında, güçlü bir burjuvazi tarafından gerçekleştirilmeyen devrimci eylemlerin, diktatörlükle sonuçlanacağı çerçevesindedir. Moore, demokrasiye ve diktatörlüğe giden tarihsel süreçlerin, belirli ön koşulları olduğu yönünde 'belirlenimci' bir yaklaşıma sahiptir. 1966 yılında basılan 'Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soyluluğun ve Köylülüğün Rolü' adlı eserinde, İngiltere, Fransa, Japonya, Çin ve Hindistan'daki çağdaşlaşma süreçleri, yazar tarafından karşılaştırmalı olarak incelenmiş, bu çağdaşlaşma süreçleri 'demokratik kapitalizm'le sonuçlanan ülkeler, çağdaş demokrasinin konusu olarak ayrılmış, İngiltere, Fransa ve ABD'deki deneyimler 'burjuva devrimleri' ve Hindistan'daki demokrasi deneyimi 'barışçı değişme' şeklinde tanımlanmıştır. Moore, Japonya ve Çin'deki çağdaşlaşma süreçlerini de başarısız burjuva devrimleri ve köylü devrimleriyle gerçekleşen 'diktatörlüğün toplumsal kökenleri'ne ilişkin görüşleri çerçevesinde incelemiştir.

Bu tezde, Moore'un burjuvaziye atfettiği önemi sınamak için, çağdaşlaşma sürecinde büyük ve güçlü bir burjuva sınıfı olmayan toplumlarda, demokrasiye giden yolda gerçekleşen devrimci eylemin, hangi koşullarda ortaya çıktığını ve hangi toplumsal sınıftan geldiğini araştırdık.

İlk olarak, bir sosyal bilimci olarak Barrington Moore'un, eğitiminde hangi kaynaklardan ve yazarlardan etkilendiğini, akademik hayatını etkileyen sosyal ve siyasal koşulları, bilime bakışını ve ilk eserinden son eserine, hangi konuları, hangi yöntem ve yaklaşımlarla incelediğini araştırdık. Burada Moore'un, Sovyetler Birliği üzerinde yazdığı ilk kitaplarının ardından, 1950'lerden itibaren ABD'de sosyoloji

yazını etkileyen karşılaştırmalı tarih yöntemini tüm eserlerinde kullandığını gördük. Moore 1966'da, bu yöntemle yazılmış temel eserlerden birinin yazarı olmuştur.

Karşılaştırmalı tarih yöntemi üzerine yapılan eleştirilerden biri, toplumların çağdaşlaşma sürecine ilişkin analizlerde, uluslararası ilişkilerin önemini yeterince dikkate almayışı ile ilgilidir. Moore'un, eserlerinde incelediği toplumlarla ilgili tespitlerinde de, toplumlar arası ekonomik ve siyasi ilişkilerin ikinci plana atıldığını ve ulusal etkenlere çok daha büyük önem verildiğini görmekteyiz. Bu etkenler içinde öncelikli olan, üretim biçimidir. Özellikle ticari tarıma geçiş sürecindeki sınıfsal ilişkiler, asıl tayin edici etkindir. Eserler üzerine yaptığımız incelemede, ilk eserden itibaren sorulan soruların, tarihin her dönemine atfedilecek nitelikte olduğunu gördük. Özellikle 1966'dan sonraki eserler, 'sefalet', 'ahlak', 'adaletsizlik' gibi toplumsal kavramların tarihi üzerinedir.

Moore, toplumların çağdaşlaşma sürecinde, aristokrasi karşısında güçlü bir burjuvazi olmazsa, çağdaşlaşmanın demokrasiyle sonuçlanmayacağı yönündeki savını, Hindistan'ın çağdaşlaşma süreciyle ilgili analizinde yeniden yorumlamıştır. Burada da aynı belirlenimci yaklaşımını sürdürmüştür. Bu yoruma göre, Hindistan'da güçlü bir burjuvazi olmadan çağdaş demokrasinin kurulması, aristokrasinin güçlenmesini engelleyen koşullar sayesinde gerçekleşmiştir. Güçsüz bir burjuva sınıfı karşısında aristokrasinin güçsüzlüğü, faşizmle sonuçlanacak tepeden inmecî bir devrimi engellemiştir. Yazar, Hindistan'da büyük bir köylü devrimi yaşanmamasının nedenini, kast sisteminden çok, köylülüğün ekonomik koşullarına bağlamaktadır. Hindistan'da köylülerin, incelenen diğer toplumlarla kıyaslanmayacak düzeydeki yoksulluğun, köylülükte ayaklanma yerine boyun eğme yada kaçma tepkisini doğurduğunu düşünmektedir.

Eşitsizlik ve eziyet karşısında, sömürgeci güçlere karşı gösterilen tepkinin farkları açısından Hindistan örneğini, Meksika ve Brezilya'yla karşılaştırdık. Meksika'da, köleleştirilmiş yerlilerin de köylü devrimine katılması ve Brezilya'da, Afrika'dan getirilen kölelerin 19.yüzyıl ortalarına kadar süren, büyük çaplı ayaklanmaları mevcuttur. Bu durum, bu ülkelerde eşitsizlik ve eziyet karşısında

gösterilen tepkinin, Hindistan'a kıyasla çok farklı olduğunu göstermektedir. Burada, yoksulluğun boyutundan önce, dinsel ve kültürel farklar öne çıkmaktadır.

Yazarın demokrasi teorisinin, burjuva devrimleri ayrımıyla tartışıldığı süreçleri, ikinci bölümde daha ayrıntılı inceledik. ABD, Fransa ve İngiltere'de yaşanan devrimlerin, somut tarihsel süreçlerinde, Moore'un demokrasi teorisinin ve bakış açısının kabul edilebilir olup olmadığını araştırdık.

ABD'de 1861-1865 yılları arasında yaşanan iç savaşa giden süreçte, güneydeki aristokrasi ve kuzeydoğudaki burjuvazinin üretim biçimleri ve ahlaki değerleri arasındaki farklar incelenerek, iki bölge arasındaki karşılıklı öfkenin, hangi koşullarda savaşı kaçınılmaz kıldığını ve devrimci eylemin hangi koşullarda burjuvaziden geldiğini araştırdık. ABD'nin çağdaşlaşma sürecindeki bu kutuplaşma, güçlenen burjuvazinin isteklerinin ve değerlerinin, köleliğe dayalı üretimle çelişmesi sonucu, tüm ülkede köleliğin yasaklanmasıyla sonlanacak bir iç savaşa dönüşmüştür. Bu açıdan Moore'un demokrasi kuramının, ABD'deki iç savaşın tarihsel süreci için kabul edilebilir olduğunu görmekteyiz.

Fransız Devrimi'nden Paris Komünü'ne, Fransa'da çağdaşlaşma sürecinde gerçekleşen devrimci eylemlere baktığımızda aynı şeyi söyleyemeyiz. Fransa'da devrimden önce, 17. yüzyılın başlarından itibaren gerçekleşen köylü ayaklanmaları, kapitalist çıkarlarla çelişmekteydi. Bununla beraber 1789'da, aristokrasi karşısında, burjuvazi ve işçi sınıfının ittifakıyla bir devrim gerçekleşmiştir. Moore'un 1789 devrimiyle ilgili saptamasında olduğu gibi, devrimin asıl sonucunun kapitalizm olduğunu düşünmek, bu devrimin önemini ve etkilerini küçümsemek olur. Devrim, yasalar önünde aristokrasiyle eşit olmayan burjuvazi ve işçi sınıfının, eşitlik isteğinden doğan bir ittifakın sonucunda gerçekleşmiştir. Napoleon Bonaparte'ın geçici imparatorluk döneminin ardından, 1830'lardan itibaren, demokrasinin yeniden kurulması için aynı ittifakın gerçekleştiğini görüyoruz. Üstelik bundan sonra, şimdiye dek bu ittifaklar sonucu kurulan demokrasilerde, parlamentoda sadece burjuvazinin hakları temsil edildiğinden, işçi sınıfı ve burjuvazinin taleplerinin çelişmeye başladığı ve burjuvazinin devrimci eylemden tasfiye edildiği 1848 Devrimi'ne gelen süreçler yaşanmıştır: 1830'daki burjuvazi-işçi sınıfı ittifakının

hemen ardından, çalışma şartlarının iyileştirilmesi için burjuvaziye karşı gerçekleştirilen işçi ayaklanmaları; 1848 Devrimi'ne giden süreçte işçi ve köylü sınıfının, seçim reformu ve siyasal temsil isteği gibi gelişmeler de burjuvazi-işçi sınıfı çelişkisini belirgin hale getirmekteydi. Fransa'nın çağdaşlaşma sürecinin en önemli aşamalarından biri olan 1848 devriminin bir burjuva devrimi olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu durum, çağdaş demokrasiye giden yolda, devrimci eylemin ancak burjuvaziden gelebileceği savını, kabul edilebilir olmaktan uzaklaştırmaktadır. İşçi sınıfının tarihte ilk kez iktidara geçtiği 1871 Paris Komünü'nü incelediğimizde, Fransa'nın çağdaşlaşma sürecinde en büyük itici gücün burjuvazi olmadığını daha net görüyoruz. 1871'de gerçekleşen Paris Komünü iki buçuk ay sürdü. Ancak etkileri Fransa'nın ve birçok ülkenin çağdaşlaşma sürecinde kalıcı oldu.

İngiltere'de demokratik hak ve özgürlükler, bu bölümde incelenen diğer ülkelere benzemektedir. Moore, bazı açılardan İngiltere'de demokrasinin ABD ve Fransa'daki demokrasilerden daha fazla özgürlük sunduğunu belirtmektedir. Ancak yine de İngiltere'nin demokrasi deneyimi, kraliçenin ve lordlar kamarasının varlığı nedeniyle diğer ülkelerdekinden farklıdır. Özellikle yakın geçmişte, parlamentoda görev almanın soya dayalı olduğu koşulların varlığı nedeniyle, İngiltere'nin demokrasi deneyimi açısından, iyi bir örnek olmadığını düşünüyoruz. İngiltere'de ticari tarıma geçişin önemli aşaması olan 'çitleme hareketleri'ni ve İngiliz İç Savaşı'na giden bu süreçte sınıflar arası ilişkileri incelediğimizde; hareketi, kentte ticaret ve manifaktürle uğraşan kimselerin değil, aristokrat olmayanlar da dahil olmak üzere, kırsal bölgelerdeki büyük toprak sahibi kimselerin başlattığını ve sürdürdüğünü görüyoruz. Bu bakımdan, iç savaşı doğuran asıl faktörün kapitalizm olduğu kabul edilebilir olmakla birlikte, İngiltere'de, devrimci eylemi gerçekleştiren sınıfın burjuvazi olduğu sonucuna varılamamaktadır. İngiliz İç Savaşı, toprak sahibi ticaret sınıfının, monarşi karşısında elde ettiği hakları içeren bir devrimci eylemdir. Bu nedenle, ortaya çıkışı ve sonuçları açısından İngiliz İç Savaşı'nın bir burjuva devrimi olduğu savına katılmıyoruz. Moore'un, çağdaş demokrasiye giden ve kapitalizmle parlamenter demokrasiyi bir araya getiren, burjuva devrimi tanımıyla

incelediği devrimlerin, Amerikan İç Savaşı dışında, burjuva devriminden ibaret olmadığını düşünüyoruz.

Latin Amerika ülkelerinden, Meksika ve Brezilya'nın çağdaşlaşma sürecini incelediğimiz son bölümde, Latin Amerika toplumlarının devrim ve demokrasi tarihi içinde özgünlüğünü tanımladık. Burada, sanayi devrimine dayalı olmayan ve bağımsızlık mücadelesiyle eş zamanlı yürütülen çağdaşlaşma süreçlerini inceledik. Bu durumun, bölgenin bugünkü demokrasi hareketleri içinde önemli bir yeri olmasında etkilerini araştırdık. Geçmişte sömürgeci güçlere karşı yürütülen mücadeleyle, bugün ekonomik bağımlılığa karşı sürdürülen ayaklanma kültürünün, bu bölgedeki pek çok ülkede ortak olduğunu tespit ettik. Bu çerçevede, Moore'un çağdaş demokrasiye ilişkin yaklaşımının, bu bölgedeki çağdaş demokrasilerin oluşumundaki devrimci süreçleri açıklamadığı sonucuna vardık. Latin Amerika'nın geçmişteki ve bugünkü ayaklanma kültüründe, devrimci-dönüştürücü eylem, güçlü bir burjuvaziden gelmemektedir. Bu bölgede, çağdaş demokrasi örneği olarak, Meksika ve Brezilya'daki deneyimleri inceledik.

Meksika Devrimi, temel amacı, ellerinden alınan toprakların geri verilmesi için bir toprak reformu yapılması olan, diktatörlüğün yıkılması ve anayasal demokrasinin kurulmasıyla sonuçlanan, devrimci eylemin kır emekçilerinden ve köleleştirilmiş yerlilerden geldiği bir devrimdir. Meksika Devrimi'nde ABD yada Fransa'daki gibi büyük ve güçlü bir burjuvaziden söz edilemeyeceği gibi, devrimin itici gücü de burjuvazi olmamıştır. Bu devrim, Pancho Villa ve Emilano Zapata önderliğinde gerçekleşmiş bir köylü devrimidir. Devrim sürecinde mücadele, hem toprak soylulara hem de işgalci güçlere karşı gerçekleşmiştir. Çağdaşlaşma süreci boyunca, devrime koşut olarak gerçekleşen anayasacı hareketler de köylü devriminden destek almıştır. Meksika'nın çağdaş demokrasiye geçişini sağlayan; ancak itici gücün, kentte yaşayan tüccar sınıfı olmadığı bu devrim, Moore'un demokrasi kuramında, çağdaş bir demokrasi için, burjuvazinin bir ön gerek olduğu yolundaki belirlenimci yaklaşımını doğrulamayan bir örnektir. Aynı zamanda, köylü devrimlerinin diktatörlükle sonuçlanacağı savını da doğrulamamaktadır.

Brezilya'nın çağdaşlaşma süreci incelendiğinde, Meksika'da olduğu gibi yerlilerin köleleştirilmesinin yanı sıra, Afrika'dan getirilen kölelerin emeğine dayalı bir üretim görülmektedir. Köle ticaretinin ilk yıllarından itibaren ülkede büyük çaplı köle ayaklanmaları gerçekleşmiştir. Brezilya'da köle ayaklanmaları, özellikle 19. yüzyılın tamamına yayılan ve ülkenin çağdaşlaşma sürecini etkileyen önemli bir olgudur. Çağdaşlaşma sürecinde güçlü bir burjuvazisi olmayan Brezilya'da, 20. yüzyılın başından itibaren büyük sendikal hareketler ve 21. yüzyılın başına geldiğimizde, demokratik haklar için yapılan uluslararası toplantılar görmekteyiz. Emek ezici, toprak sahibi üst sınıflara karşı ayaklanmaların 17.yüzyıl başlarına dayandığı bu ülkede, ayaklanma kültürü, günümüzde yoksulluğu büyüten neo-liberal politikalara karşı sürdürülmektedir.

İç savaştan önce ABD'nin güneyinde, plantasyonlarda çalışan kölelerin büyük çaplı bir ayaklanma gerçekleştirmemiş olmasına ve burada devrimci-dönüştürücü eylemin güneydeki kölelerden değil, kuzeydeki burjuva sınıftan gelmiş olmasına karşın; Brezilya'da 17.yüzyıldan itibaren büyük çaplı köle ayaklanmaları ve Meksika'da köylü sınıftan gelen devrimci eylemler gerçekleşmiştir. Bu durum, demokrasiyle sonuçlanacak bir devrimci eylemin, sadece güçlü bir burjuva sınıftan gelebileceği yönündeki bir savın kabul edilebilirliğini yeniden düşündürmektedir.

Kalıcı, dönüştürücü bir devrimin sadece güçlü bir burjuva sınıftan gelebileceğine inanmak ve çağdaş bir demokrasi için önce güçlü bir burjuvazinin varlığının ön koşul olduğunu düşünmek aynı zamanda, sanayi devriminin ardından, işçilere sunulan kötü çalışma ve yaşam koşullarının, çağdaşlaşma yolunda kabul edilebilir hale gelmesine yol açan bir ideolojik tutumu doğurmaktadır. Bununla birlikte Moore'un, 'çağdaş demokrasiyle sonuçlanan burjuva devrimleri' kategorisiyle incelediği devrimlerde, parlamentoda temsil edilen ticaret sınıfının, ABD'de köleliğin kaldırılmasının ardından, Afrika kökenlilere toprak dağıtılmasını içeren bir reform isteğine karşı gelen; 1848'de Fransa'da, işçilerin örgütlenmesi tehlikesine karşı ulusal atölyeleri kapatan, 1871'de işçi sınıfı iktidarına engel olmak için, bu iktidardan önce, ülkenin savaşmakta olduğu Prusya'yla işbirliği yapan ve İngiltere'deki 'Chartist Hareket'te, işçi sınıfının demokratik temsil taleplerine cevap

vermeyen, demokratik temsili belli bir gelir elde etme şartına bağlayan kararlarını görmekteyiz. Oysa “Sınıfsal eşitsizliklerin, siyasal kararlardaki uzamı ve karakteri... demokratikleşme sürecinin genel durumunu, önemli ölçüde etkiler...Yurttaşlık tanımının sınıfsal engellerle işlediği süreçler, demokratikleşmenin önünde büyük engeldir”¹⁰⁹ Demokrasi, siyasal karar alma sürecindeki sınıfsal engelleri tasfiye etmekle yükümlüdür.

Barrington Moore, demokrasinin gelişmesini “...birbiriyle sınıksız bağlantılı üç şeyin: 1- Keyfi yöneticilerin denetlenmesi 2- Keyfi kurallar yerine adil ve rasyonel kuralların konması 3-Bu kuralların oluşmasında tabandaki halkın bir pay edinmesi için, öteden beri süren ve daha hiçbir biçimde tamamlanmış bulunmayan bir savaşım...”¹¹⁰ koşullarının varlığıyla tanımlamaktadır. Demokrasi deneyimlerinde bu koşulların varlığını araştırdığımızda, Meksika ve Brezilya, yazarın çağdaş demokrasi tanımına uyan örneklerdir. Ancak bu iki ülkenin çağdaşlaşma sürecinde, büyük ve güçlü bir burjuvazi bulunmamaktadır.

Yazarın, çağdaş demokrasiye giden bir burjuva devriminin sonuçları olarak sıraladığı “...oy kullanma hakkı, yasaları yapan, dolayısıyla yürütme organının önerilerinin otomatik olarak benimsendiği bir onay yeri olmaktan öte bir organ olan yasama organında temsil edilme hakkı, hiç değilse kuramda doğuşa yada soydan devredilen konuma bakarak hiçbir özel ayrıcalık tanımayan bir nesnel hukuk sisteminin bulunması,* mülkiyet haklarının güvenlik altına alınması ve bu hakların kullanılmasının önündeki geçmişten kalma engellerin kaldırılması, dinsel hoşgörü, konuşma özgürlüğü ve barışçıl amaçlı bir araya gelme, toplanma hakkı”¹¹¹ gibi özgürlükler, ülke profillerinde gördüğümüz gibi, demokrasiye

¹⁰⁹ Charles Tilly, “**Process and Mechanisms of Democratization**”, Stories, Identities, and Political Change, Rowman and Littlefield Publishers Inc., 2002, s.197-202

¹¹⁰ Barrington Moore JR, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, Çev. Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel,İmge Kitabevi 2003, s. 483

¹¹¹ A.e. 487

*İncelendiği örnekler arasında olmasına rağmen, İngiltere bu açıdan yazarın çağdaş demokrasi tanımına uymamaktadır

geçiş sürecinde güçlü bir burjuvazisi bulunmayan ancak bugün anayasal demokrasilerle yönetilen Meksika ve Brezilya'nın siyasal yaşamında mevcuttur.

İngiltere, Fransa ve ABD'de, özellikle ekonomik açıdan genel yaşam düzeyinin Meksika ve Brezilya'dan çok daha yüksek olması, bu ülkelerin burjuva devrimiyle demokrasiye geçmiş olmasına bağlanmamalıdır. Unutulmamalıdır ki, İngiltere ve Fransa varlığını büyük ölçüde sömürge ekonomisine borçluyken, Meksika ve Brezilya'nın bağımsızlık mücadeleleriyle demokrasi mücadeleleri eş zamanlı ve iç içe gerçekleşmiştir.

'Çağdaş demokrasi'nin ön koşulunun, güçlü bir burjuvazinin varlığı olduğu savı; güçlü bir burjuvazinin varlığı için, kapitalist gelişmeyi de diğer bir ön koşul olarak içermektedir. Soyluluğun yasal ayrıcalıklarına son verebilecek ve 'çağdaş demokrasi'yle sonuçlanabilecek devrimci eylemin, aristokrasi karşısında, ancak güçlü bir burjuvazinin varlığı halinde ortaya çıkabileceği düşüncesi, hak mücadelesinde, aristokrasiye karşı sunulan alternatifin; sadece aristokrat olmayan bir 'seçkinler' sınıfı olabileceği inancı doğrultusundadır. Demokrasi, günümüzde alınan yolla, kapitalist gelişmenin siyasal ilişkilerine ve kurumlarına sığdırılamayacak bir düşüncedir. Özellikle 19. ve 20. yüzyılda işçi, köylü ve köle sınıfı tarafından gerçekleştirilen devrimci eylemler, demokratik hakların sadece ticaret sınıfı tarafından talep edilebileceği inancını zayıflatmaktadır. Çağdaş demokrasi, liberal kapitalizmi aşmaktadır. Artık, yönetim biçimi olarak da, ideolojik olarak da, ekonomik gelişme biçiminden bağımsız ve onun üstünde düşünülerek; siyasal temsil, seçim sistemleri ve anayasal kurumlarla da sınırlı tutulmayacak bir çoğulculuğu ve sivil toplumu içeren; temel hak ve özgürlüklerin önceliği üstüne kurulu, hak mücadelesinde sınıfsal engelleri ortadan kaldırmaya yönelik, demokrasinin 'bitmeyen bir savaşım olması'nın sağlanması açısından, siyasal muhalefeti her zaman mümkün kılabilen ifade özrürlüğünü içeren bir kavram olarak düşünölmelidir.

KAYNAKÇA

- Almond, Gabriel A.: **“Comparative Politics Today, A World View”**, Longman, 1999
- Powell Jr, G. Bingham, Strom, Kaare, Dalton, Russel J.
- Andrews, George, Reid J. Scott, Rebecca Drescher, Seymour De Castro, Hebe Maria Mattos M. Levine, Robert: **“The Abolition of Slavery and the Aftermath of Emancipation in Brazil”**, (Çevrimiçi) <http://www.questia.com/> 3 Kasım 2009
- Boron, A.: **“Hobbes ile Friedman Arasında: Latin Amerika’da Ekonomik Liberalizm ve Burjuva Despotizmi”**, **Latin Amerika’da Militarizm, Devlet ve Demokrasi Dosyası**, Alan Yayıncılık, 1985
- Brazier, Rodney: **“The Parliament Acts”**, (Çevrimiçi) <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200506/lds/elect/ldconst/141/14104.htm>, 6 Eylül 2009
- Duman, Anıl: **“2006: Latin Amerika’nın Yılı”**, **Birikim-Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Mart 2006, sayı 203, 30-34
- Ergut, Ferdan: **“Demokratikleşme ve Çatışmalı Siyasetler”**, **İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004
- Ersun, Cengiz, Palacioğlu, Tezer : **“Meksika Ülke Etüdü”**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1999

- Gemalmaz, Mehmet Semih: **“Latin Amerika’da İnsan Hakları : Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında”**, Kavram Yayıncılık, İstanbul, 1991
- Göztepe, Ece: **“Anayasa Şikayeti”**, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları No: 530, Ankara, 1988
- Harvard Gazette Archives: **“Barrington Moore Jr., 92, Harvard Sociologist”**, (Çevrimiçi) <http://news.harvard.edu/gazette/> 26 Kasım 2009
- Hilton, Stanley E.: **“Brazil and Soviet Challenge: 1917-1947”**, (Çevrimiçi) <http://www.jstor.org/pss/2166146>, 11 Kasım 2009
- Jost, John T: **“Profiles in Social Justice Research,”**, (Çevrimiçi) <http://resources.metapress.com:80/pdf-preview.axd?code=kW81t827rh34t511&size=largest> 4 Aralık 2009
- Klaren, Peter F., Bossert, Thomas J.: **“Promise of Development”**, Westview Press, 1986
- Kürkçügil, Masis: **“Latin Amerika’nın Kaynayan Damarları,”** İthaki Yayınları, 1.bs, İstanbul, 2004
- Lijphart, Arendt: **“Demokrasi Motifleri-Otuz Altı Ülkede Yönetim Yapıları ve Performansı,”** Çev.Güneş Ayas-Utku Umut Bulsun,Salyangoz Yayınları, 2006, 1.b.

- Löwy, Michael: “Brezilya’nın Topraksız Kırsal İşçi Hareketinin Sosyo-Dinsel Kökenleri,” **Praksis-Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi**, Kış-Bahar 2006, sayı 14, 209-216
- Mahoney, James
Rueschemeyer, Dietrich: “**Comparative Historical Analysis in the Social Sciences**,” (Çevrimiçi)
<http://books.google.com/books?id=MX1-glHmzeMC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q=&f=false> , 20 Aralık 2009
- Marx, Karl: “**Grundrisse: Ekonomi Poliğın Eleştirisi İçin Ön Çalışma**”, Çev. Sevan Nişanyan, Birikim Yayınları, 2008
- Marx, Karl: “**Louis Bonaparte’ın 18. Brumaire’i**”, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, 2002, Ankara
- Mignolo, Walter D.: “Latin Amerika Devrimleri”, Çev. Can Belge, **Birikim-Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Mart 2006, sayı 203, 35-36
- Moore, Barrington JR.: “**Moral Aspects of Economic Growth and Other Essays**”, Cornell University Press, 1998
- Moore, Barrington JR.: “**Soviet Politics, The Dilemma of Power: The Role of Ideas In Social Changes**”, M.E.Sharp Inc., 1976
- Moore, Barrington JR.: “**Moral Purity and Persecution in History**”, Princeton University Press, 2000
- Moore, Barrington JR.: “**Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri**”, Çev. Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, 2.bs, Ankara, 2003

- Munck, Ronald: “Bağımlı Toplumsal Oluşumlarda Siyasal Yapı ve Sermaye: Brezilya Örneği”, **Latin Amerika’da Militarizm, Devlet ve Demokrasi Dosyası**, Alan Yayıncılık, 1985,
- Odman, Aslı: “Meksika’da Rüzgarlar ‘Sol’dan mı Esiyor?” **Birikim-Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Mart 2006,sayı 203, 81-87
- Özünü, İlker: “Zapatizm ve Alternatif Siyaset Yapma” **Birikim-Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Mart 2006,sayı 203, 71-80
- Russell, Meg: “**Reform of the British House of Lords: A Test of Lijphart and Tsebelis**”, (Çevrimiçi)
<http://www.ucl.ac.uk/constitution-unit/files/publications/ECPR%20paper%202007%20Lijphart%20and%20Tsebelis.pdf>, 10 Eylül 2009
- Saad-Filho, Alfredo: “Lula Seçimlerinin Politik Ekonomisi”, Çev. Anıl Duman, **Birikim-Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Mart 2006,sayı 203, 58-65
- Savran, Sungur: “Brezilya’da Lula Faciası,” **Praksis-Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi**, Kış-Bahar 2006, sayı 14, 123-148
- Skocpol, Theda: “**A Critical Review of Barrington Moore's Social Origins of Dictatorship and Democracy**”, (Çevrimiçi)
http://pas.sagepub.com/cgi/pdf_extract/4/1/1?source=mfc&rss=1 4 Aralık 2009

- Skocpol, Theda: “Barrington Moore’un Toplumsal Kökenler’i ve Ötesi: 1960’lardan Günümüze Toplumsal Tarih Çözümlemesi”, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, Ed.by. Şirin Tekeli, İmge Kitabevi, 2003
- Smith, Dennis: “Olguların ve Değerlerin Keşfi, Barrington Moore’un Tarihsel Sosyolojisi,” **Tarihsel Sosyoloji, Bloch’tan Wallerstein’a Görüşler ve Yöntemler**, - Theda Skocpol-Tarih Vakfı Yurt Yayınları 1999
- Smith, Dennis: “**Barrington Moore, Author of a Daring Sociological Classic**”, (Çevrimiçi)
<http://www.independent.co.uk/news/obituaries/barrington-moore-515628.html> 20 Ekim 2009
- Şen, Esin: “**Brezilya Ülke Raporu**”, T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhacatı Geliştirme Etüd Merkezi, (Çevrimiçi) <http://www.dtm.gov.tr>, 17 Aralık 2009
- Tilly, Charles : “**In Memoriam: Barrington Moore Jr**” (Çevrimiçi)
<http://www.cjsonline.ca/soceye/moore.html>, 18 Eylül 2009
- Tilly, Charles : “**Avrupa’da Devrimler (1492-1992)**”, Çev.Özden Arıkan, Afa Yayınları, 1.bs, İstanbul, 1995
- Tilly, Charles : “**Process and Mechanisms of Democratization**”, **Stories, Identities, and Political Change**, Rowman and Littlefield Publishers Inc., 2002

- Topal, Aylin: “Meksika’nın Neo-librealleşme ve Demokratikleşme Süreçlerinin Kesişim Kümesi:Yerelleşme Reformları,” **Praksis-Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi**, Kış-Bahar 2006, sayı 14, 149-170
- Topal, Aylin: “Ulusal Kalkınmacılıktan Küresel Neoliberalizme Antiemperyalizm:Latin Amerika Deneyimi,” **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ekim 2009, sayı 41, 113-138
- Uluslararası Attac Ağı: “**ATTAC**”, (Çevrimiçi) www.attac.org, 6 Ekim 2009
- Wood, Ellen Meikins: “**Kapitalizm Demokrasiye Karşı: Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması**”, Çev.Şahin Artan, Yordam Kitap, İstanbul, 2008
- Zapata, Emiliano : “**Plan de Ayala**”, Çev. John Womack(Çevrimiçi) <http://latinamericanhistory.about.com> 25 Aralık 2009
- “**BARRINGTON MOORE BOOK AWARD**”, (Çevrimiçi) <http://www2.asanet.org/sectionchs/awards.html#bm> 6 Aralık 2009
- “**Barrington Moore Jr Biography**”, (Çevrimiçi) <http://social.jrank.org/> 6 Aralık 2009
- Bill of Rights, “**Haklar Bildirgesi**”, (Çevrimiçi) <http://www.parliament.uk>, 24 Ağustos 2009
- “**Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi**” , Gelişim Yayınları, 1975

“House of Lords Reform”, (Çevrimiçi)

[http://www.politics.co.uk/briefings-guides/issue-briefs/legal-and-constitutional/house-of-lords-reform-\\$366545.htm](http://www.politics.co.uk/briefings-guides/issue-briefs/legal-and-constitutional/house-of-lords-reform-$366545.htm), 6 Eylül 2009

“İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi-Declaration of the Rights of Man and of the Citizen” (Çevrimiçi)

<http://www.hrcr.org/> 16 Temmuz 2009

“Lordlar Kamarası Reformu-The House Of Lords: Reform” (Çevrimiçi) <http://www.official-documents.gov.uk/>

16 Temmuz 2009

Luis Carlos Prestes, 92, Brazilian Communist, (Çevrimiçi)

<http://www.nytimes.com/1990/03/09/obituaries/luis-carlos-prestes-92-brazilian-communist.html>, 6 Nisan 2009

“Meksika Ülke Profili”, Dış Ticaret Müsteşarlığı-Meksika Ülke Profili, (Çevrimiçi)

<http://www.dtm.gov.tr> 26 Aralık 2009

“The National Congress of Brazil”, Brezilya Parlamentosu Resmi Sitesi, (Çevrimiçi)

<http://www2.camara.gov.br/english/> 26 Aralık 2009

“People’s Charter-Halkın Bildirgesi”, (Çevrimiçi)

<http://www.chartists.net/> 9 Ağustos 2009

